

Nb. 180-18.

N. m. (1) signata loco suo ff annotata.

2893

CHRISTOPHORI WITTICHII
**THEOLOGIA
PACIFICA,**

IN QUA
Varia Problemata Theologica inter Reformatos Theo-
logos agitari solita ventilantur,

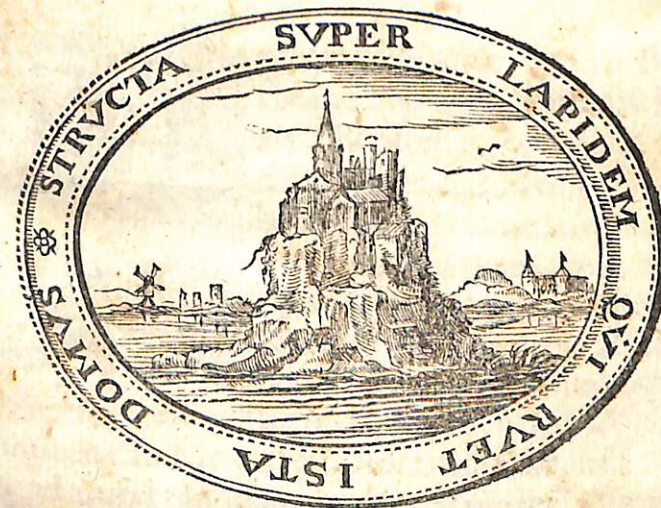
S I M U L
Usus Philosophiæ Cartesianæ in diversis Theologiæ
partibus demonstratur, & ad Dissertationem

Celeberrimi Viri,
SAMUELIS MARESII,
De abusu Philosophiæ Cartesianæ in rebus Theologicis & fidei.

MODESTE RESPONDETUR.
EDITIO TERTIA

Aucta Indice rerum & verborum copiosissimo

Accedit Ejusdem
APPENDIX AD THEOLOGIAM PACIFICAM.

Tomolo Sentoro
C 45

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud **CORNELIUM BOUTESTEYN.** clolo c lxxxiii.

PRÆFATIO
A D
ECCLESIAS
REFORMATAS
FOEDERATI BELGII.

Postquam placuit divinæ Providentiæ me vocare ad munus Professoris Theologiæ, vobisque ædificandis operam dare voluit, nihil magis habui in votis, quàm ut Spartam, quam nactus eram, pro virili ornarem, & ad exemplum aliorum, me & ætate & prudentiâ aliisque dotibus majorum, meum quoque talentum exercerem ad vestrum emolumentum & incrementum, innitens in hac cœlesti doctrinâ tradendâ soli verbo divino, ad quod tanquam unicam & perfectissimam cynosuram fidei & morum semper respexi, nec à formulis consensus

sensus inter Reformatos receptis quicquam recedens. Interea in veritate, quæ est secundum pieratem, magis magisque proficere laboravi, ut ita majores fructus in vos successu temporis possem conferre. Scripto per decennium in publicum non prodii, quod censerem elaboranda prius accuratius & maturius recoquenda, quæ publicam lucem adspicere debebant. Sæpius interea illud Ovidii apud mentem meam versans: *Benè qui latuit benè vixit*, canebam mihi & Musis meis, & me potius ipsum, atque discipulos curæ meæ commissos privatim erudire plenius conatus quàm alios, exspectabam meliorem scribendi oportunitatem. Ut ea scriberem, quæ toties erant scripta & dicta, atque ita libros aliorum longè meliores è manibus lectorum excuterem, non judicavi meum esse. Non quasi censerem, nihil planè esse scribendum repetendumque, quod dictum est à majoribus nostris. Id enim sæpè occasio flagitat & imprimis adversariorum importunitas, qui non rarò veritati à nostris antecessoribus inventæ se opponunt, quibus ut occurratur elenchticis scriptis, jam inventam veritatem asserentibus & defendentibus, aliquando requirit necessitas. Sed didactica quod attingit, quæ veritatis limitibus proferendis inservire debent, nihil videtur literis mandandum, nisi quod vel novitate rerum vel methodi commendare se possit. Cui enim bono scriberetur, quod jam antea rectè & traditum, & ex libris veterum melioribus addisci benè potest. Nova autem vi luminis rationis si quis è primis principiis educat, tantum abest, ut sit reprehendendus, ut potius omni laude ob hanc suam industriam in inquirendâ & dexteritatem in inveniendâ veritate, quæ est antiquissima, dignus videatur. Inventæ nova Mathematica vix est qui vituperet: omnes ea laudibus eyehunt & extollunt. Quidni eas-

ni easdem mererentur inventa nova Physica & aliarum Philosophiæ partium? Solent verò novitates in Theologicis imprimis esse exosæ. Et sanè quæ subruunt fundamenta benè posita, quæ impugnant scripturam ejusque auctoritatem evertunt merito ab omnibus Christianis odio habentur. Nec tamen tam novitatis nomine quàm falsitatis sunt rejiciendæ. Et falsitas & absurditas sententiarum unica reverà ratio esse debet, ob quam aliquid sit respuendum, sicut è contrario veritas sola debet esse, propter quam sententiæ alicui assentiendum. Etiam novitates in Theologiâ merito sunt exosæ inter Reformatos, quæ militant contra formulas consensus & vincula concordiæ, quibus inter se colligantur. Quis enim non abhorreret ab his, quæ ea quæ benè posita sunt, evertunt? Quæ tamen aversatio iterum non tam ex odio novitatis debet exoriri, quàm ex amore veritatis; quam cum istæ formulæ consensus inter Reformatos complectantur, eaque ex scripturis sint ritè eductæ, non possunt ferri, quæ his adversantur. Atque ita, qui se istis opponunt non tantum hoc nomine sunt rejiciendi; sed etiam non possunt haberi pro membris ejusdem societatis, quando non consentiunt in eandem societatis formulam. Hanc dum rejiciunt, se eo ipso separant & rescant ab illâ societate. Aliter se res habet, si, qui præter formulas receptas in illius Ecclesiæ doctorum nonnullorum scripta irrepserunt errores, reprehendantur, quo facto, ii schismatici sunt dicendi, qui reprehendentes non ferunt, sed ideò è suo corpore rescindunt. Quod si quoque quis studio & pruritu novitatis, merâ ambitione ductus, ut digito queat demonstrari & sibi nomen conciliet, novitati inhiet, non tantum meritò bonorum omnium reprehensionem incurrit, sed

P R Æ F A T I O.

etiam semetipsum graviter decipiet, & novitatem pro veritate, carbones pro thesauro amplectetur, & hâc innovandi libidine semetipsum ad veritatem perscrutandam reddet ineptum; cujusmodi novitatis studium cane pejus & angue censeo fugiendum. Verum enim verò si quis super fundamentis Reformatæ religionis benè positus novos exædificet parietes, si parietes fixos & stabiles novis exornet picturis, si alia conferat nova ad ædem sapientiæ, circa divina versantis, magis magisque perficiendam, is profecto non vituperio sed laude omni dignus est censendus. Proficiendum est utique nobis, sicut in studio charitatis, in quo utinam magis proficeremus! ita quoque in studio veritatis. Qui Scripturæ scrutinio totus deditus meditatur legem Dei die & nocte, atque ex eâ elicit veritates, eandem antiquitatem cum Scripturâ habentes, quamvis, quia hætenus deprehensæ non sunt, novæ appellari queant, easque modestè cum fratribus communicat, ut sic secum progrediantur & crescant in cognitione, is profecto omni laude maclandus, & virtutis encomio alii quoque ad æmulationem alliciendi. Nec vituperium meretur Paterfamilias, qui ex hoc thesauro suo vetera & nova profert. Reverâ enim Scriptura est thesaurus inexhaustus, & vadum, per quod agnus transeat & in quo elephas nater. Multa adhuc nobis latent, & neminem pœnitebit, qui eorum meditationi operam navaverit seriam, sed semper inveniet, quod delectet. Quia tamen seculi hujus tanta est perversitas, ut, qui id faciunt, nomine invidioso Novatorum, quamvis perperam, soleant traduci; ego amore quietis alienus fui ab omni scriptione publicâ, contentus, quæ privatim meditatui fueram, tradere meis discipulis, ne talentum à Deo acceptum cum servo inutili defoderem.

At hîc

P R Æ F A T I O.

At hîc deprehendo singularem providentiam divinam, quæ sic hærentem & latere volentem manu quasi apprehensâ producit in publicum, & amplius tacere non finit; quæ animum viresque addidit hæc in chartas conjiciendi, quæ utilitatem quandam & adjumentum in studio & incremento veritatis aliis allatura confido. Ea me porrò, ut spero, corroborabit, ut imposterum alia quædam in commune bonum & utilitatem conferre queam. Solitus fueram ab eo tempore, quo Neomagum fui evocatus, commendare meis discipulis Systema Theologiæ Celebrissimi Viri D. Samuelis Maresii, in illudque crebra Explicatoria & Examinatoria habere collegia, idque eo imprimis nomine, quòd nullum aliud nossent, quod adeò succinctè, nervosè & plenè contineret medullam totius Theologiæ, atque adversariorum Religionis Reformatæ fundamenta præcipua everteret. In ejus explicatione autem mihi ita censebam versandum, ut ea, quæ brevius dicta erant, magis deducerem, quæ vis in verbis lateret exponerem, argumenta confirmarem pro Orthodoxâ doctrinâ posita, atque fundamenta, quibus adversariorum everterentur cuniculi, explanarem. Cùm vero scirem, scriptum id esse humanum, non putavi id à me alienum esse, vitioque debere verti, si in ejus lectione & explicatione sic me gererem, quomodo Augustinus præcipit, nos in suis & in aliorum scriptis legendis debere versari. Sic ille Epistol. CXI. ad Fortunatianum: *Neque enim quorumlibet disputationes quamvis catholicorum & laudatorum hominum velut Scripturas Canonicas habere debemus, ut nobis non liceat salvâ honorificentiam, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere, si fortè invenerimus, quòd aliter senserint, quam veritas habet, divino adjutorio vel ab*

vel ab aliis intellecta vel à nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum, tales volo esse intellectores meorum. Quamvis igitur in plurimis cum Clar. Viro consentirem, imò ea omnia, quæ spectant communia Reformatæ Religionis fundamenta, per quæ ab omnibus aliis sectis discernuntur, utroque pollice probarem, tamen erant quædam leviora, nihil ad summam Religionis attinentia, in quibus dissentirem. Aut enim occurrebat argumentum aliquod, quod non æquè ac alia videretur rem conficere, vel locus Scripturæ, cujus explicatio non videretur satis conveniens scopo, antecedentibus & consequentibus aut locis Scripturæ parallelis; aut agitabatur quæstio, non intercedens nobis cum Reformatæ Religionis hostibus, sed quæ inter ipsos Reformatæ Religionis parietes in utramque partem ventilabatur, ubi probabilior aliquando mihi videbatur aliorum ex nostris hîc in partes discedentium sententia, quam Viri Celeberrimi. Imprimis verò deprehendebam quædam ex scholasticâ Philosophiâ deprompta, quæ, quoniam claris & distinctis conceptibus formandis, ad quos meos discipulos ducere conabar, tanquam optimum faciendorum brevi tempore magnorum progressuum fundamentum & adminiculum, censerem obstaculum & remoram esse positura, non potui, quin eorum loco docerem, quæ melioribus mihi videbantur stabilita fundamentis. Quid enim facerem? Magno quidem amore & veneratione prosequabar meum olim præceptorem, qui amor quoque argumentis antea dictis pondus adjecit, ut præferrem ejus Systema aliorum omnium synopsis vel Theologiæ compendiis aut medullis, magis tamen amari debebat à me veritas, neque poteram in gratiam hominis, etsi Pater meus fuisset, veritati sanctissimæ nuncium

cium mittere, vel contra conscientiam ea docere, quæ pro veris non habebam. Ipsemet Vir Celeberrimus me docuerat, in Theologiâ non nisi auctoritate verbi divini esse standum, quod hoc unicum sit Fidei nostræ & Religionis Principium: non igitur ipsius quoque auctoritas, quamvis aliàs apud me esset magni ponderis, potuit me ita afficere, ut non judicarem, liberè ab ipso mihi licere dissentire, ubi ipse à veritate videretur discedere. Quin imò adeò semper mihi fuit amica veritas, ut ejus in gratiam propria aliquando vineta cædam & proprias meas opiniones refutem, ubi deprehendi, eas à vero abiisse. Quo nomine cum mihi ipsi non possim censeri factus inimicus vel me ipsum odio habere, ita à nemine meam à se dissentientem sententiam pro argumento odii vel inimicitiae vel insultationis velim haberi. Postquam ita per triennium circiter in systemate isto Theologico tractando fuisset versatus, factum est, ut quidam meorum discipulorum iteratis vicibus postularent, ut ea quæ ita ex me auribus tantum perceperant, etiam oculis posthæc usurpare possent, sicque adminiculum haberent memoriæ firmandæ, ne adeo facile diffuerent illapsa per aures. Etsi autem agrè admodum huc me paterer deduci, quia tamen petitionis æquitatem deprehendi, non potui, quin tandem ipsorum votis annuerem. Sic ergo loco explanationis voce tantum factæ successit ea, quæ scripto comprehenderetur; atque hæc origo dictatorum istorum fuit, quæ imprimis ad exponendum, illustrandum & confirmandum Systema Theologicum Celeberrimi Maresii fuerunt directæ, quibus adjeci, quantâcunque tamen potui modestiâ, ea, in quibus ab ipso dissentirem. Ubi autem semel impetratum à me fuit, ut dictarem, id faciendum fuit denuo repetitis

titis vicibus in novorum discipulorum gratiam. Sed quia plurima ex istis dictatis fuerunt extemporanea, quæ ipse non scripseram, quidam etiam diligentiores annotarent non tantum, quæ ad calamum dictabantur, sed etiam alia, quæ scripto comprehendere non jubebam, sed voce solum explicabam, factum est, ut in quibusdam inter se discrepant, dum quædam diversis in Collegiis nunc brevius, alias latius explicarentur & traderentur. Quoniam verò multum temporis perire mihi & discipulis dictando sic animadverterem, ut illud compendii facerem, jussi ante sexennium, ut novitii accedentes ad mea collegia dictata ultimâ vice à commilitonibus describerent, utque omnia Collegii membra per vices describerent in meum usum exemplar istorum dictatorum, juxta quod impofterum Collegia Examinatoria in Systema Clarissimi Viri ejusque hunc qualemcunque meum Commentarium instituerem, quod postea ad hoc usque tempus sic observatum fuit, magno cum auditorum meorum fructu. Istius verò Commentarii partim dictati, partim etiam ex ore explicantis à diligentioribus excerpti, exemplar ubi incidisset in manus Celeberrimi Viri, idque prout ex quibusdam laciniis ab ipso memoratis potui deprehendere, satis pravè descriptum, quod fieri assolet, atque in eo deprehendisset, quòd, imprimis in iis quæ Philosophiam spectant, aliisque quibusdam paucis ab ipso dissentirem, id tantoperè ipsum exacerbavit, ut tractatu integro edito, *De abusu Philosophiæ Cartesianæ in rebus Theologicis & Fidei*, ei judicaverit occurrendum. Præfatione vos alloquitur, & in eâ omnes eos, qui Philosophiam Cartesianam æstimant, ejusque potiorum esse usum in Theologiâ arbitrantur, quàm scholasticæ, (quam regno Antichristi

stabi-

stabiliendo in Concilio Tridentino insignem operam navasse omnes nòrunt,) accusat, ac si *novam moliremur Theologiam* (verba ejus pauca è multis refero) & *varias hæreses in sinu nostro foveremus à vobis non ferendas*, vosque incitare conatur, ut *nos ad lineas & circulum officii nostri revocetis*, quasi ab illis exorbitavisset, & *si pergamus, tanquam putrida membra resecetis*. Huc tota tendit Præfatio, idque sæpissimè & variis modis inculcat. In ipso tractatu iisdem incedit lineis, nullumque hæreticorum hodie maximè notorum adeo est invisum nomen, quod non liberali manu mihi iisque omnibus, quos Cartesianos appellat, impingat, prout ex toto ejus libro constat; unde particularia specimina congerere hîc supersedeo, hoc unico solum allato, quod omnem excedit modum, omnesque in se comprehendit acerbitates, quæ contra Theologum Reformatum possunt dici, quod habetur art. 109. *Multò plura sunt*, inquit, *his similia, ex quibus constat, hos Novatores agitare nocentissima Ecclesiæ Reformate consilia de universâ Theologiâ nostrâ per novas suas hypotheses & cogitationes funditus evertendâ, ut sic vel Papismo vel Mahumetismo vel etiam Indifferentismo & Gentilismo via complanetur indubitata, nihilque admittatur, præter claras & distinctas perceptiones, quas solent isti homines jactare & Enthusiastico more sibi vindicare*. Passim verò Pelagianismum, Socinianismum, Papismum, aliasque hæreses mihi affricare solemne ei est; quin & p. 105 dicit, *oves lupis committere, qui Theologiæ consecraneam juventutem ejusmodi Theologorum & Doctorum Cartesianorum institutioni committunt*. Ut taceam sarcasmos & dictoria, quæ hinc & inde occurrunt, cujusmodi sunt p. 95. *Hæc certè omnia non Theo-*

logum

logum Christianum olent, sed præfectum Gynecæi Ottomanici aut hircum Cartesianum: & p. 103. En advocatum diaboli, qui eum justificare studet. Nihil verò hætenus potui reperire, quod posset inservire excusando isti fervori, nisi ea, quæ deprehendo Præfat. p. 4. *quod hæc putet me dictasse meis discipulis, ut ipsi apud pubem scholasticam insultarem, & capiti ejus insistendo grandior apparerem; & p. 5. me inter illos familiam ducere, qui sui systematis eam indulserint discipulis suis expositionem, ut longè doctiores & subtiliores haberentur, quæ potius expugnatio & everasio systematis Maresiani dicenda foret; & paulo post: me ipsum pænæ & ludibrio Ludimagistri Faliscorum voluisse subicere; item p. 6. se à me provocatum ultroneâ & procaci aggressionem.* In ipso verò tractatu p. 83. *me idem ferè circa suum tractatum molitum videri, quod olim Jesuitæ circa Catechésin Palatinam, cum eam Excalvinificatam ediderunt: voluisse enim systema ipsius non Ex Maresianizare, quàm Ex Calvinificare.* Nescio tamen, quibus argumentis fuerit inductus ad hoc sibi persuadendum. Istius enim mei erga ipsum animi nulla sanè indicia apparent in dictatis meis Annotationibus. Non irrisi, non traduxi ipsius opiniones privatas, tanquam vel heterodoxas vel ineptas, stultasque, prout de meis passim facit; sollicitè cavi ab omni offensione, & ubi dissentendum, ne verbum quidem prolatum fuit, quod ipsum lædere posset, sed ratio dissensionis ubique adjecta; id quod ex specimine & laciniis illis, quas defendendi mei causâ in hoc tractatu adducere oportuit, cuius apparebit. Scopus meus quis fuerit dixi, nimirum systema ejus explicare, atque discipulis meis, hoc ipsum iteratis vicibus postulantis, ad usum aptius reddere.

Unde

Unde doleo admodum, quod me potius nomine *Censoris perpetui*, quàm Commentatoris perpetui voluerit insignire. Refert præfat. p. 5. *se habere Commentarium perpetuum Viri cujusdam Eximii & inter stellas primæ magnitudinis in Ecclesiis Gallia recensendi*; an verò ille quisquis sit in omnibus planè potuerit consentire, non habeo quod dicam: hoc saltem scio, si à potiori voluisset facere denominationem, neque ira offuscasset animum, potuisse quoque Annotationes meas eo nomine insignire. Ea enim quæ faciunt ad illustrandum & confirmandum ipsius systema multis modis superant paucula ista, in quibus coactus fui dissentire. Quod ut facilè unusquisque agnoscere possit, scire velim, dictatas istas Annotationes, prout in meum usum sunt descriptæ folia 50. excedere, nec multo pauciora continere, quàm ipsius systema, cum quibus si comparentur, quæ in hoc Tractatu reperiuntur descripta, quæ tamen ne sic quidem omnia Clarissimo Viro adversantur, satis apparebit, exigua admodum esse præ iis, quæ in ejus systematis elucidationem congeffi. Fortè verò obrectator aliquis clandestinus ipsi persuasit, me his annotationibus ei *voluisse insultare, ejus systema evertere, & capiti ejus insistendo grandiore apparere*; sed qui hæc de me jactant injuriam mihi facere maximam sanctè testor, & nunquam has cogitationes animum meum subiisse ex animi sententiâ conceptis verbis hîc affirmo, atque ab ipso Viro Clarissimo, ne tam sinistrè imposturum de me existimet, majorem in modum contendo. Absolvat ergo me imposterum ab ingrati animi crimine, quod mihi impingit Præfat. pag. 4. dum inquit, *se me semper amasse, ut magis gratum discipulum debuerit expectare*; quam *ἀχαισίαν* sic pag. 5. exaggerat, quod *variis quondam beneficiis affecerit*. Utinam verò æquè ab

omni peccato sic immunis essem, ac sum ab hoc crimine. Fateor libenter & publicè, me iteratis vicibus Groningæ studiis operam dantem, primo biennio diligentem auditorem fuisse publicarum ejus prælectionum, postea, cum intercessisset alterum biennium, Leidâ reducem iterum & publicis & privatis ejus laboribus novo biennio fuisse usum, atque singulari ejus promptudine, dexteritate & institutionis facilitate, cum indefessâ diligentia conjunctâ, ita me adjutum, ut ei præcipuè debeam quicquid eruditionis Theologicæ ex Academiis retuli. Etiam hoc non intactum præterire debeo, quòd, cum intelligeret, mihi propositum esse, eò studia mea dirigere, ut, si fata annuerent, Cathedræ Academicæ potius quàm Ecclesiasticæ admoveri possem, animum mihi addiderit suâ hujus scopi approbatione; & cum Anno hujus sæculi quinquagesimo à Groningana Academiâ discederem, Celeberrimo Theologo τῷ ἐν ἀγίοις Johanni Crocio Cassellis tunc Theologiam magnâ cum laude profitenti commendaverit, ut me suo auxilio & commendatione promoveret ad Marpurgensem Academiam, cujus tunc instaurandæ spes erat. Hæc sunt beneficia in me collata, quæ, quamdiu vivam, animo grato agnoscam recolamque. Quamvis autem hæctenus defuerit mihi facultas gratias referendi, animus tamen nunquam defuit nec deerit, dum spiritus hos reget artus. Ingratam verò voluntatem nunquam patiar in me deprehendi, neque quicquam hæctenus in me admisi, quod huic culpæ sit affine, quamvis sic sibi Vir Celeberrimus persuaserit. An igitur, ne ingratus essem erga ipsum, non licuit ab ipso dissentire? An aliter ideo debui judicare quam potui? An ideo non erat explicandum in privatum usum discipulorum ejus systema, illudque omnibus aliis præferendum? An ideo non in hoc fusiore Commentario conjungenda cum aliis pauca

la ea, in quibus à quibusdam ejus opinionibus, maxime Philosophicis, modestè discederem, adhibitis certis rationibus? Non puto gratam voluntatem, quæ requiritur à discipulo erga præceptorem, id postulare, ut omnibus ejus opinionibus subscribat, etsi ratio contrarium quandoque ei videatur suadere; multò minus, ut discipulus in Theologiâ etiam sequatur sententias ejus Philosophicas, etsi aliis fundamentis in Philosophiâ fuerit imbutus. Hæc non esset grati animi significatio, sed misera servitus, animo ingenuo planè indigna. Hoc igitur judicio instructus dum accederem ad ejus vel aliorum quorumvis systematum aut Compendiorum Theologiæ explicationem privatam, non putavi, me, si libertatem, quam quisque sibi indulget jure merito, mihi quoque sumerem, quicquam committere, quod ingrati hominis notam incurrat, vel officium præceptori debitum me ad id constringere, ut ne hilum quidem in prælegendo ipsius Systemate discipulis meis ab ejus placitis recederem, etiam ubi illa à veritate recedere viderentur. Cum autem postea loco Explicationis, quæ auditu solo percipiebatur, postularetur à meis discipulis ea, quæ etiam lectione & meditatione privatâ ad consulendum memoriæ posset toties, quoties quis vellet, repeti, non potui quoque in animum meum inducere, leges grati discipuli violari, si inter tot annotationes, quibus conarer illustrare ejus systema & confirmare, intermischerentur pauca quædam ab opinionibus ejus recedentes. Cogitavi enim, cum non obstarant Leges grati animi, quo minus liceret diversa sentire & per occasionem etiam dicere, ab iis, quos amas & omni veneratione prosequeris, eas quoque non prohibeas, quò minus, occasione ita ferente, liceret adeò tardè ea eloqui, ut possint discipuli calmo ea assequi, atque ita notas admodum paucas, comprehendentes istiusmodi dissensum, aliis longè

longè pluribus ad corroborationem & illustrationem rectè dictorum interferere. Non erat igitur sufficiens ratio, quare Vir Celeberrimus me *ἀναγινώσκων* accusaret, multò minus ut ea, quæ inter privatos parietes discipulorum quorundam concludebantur, scriptione publicà eâque adeo acerbâ aggrederetur. Quòd enim inquit Præf. p. 5. *has meas annotationes instar pretiosi alicujus monilis in manibus honestorum studiosorum in suâ Academiâ publicè, & quasi sub suis oculis versatas fuisse, atque ideò indignum fuisse putat honesto & cordato Professore eas intactas reliquisse, id mihi assignari non debet. Si fuerunt, qui majoris æstimarunt, quàm par erat, mea dictata, non mihi magis gratam rem fecerunt, quàm Viro Clarissimo. Si eas Annotationes meas publicè & quasi sub ipsius oculis versarunt, mihi sic crearunt suâ imprudentiâ, quamvis ex accidente ut loquuntur, molestiam in scribendâ hâc Apologiâ. Utinam vero potius, si quam offensam vel ex Dictatis meis vel ex eorum imprudenti jactatione & nimîâ æstimatione contraxisset, juxta mandatum servatoris me monuisset, & quid de illis dictatis meis esset, an pro meis omnino agnoscerem & quo animo ea tradiderim inquisivisset, ausim spondere, me eo modo ipsi fuisse satisfacturum, ut plenissimè fuisset acquieturus. Certum enim est, in iis quædam esse, quæ studiosi propriis verbis consignarunt, quæ judicarunt ex me audivisse, quædam in quibus Vir Clarissimus mentem meam non est assecutus, alia quoque cùm ad illustrationem ejus sententiarum fuerint dicta, quæ ab ipso ita accipiuntur ac si contra se militarent, ut nunc de mendosâ descriptione non dicam: certum, nihil me aliud quæsisse quàm discipulorum meorum utilitatem, nihil de lædendo Viro Clarissimo cogitasse. Durum autem est & valdè insolens, ea quæ discipulis*

sunt

sunt tradita, ut his tanquam serperastris uterentur, exponere orbis eruditi oculis, cujus gustui non sunt accommodata, cum in eum finem non sint tradita. Quòd si præmissâ privata admonitione Vir Celeberrimus judicasset à me sibi non satisfactum, sique omninò bellum mihi indicendum censuisset, æquum fuisset, prius mihi concedi tempus dictata ista expoliendi, reformandi & corrigendi atque sic publicè edendi, antequam ea impugnaret. Sed frustra ista omnia exopto: aliter enim visum quia fuit ipsi, ferendum est quod mutari non potest. Sic verò quilibet videt; mihi necessitatem impositam Apologiâ hâc me & mea tum apud ipsum, tum apud alios expurgandi, si forte eâ lectâ me ab omnibus illis hæresibus immunem pronunciare velit, quas in me & omnes illos, quos Cartesianos appellat, toto sacco, ut ajunt, spargit; saltem ut apud quosvis mea innocentia pateat, & constet de orthodoxiâ hoc opusculum scribere debui. Tacere enim profectò non poteram, nisi famæ prodigus essem; nec Theologiæ Professor cum ædificatione suo munere fungi potest, nisi crimen hæreseos sibi iniustum diluat. *Nolo in suspitione hæreseos quenkquam esse patientem, ne apud eos, qui ignorant innocentiam ejus, dissimulatio conscientia judicetur si taceat*, inquit Hieronymus ad Pammachium. Sequor ego Scripturam Sacram tanquam unicam regulam & normam fidei & vitæ, firmiter adhæreo formulis consensus inter Reformatos receptis, Catechesi Heidelbergensi, Confessioni Belgicæ, Synodi Dordracenæ canonibus aliisque Confessionibus Reformatorum. Si quis per consequentiam elicere conetur ex meâ sententiâ dogmata heterodoxa & hæretica, caveat tamen oportet, ne istas conclusiones, quas ex meis sententiis se elicere posse putat,

mihi

mihi tribuat tanquam mea dogmata, donec istas ego consequentias agnoscam & admittam, nisi contra Legem charitatis peccare velit. Defendenda quoque fuit innocens Philosophia, quam mihi plurimum profuisse in Theologiâ libens fateor; liberanda fuit ab objectis criminibus & suo nitori restituenda; quæ quoque à Clarissimo Viro ita causæ meæ est implicata, ut mea Apologia non potuerit prodire sine Apologiâ ipsius. Et donum Dei agnoscendum laudandumque, eoque nomine ipsi gratiæ agendæ, cum tantam ejus utilitatem experiamur quotidie, non verò ferendum, ut tot injectis criminibus deturpetur. Philosophiæ hujus nomine nihil aliud intelligo, quam doctrinam certam & firmam ex claris & evidentibus notionibus certâ quâdam serie & indissolubili nexu eductam de rebus quibuscunque, quæ ex lumine rationis cognosci possunt. Cum autem Nobilissimus Renatus des Cartes singulari Dei providentiâ inciderit in eas cogitandi vias, ut à primis inde principiis omnia accurate examinanda & nexu continuo deducenda, nihilque admittendum nisi quod clarè & distinctè fuerit perceptum observaverit, atque eâ methodo progrediens multa detexerit de Deo, de mente humanâ, de corpore tum in genere tum variis corporibus particularibus, quæ antea ignota fuerant, vel saltem non tam clarè fuerant cognita, istaque omnia in certos Libros digesserit, meritò doctrina sive Philosophia in istis Libris comprehensa ab auctore Cartesiana fuit appellata. Hinc illi quoque, qui eandem viam sunt ingressi, quam adeo feliciter Nobilissimo illi Philosopho videbant cessisse, atque admittere noluerunt ea, quæ vel in præjudiciis infantia & præconceptis opinionibus vel etiam auctoritate hominum essent fundata, sed ea solummodo, quæ ex primis & evidentibus Prin-

Prin-

Principiis certâ serie & evidentibus demonstrationibus essent deducta, agnoscere, & quia multa talia in Cartesii libris deprehenderunt, iis, non propter hujus auctoritatem, sed ob vim & evidentiam demonstrationum assenserunt, fuerunt Cartesiani appellati, potissimum ab adversariis, qui Aristotelici & Peripatetici audire maluerunt, quamvis sæpe nequidem Aristotelem legissent vel intellexissent. Nemo verò illorum maluit Cartesianus appellari, quam Christianus aut Reformatus, quod ipsis impingit Vir Clarissimus Præfat. pag. 2. nullam novam moliantur Theologiam, quam tantummodò ex Verbo divino debere hauriri statuunt, atque ideo scripturarum non sunt securi. Nec quoque à formulis consensus discedunt, quibus constanter adhærent, hominum auctoritatem tantifaciunt, quanti ea fieri debet, sed eam subordinant & subjiciunt auctoritati divinæ, neque ideo quid pro vero habent in Theologiâ, quia consensu Patrum vel torrente Doctorum nititur, quem stylum Pontificiis relinquunt, sed quia super infallibili Dei testimonio fundatur. Neque tamen pro formulis consensus habent scripta Doctorum privata, quasi ab iis nihilum sit recedendum: ad id enim ex Religionis Reformatæ naturâ & constitutione se constrictos non sentiunt. Non novam introducunt in scholas dialectum, sed dialectum, quam introduxerant olim in Theologiam, Aristoteli magis quam Paulo addicti homines, cum primis Reformatoribus exulare optant, & ejus in locum reduci genuinam linguam Cænaan & verba Spiritus Sancti, iisve æquipollentia, quæ à quovis facile intelligi queant, in iis imprimis, quæ solâ revelatione nituntur dogmatibus; in cæteris, ubi revelatio eadem tradit quæ Philosophia, vel quædam supponit ex rationis lumine cognoscenda, volunt convenienter

rectæ rationi, non placitis Aristotelis, Thomæ, Scoti, aliorumque explicari. Philosophiam non miscent cum Theologiâ, sed id fieri & factum esse à Scholasticis conqueruntur unâ cum primis Reformatoribus, dolentque, adhuc hodie quosdam esse, qui id non satis cavent. Usum tamen Philosophiæ solidæ & genuinæ in Theologiâ agnoscunt maximum, quod quemlibet à partibus alienum, atque odio, invidia, aliisque animi motibus iudicium veri corruptentibus vacuum, deprehensurum ex speciminibus in hoc meo libro expositis non dubito. Neque tamen diffitentur, quin prout aliarum rerum optimarum, ita etiam hujus Philosophiæ magnus possit esse abusus, cujus exemplum in Paradoxo scriptore *de Philosophiâ Interprete Scripturæ* agnoscunt, qui à nemine melius est debellatus, quàm ab iis, qui nomine Cartesianorum solent insigniri. Sed quoque Verbi divini pessimus est apud omnes hæreticos abusus, quod tamen eo nomine non est rejiciendum. Dubitatio Cartesii quoniam solet passim esse invisâ, & ab adversariis hujus Philosophiæ iniquè traduci, cumque metuat Vir noster Reverendus, ne ea traducatur ad Theologiam, quamvis multa de ea à Clarissimis Viris Johanne Claubergio & Johanne de Bruin sint dicta, verbum de ea ut hîc addam videtur operæ pretium. Est ea, prout Philosopho adhibita fuit, triplicis generis. Est *Dubitatio*, quam distinctionis gratia possumus appellare vulgarem, quæ nihil est aliud quam mera suspensio iudicii, locum habens circa res quascunque obvias, quamdiu certæ nondum satis sunt & exploratæ, istarumque rerum examen accuratum, idque tam diuturnum, donec clarè satis & evidenter fuerint perceptæ; de quâ dubitatione ne quidem quæri potest, an sit licita, cum ita sit cum huma-

no ingenio connexa, ut quamdiu animadvertit, rem sibi non esse certam & exploratam, de ea non possit non dubitare sive iudicium suspendere. Sæpe quidem contingit, ut non dubitetur de iis, quæ non sunt satis certa & explorata, sed non minus admittantur, atque ea quæ sunt compertæ veritatis, sed id vitiosum esse & fieri per non advertentiam neminem puto facilè negaturum; hanc verò unicam esse causam errorum, à quibus nobis cavere debemus, non potest quoque non attendenti esse manifestum. Altera dubitatio est, cujus mentionem facit Philosophus *Dissertatione de Methodo* pag. mihi 26. circa finem Sect. III. qua opiniones varias Philosophicas erroneas, quibus in scholis fuerat imbutus, paulatim deposuit in novennali sua peregrinatione, totusque in eo fuit, ut aliquid certi in Philosophia reperiret, quem in finem mentem præparavit resolvendis quæstionibus variis Mathematicis, aliisque, quas propter Methodum Mathematicam in iis adhibitam propemodum Mathematicas appellari posse animadvertit; tenendo interea res fidei, & observando quasdam regulas Ethicas, quas sibi in conversatione hominum duxerat esse necessarias. Quod sanè quoque jure improbari à nemine potest, qui noverit, quàm incertæ sint opiniones Scholasticæ Philosophiæ, quibus erat imbutus, quàm fragilium & infantia, auctoritate humana, consuetudine inveterata omnibus assentiendi citra sufficiens examen; præsertim cum ita malè fundatas opiniones suas dejiciendo, varias interea res observaverit, & multa experientia collegerit, quæ postea certioribus stabiliendis ipsi usui fuerunt. Tertia dubitatio est, de qua agitur in prima Meditatione, qua præmissa invenit talia cognitionis

principia, quæ ab omni dubio etiam minimo quàm longissimè abessent. Fuit ea generalis everfio omnium opinionum, quas à sensibus vel per sensus hauserat, quæ maximam partem Philosophiæ vulgaris conficiebant, ob rationes dubitandi iis omnibus communes; quòd à sensibus essent, à quibus se falli sæpius animadverterit; quòd sæpe in somniis viderentur eadem nobis obtinere, quæ vigilantibus eveniunt; quòd multi falsi fuerint circa res etiam facillimas, ac in rebus Geometricis paralogismos admiserint; quodque supponi possit, deceptorem aliquem malignum fortè nos in omnibus fallere: ut sic experiretur, num non etiam istà hypothesi admissa quid restaret, in quo nequidem à tali supposito deceptore posset falli, quodque à nulla ex istis dubitandi rationibus posset labefactari. At quoniam experientia didicerat, recurrere opiniones receptas, & longo usu consuetudineque familiares redditas, atque iterum menti se insinuare, etsi adhuc dubiæ sint & incertæ, ad eas sic evertendas singulari remedio uti consultum iudicavit, atque duro nodo durum quærere voluit cuneum; sicque mente in contrarium versa non amplius eas pro dubiis, sed etiam pro falsis unà cum suis fundamentis, sensibus nimirum eorumque præjudiciis habere voluit, non minus assensum ab iis cohibendo, quàm circa ea, quæ falsa prehenderat, ut ita tandem mens ad æquilibrium iusta ratione & via reduceretur, ad exemplum eorum, qui dum arbores novellas ad rectitudinem adducere volunt, in contrariam planè partem flectunt. Ut autem an dubitatio Cartesianæ applicari possit ad Theologiam examinemus, considerandum est, quomodo & quibus imbuti soleant vulgo ad Theologiæ studium homines accedere. Educati sunt à parentibus & imbuti vel ab ipsis vel à præceptoribus Christianæ

Christianæ Religionis fundamentis, cujusmodi in Catechesi Heidelbergensi vel Gallicana vel aliis quibuscvis rudimentis religionis Reformatæ reperiuntur. Non nituntur ea religionis Christianæ fundamenta ullis infantiae præjudiciis aut sensuum, sed verbo divino, cujus primarias sententias unà cum istis illis dogmatibus imbibunt. Non igitur opus est hîc Tertia illa Hyperbolica dubitatione, quæ ad generalia fundamenta opinionum malè fundatarum evertenda apta nata est; cùm hæc ipsa, quæ sic didicerunt rudimenta cum istiusmodi fundamentis, præjudiciis scil. sensuum & infantiae è diametro pugnent, tantum abest, ut super iis sint ædificata. Atque ob eandem rationem non potest etiam applicari ad Theologiam altera illa dubitatio, qua usus fuit Philosophus novennio illo peregrinationis; cum hîc non laboretur de opinionibus malè fundatis delendis & evertendis, sed de rudimentis religionis Christianæ expoliendis & perficiendis. Quando igitur quis ad Theologiæ studium accedit ita imbutus Principiis religionis Christianæ, siquidem fundamenta benè & legitimè posuit, si de auctoritate verbi divini certis & indubitatis argumentis est persuasus, si eorum quoque testimoniorum scripturæ sensum, quibus rudimenta religionis Christianæ innituntur, satis perceperit, penes talem nequidem dubitatio primi generis poterit habere locum. De iis enim, quæ certa sunt nobis & explorata, tantum abest ut sit dubitandum, sive, ut iudicium sit suspendendum, ut eo ipso, quo ut certa & explorata cognoscuntur, non possint non pro talibus haberi. Sed dum studium Theologicum ejusmodi homo aggreditur, super his fundamentis benè jactis plura conatur inædificare; unde neminem puto fore adeò à ratione destitutum, qui negaverit, nihil ei esse admittendum, nisi quod

quod legitimo examine fuerit exploratum, atque tamdiu de eo, donec clarè fuerit perspectum, suspendendum esse iudicium. Atque ita circa isthac dubitatio primi generis locum suum omninò habere debet, nisi quis sponte velit ruere in errores vel casu tantum veritatem assequi. Quòd si verò quis ad studium Theologicum accedens fundamenta religionis Christianæ potius ope memoriæ quàm certo iudicio addidicerit, neque de auctoritate Verbi divini certo ullo argumento sit persuasus, is profectò non potest non, si sibi rectè consulere velit, sollicitus esse, ut de his, quæ spectant salutem æternam, certitudinem, quantam potest acquirat maximam, cum, si ullibi, hîc sanè fluctuare vel fundamentalibus erroribus implicari sit periculosum & cum æternæ salutis detrimento conjunctum. Donec ergo talia argumenta reperiat, quæ de auctoritate divina Scripturæ ipsi certò persuadeant, omnia accuratè & sollicitè oportet circumspicere & assensum tamdiu suspendere, donec ea fuerint comperta; similiter quoque agendum circa Scripturæ testimonia, quibus stabiliuntur rudimenta religionis Christianæ, ut eorum sensum verum assequatur; ubi ad scopum sermonis & circumstantias textuum accuratè ut attendatur est necessarium, ut ita non prius certum sensum iis assignes, quàm de eo plenè fueris persuasus. Quam suspensionem iudicii, donec istud examen fuerit peractum, si nomine dubitationis insignire velimus, non video, quomodo ullus ratione rectè utens sit negaturus, ei qui nondum explorata habuerit fundamenta & rudimenta religionis Christianæ, de iis esse dubitandum. Et fortè nihil aliud significare voluit auctor ille & Præses thesium Theologicarum extra hoc Belgium disputatarum, quem dicit Vir Clarissimus Præfat. pag. 4. *Hanc primam regulam proposuisse*

posuisse accessuro ad literarum sacrarum lectionem & studium Theologicum, de omnibus esse dubitandum Pyrrhonio & Cartesiano more, & omne præjudicium de veritate nostræ religionis esse deponendum. An enim hæc fuerint verba istius auctoris, cum theses istæ mihi non fuerint visæ, an potius sint verba Celeberrimi Maresii, quibus mentem ejus interpretatur, fortè non benè est assecutus, dicere non habeo, quoniam non diversis typis curavit ea adscribi. Quicquid sit, saltem quin eo modo dubitationem sit admissurus, quo dixi, vix dubitare possum. Non enim commendabit, opinior, Pontificiorum fidem implicitam, nolet auctoritate Ecclesiæ Christianæ esse nitendum, non negabit, scrutandam esse Scripturam, & donec sensus fuerit intellectus hujus vel illius loci, iudicium esse suspendendum. Sic quoque ut imposterum quis in studio Theologico ulterius progredi volens non aliis assentiatur, nisi prius rectè exploratis, & dum ea explorat & examinat, iudicium suspendat, atque hoc medo dubitet, non putem eundem mihi refragaturum. Ita nihil hîc est veneni nec esse potest, quod redundare queat ad Theologiam, nec quoque in ullis aliis, quæ ex hac Philosophiâ possunt ad Theologiam applicari, sed insignes è contrario utilitates ad Theologiam ex hac Philosophia redundare possunt. Quòd si venenum in hac Philosophia quidam fuerint suspicati, eaque ipsis hoc nomine sit invisa, id omne inde oritur, quod istam Philosophiam nunquam rectè intellexerunt. Inde quoque factum, si summæ Potestates alicubi eam in scholis vel Academiis doceri non permittant; ad quod juvare potest vel imprudentia eorum, qui ipsa utuntur, vel perversitas quoque, dum erronea quædam dogmata aliunde hausta velo istius Philosophiæ tegunt, ut vel sub ea lateant vel etiam ei invidiam creent. Quò referendum id quod

quod contigit non ita pridem in Helvetia in Bernensium Republicâ, in cuius historiâ recensendâ falsus est Vir. Celeberrimus ab eo, qui hîc ipsi imposuit. Non enim, ut narrat Præf. p. 6. *Illustres & magnifici Proceres gentis Helvetiæ, qua patet Helvetia Reformata, ex consilio suarum Ecclesiarum & sapientissimorum Theologorum pro constanti suo studio in orthodoxiâ sartâ tectâ conservandâ ex omnibus suis scholis & ditionibus decreto solemni exterminârunt Philosophiam Cartesianam.* Literas vidi diversas ex Helvetia & vicinia scriptas, quæ contrarium planè narrant: *De Philosophiâ Cartesianâ in Helvetiâ honestissimè judicari, Cartesium suo loco & honore integrum stare, Tiguri esse Philosophum sagacissimum, qui Cartesio prudenter & magno cum fructu publicè in institutione utatur. Communi Ecclesiarum consensu nihil contra Cartesianos esse decretum. Scaphusianorum antistitem consultius judicavisse, Philosophis libertatem relinquere philosophandi, quàm homines ad cæcam obedientiam damnare. Bernæ fuisse quosdam nihil minus quàm Cartesianos, qui prætextu Philosophiæ hujus periculosas satis assertiones in Theologiam importare sint ausi, nihil tamen eos ex mente Cartesii fecisse. Hos jussos vel à talibus abstinere vel exilium ab Academiâ querere.* Quænam verò fuerint horum istæ afferriiones nondum potui cognoscere. An statuerint, quod inquit Vir Celeberrimus, *animas piorum post mortem sedem & locum non mutare, nec in cælum introducendas ante diem judicii & resurrectionem mortuorum, dicere non possum; quod si fecerunt, ex mente Cartesii non fecisse, patebit ex nostro tractatu; neque si ejusmodi opinionem non potuerunt ferre Bernenses, mirari debemus.* An verò Illustres illi proceres Bernenses, in-

ducti

ducti forte ab aliis, hæc dogmata perperam Philosophiæ Cartesianæ adscribentibus, aliquid durius contra istam Philosophiam statuerint, non satis potui ex istis literis inter se invicem collatis cognoscere. Quod si factum, mirum videri non debet, cum Viri Politici, quibus per alia negotia non licet res Philosophicas examinare, aliorum fide, (qui sæpe odio & affectibus cæci id vident in istâ Philosophia, quod non nisi in ipsorum imaginatione existit, qui tamen eruditione, genere vitæ, aliisque modis auctoritatem aliquam sibi comparârunt,) soleant niti; in quo si deceptos se postea viderint facile quoque istiusmodi decreta patiuntur contrario usu obliterari. Decretum ab Illustribus & Præpotentibus Hollandiæ & West-Frisiæ Ordinibus Anno cLo lOc LVI. a. d. VI. Octobris conditum potius profectò obest illis, qui Philosophiam vulgarem conabantur propugnare, quàm qui Cartesianam præferebant. Nam, *Theologiam à Philosophia sequestrandam, & illam ex solo Dei verbo scripto, hanc ex ratione sanâ juventuti tradendam.* est id ipsum, quod statuunt & urgent fautores & amatores Philosophiæ Cartesianæ, idque in hoc Tractatu duobus capitibus prioribus ostendi. *Quidquid in Scripturis revelatum sit id tanquam omnium certissimum pro firmo & indubitato habendum, etiamsi ratio humana utcunque clare & distinctè sibi videatur aliud præscribere.* semper enim divinæ auctoritati soli plus fidei tribuendum, quàm humano judicio, etiam tradidit ferè his ipsis verbis Cartesius Princip. I. §. 76. quæ consideravimus in hoc nostro Libro §. 37. & quàm perperam his contradicat Vir Celeberrimus §. 37. & 38. ostendimus. Solum restant postrema, quæ isto in Decreto contineri dicuntur juxta citationem Georgii Hornii, quam Cele-

Celeberrimus Mareſius hîc ſequitur : *Illa quæ ex Cartefio deſumta offenſionem præbeant, impoſterum non propaganda, neque libros Cartefii à Profeſſoribus juventuti prælegendos, cujuſmodi in illo Decreto non reperiuntur, ſed potius iſta : Abſtinendum eſſe, pacis & tranquillitatis cauſâ, à propagandis Philoſophematibus illis, quæ ex Philoſophiâ Cartefii collecta hoc tempore quibuſdam offenſionem præbent.* De libris Cartefii à Profeſſoribus juventuti non prælegendis in hoc Decreto nihil. Priora verò talia ſunt, ut tantum ad certum tempus obligarent; quomodo verò, & à quibus offenſionem præbentibus debeant abſtinere, relictum eſt prudentiæ Profeſſorum, quorum erat ad circumſtantias perſonarum, locorum & temporum attendere, poteſtque hoc decretum commodiſſimè comparari cum prohibitione Apoſtolicâ de abſtinendo ab eſu idolothytorum, ſuffocati & ſanguinis. Praxis verò Illuſtrium & Præpotentium Ordinum ſatis docet, quanti æſtiment Philoſophiam Cartefianam, qui non tantum voluerunt eam liberrimè doceri à Celeberrimo Philoſopho Johanne de Raei, ſed etiam ei honorificantiffimis conditionibus ab Amſterodameniſibus evocato ſubſtituerunt duos alios Excellentiffimos Philoſophos, qui eandem magno cum applauſu liberrimè in iſta Academia docent. Nec ulla nunc eſt in Belgio Fœderato Academia, in qua non plena eam proſitendi obtineat Libertas. Falfum igitur eſt, edita contra iſtam Philoſophiam integrarum nationum decreta, quæ ſi eſſent non poſſent ob antea dicta ejus veritati præjudicare, nec curſum & progreſſum iſtius Philoſophiæ impedire. Eſt enim Philoſophiæ hujus, quod commune habet cum omni veritate, ea natura, ut, quò magis premitur eò magis propagetur, & excitet alios

ad

ad inquirendum, quid ſit de iſta Philoſophia, quæ tantos patiatur adverſarios, qui contra eam, cum rationibus refutare nequeant, brachium ſeculare excitent. Ita ut neſciam, an ullum fuerit efficacius medium, incrementum & progreſſum hujus Philoſophiæ promovens, quàm quando adverſarii maximè eam ſunt perſecuti, tum contra eam Decreta flagitantes, tum calumniis & convitiis eam impetentes, quod ita multi, qui alias nulla ejus cupiditate, utpote rei ignotæ, traherantur, poſtquam ad eam examinandam animum adjece-
cerunt, ejus dulcedine fuerint capti. Quoniam autem Reverendus Dn. Mareſius non tantum carpiſit in meis dictatis ea, in quibus uſum Philoſophiæ in Theologia oſtendi, ſed etiam impugnavit alia quedam dogmata merè Theologica, ut & particulares quaſdam expoſitiones locorum Scripturæ, eaque (quamvis eſſent quaſtiones merè problematicæ, de quibus liberè licuit Theologis Reformatis hætenus in partes ire, quamvis particulares explicationes locorum Scripturæ non recederent ab analogia fidei, & à meis partibus ſtarent magni nominis Theologi) nomine variarum hæreſium accuſat, etiam de his mihi agendum fuit, & ſententia mea plenius explicanda atque ab impacto hæreſeos crimine liberanda fuit. Putabam autem, hac in parte libertatem hætenus illibatam relictam fuiſſe Theologis, meque circa iſtiusmodi quaſtiones & particulares interpretationes locorum Scripturæ, eam ſequi ſententiam, quæ maxime videbatur cum Verbo divino & recta ratione conſentire. Scio, libertatem quidvis ſentiendi in religione eſſe reſtrictam & limitatam canone Verbi divini, à quo ſi recedat, in meram & nulla ratione tolerandam licentiam abituram. Novi etiam, leges Reformatum Eccleſiarum eam re-

P R Æ F A T I O.

stringere per formulas consensus receptas, nec ferre eos in sua societate, qui istiusmodi formulis subscribere nolint, idque jure, ne confusione & turbis via aperta daretur. At ulterius nusquam restricta est libertas, licetque de iis, quæ in istiusmodi formulis consensus non sunt determinata, cuilibet sentire ea, quæ magis cum ratione recta & Verbo divino convenientia possint videri: modo ea exerceatur citra alterius injuriam, odium & invidiam, omni nempe cum modestia & mansuetudine animi, ad ædificationem tendens, non ad destructionem. Neque expedit Ecclesiæ istam libertatem ulterius restringi, & adigi ad privatam hominum quorundam auctoritatem in alios nihil juris habentium, nisi continuo novis schismatibus & divisionibus Ecclesiarum velimus dare occasionem. Ægrè igitur nemo ferre debet; si quis Theologorum alium à se dissentientem viderit, sed eandem, quam sibi velit conservari libertatem, aliis quoque non invidere. Quod si omnes operam daremus studio potius veritatis, quàm inani gloriæ & vincendi cupiditati, non irasceremur sane iis, quos veritatem nobiscum non assequi judicemus, sed potius doleremus, & eorum occurrere operam daremus ignorantix, non convitiis aut calumniis, quæ per innocuam istarum veritatum ignorantiam non sunt meriti, sed per rationes & demonstrationes benè fundatas, ac omni mansuetudine & comitate conditas. Sic possemus sperare triumphaturam tandem veritatem, caligine ignorantix & nebulis errorum tandem discussis. Ἀγάθη δὲ ἐστὶν ἡδε βροτοῖς. Tales Disputationes & concertationes Virorum Doctorum spiritu mansuetudinis planè macerata optandæ essent, tanquam multum nobis profuturæ, ut ad ultiores profectus in cognitione veritatis communi consensu tenderemus: sicque excitarentur

P R Æ F A T I O.

tur ingenia excellentia, etiam eas, quas de novo invenissent veritates, in commune conferre; quas silentio nunc premere coguntur, quia nolunt quietem suam à malè feriatis hominibus turbari. Gloria sic esset, non, vincere alterum, opinione fortè non meliore, utroque recedente à vero, sed, omnes vinci à veritate. O quàm hæc subiectio facta Veritati esset gloriosa! Quàm omnibus triumphis major! Quàm utilis & proficua Ecclesiis Reformatis! Huc igitur conferte vos omnia vestra consilia curasque, ut sedentur funesta illa bella vestrorum Theologorum, in quibus concurritur, non gladiis & spiculis veneno tinctis, sed linguâ, sed calamo, sed verbis omni ferro acutioribus, & omnis veneni vehementiam superantibus. Vestrum est curare, non ut omnes dissensiones planè tollantur; id enim fieri omnino non posse videtur, sed ut libri, in quibus istiusmodi dissentientes sententiæ ventilantur, referant potius amicorum colloquia, quàm hostium congressus, ut absint ab iis obrectationes, calumniæ, convitia, dicteria, ut in eorum locum subeat comitas, mansuetudo, modestia, honor mutuus. Judicium vestrum non refugio, an reus sim istarum hæresium quarum redarguor. Nec refugit innocens Philosophia; sed petit, ut audiat æquè ejus Apologia ac adversariorum accusationes. Verum enim verò nolite judicare de re ignotâ; sed si judicium justum de eâ formare velitis, cognoscite ritè, non per adversariorum citatas lacinias, sed inspiciendo totum ipsius corpus, ad nexum, seriem & vim demonstrationum ritè attendendo atque examinando; sic utrum vera an falsa, salubria an pestilentia dogmata tradat poteritis judicare. Si verò potior cura est vobis Theologiæ quàm Philosophiæ, neque vacet tantum temporis in eâ cum attentione sufficienti & requisita ad

ad rectum formandum iudicium perlegendâ insumere , nolite innocentem condemnare , sed exemplum Gama-
lielis secutæ relinquit Deo iudicium , cui si probetur ,
sique ab ipso tanquam à Patre omnis luminis habeat
ortum , frustra erunt ejus omnes impugnatores ; si so-
lis hominum commentis nititur , stabilis non erit , sed
sponte suâ corruet. De cætero relinquit Theologis
vestris libertatem sentiendi ea , quæ cum verbo divino
non pugnant , nec formulas consensus evertunt , sed
licentiam maledicendi restringite , jubete ut suas defen-
dant opiniones aliorumve impugnent rationibus , non
convitiis , absque aliorum injuriâ. Ego verò an speci-
men modestiæ ac mansuetudinis & exemplum in meo li-
bro ediderim libenter quoque iudicandum vobis relin-
quo. Saltem hoc intendi , summâ modestiâ & mansue-
tudine veritatem defendere , non insectari eos , qui à me in
omnia alia discedunt , sed tentare , num humanitate & vi ra-
tionum possim ad eandem veritatem mecum agnoscendam
adducere , nemini assignere opinionem , quam ab ipsius
mente noverim alienam , non rependere malum pro malo ,
sed omnia mea ad solius veritatis investigationem citra ul-
lius injuriam dirigere , gloriam non quærere propriam , sed
veritatem omni gloriâ majorem æstimare. Atque hæc cau-
sa fuit , ut initio non cogitaverim nomen meum huic tra-
ctatui præfigere ; cui accessit , quòd Clarissimus Marefius
nomen meum in suo libro occultaret , & Consensum Veri-
tatis tanquam alterius à me citaret. Eum igitur secutus hunc
ipsum meum librum laudavi sub nomine *Consensus verita-
tis Wittichii* , nullam ex hac meâ Apologiâ quærrens glori-
am , volens quoque hanc ipsam occultationem nominis ,
quæ ex benevolentia erga me quibusdam reliquiis videba-
tur procedere , eo loco habere , quo ab ipso exhiberetur.

Sed

Sed postea comperi , vix ullum esse Virum Doctum in
Belgio fœderato , modò Celeberrimi Marefii scriptum
de abusu Philosophiæ , &c. legisset , vel cum aliis de
eo sermonem miscuisset , qui ignoraret contra me edi-
tum ; etiam posthæc didici studiosis ipsis Groningana
Academix aliarumque Academicarum non ignarum esse ,
quis nomine illo Censoris à Viro Clarissimo designare-
tur , per quos facilè in quasvis terras deferri possit ,
ideò prius meum consilium censui mutandum , ne nomi-
nis mei occultatio variis suspicionibus sinistris ansam
præberet. Continet hoc opusculum , præter usum Phi-
losophiæ Cartesianæ in Theologiâ , expositiones quo-
rundam locorum Scripturæ , & quæstiones quasdam me-
rè Theologicas , quæ quia inter Theologos Reformatos
salvâ pace , charitate & concordia agitari queunt , sæpe
etiam dubiæ sunt , vel non satis liberæ ab omnibus scru-
pulis , *Problematicæ* appellari solent. Titulum ergo ex-
cogitandum judicavi generalem , qui omnia ista sub se
comprehenderet , simulque scopum meum indicaret ,
quòd nempe omnia mea ad Pacem & Concordiam in-
ter fratres conservandum essent directâ. Nullus verò
huic usui commodior fuit visus , quàm is , quem præ se
nunc fert , THEOLOGIA PACIFICA. Ubi Theolo-
giæ vox latius accipitur , ut intelligatur omnis doctrina , ex
quâ Deus , res divinæ , Dei operationes & beneficia creatur-
is imprimis rationalibus exhibita rectè cognoscuntur , sive
ea ex re revelatione sive ex lumine rationis depromatur.
Est etiam usus Philosophiæ in Theologiâ idem , quod
Theologia utens Philosophiâ , ex naturâ relatorum. At
quia veritas ita est tradenda , ut Pax non sit negligenda , &
scriptura imprimis Veritatem Theologicam cum Pace so-
leat connubio stabili copulare , *Pacificæ* epitheton appri-
mè

mè videbatur mihi inservire, tum quòd in hoc tractatu ostenderetur, quanta pax esset & concordia sanæ Philosophiæ cum Theologia, quippe quæ ad mutuo se juvandum & mutuas sibi operas præstandas sint comparatæ; tum, quod hic liber non nisi quæstiones eas tractet, de quibus salva pace & fraternitatis vinculo liceat iis, qui sunt ejusdem Ecclesiæ Reformatæ membra dissentire, quædam verò inter eas sint tales, ut de verbis potius agant quàm de rebus, & omnis dissensus inde habeat ortum, quòd nos invicem non intelligamus, idque in hoc opere de quibusdam fuerit ostensum atque omnis dissensio sublata, pax verò & concordia stabilita. His adde, quòd modus agendi à me observatus nihil aliud quàm pacem & concordiam spiraret; nihilque aliud in votis habuerim, quàm ut modeste mea defendendo atque passim ostendendo, me liberum esse ab omnibus hæresibus, quas Celeberrimus Dn. Maresius in meis dictatis se putavit deprehendere, ab ipso impofterum impetrarem, ut me à nomine hæreseos & heterodoxiæ, audita & intellecta mea sincera explicatione, absolvat. Ita Opusculum hoc meum non haberi velim pro Eristico, cum ad lites tollendas vel minuendas saltem planè sit destinatum, & multa quoque opera data posuerim ad docendum tantum comparata, quæ adjici opus non erat, si solùm Viro Clarissimo voluissem respondere. Et ne pro Eristico haberetur scripto sollicitè quoque abstinui ab omni convitio omnique adversus ipsum injuria, ea quæ inclementius in me ab ipso passim fuerunt dicta, (quæque à contentiosis & cerebrosis ingeniis fortè extorsissent spicula felle & veneno tincta in ipsum retorquenda) ferendo & tolerando tanquam infirmitatem Viri Celeberrimi, tegendam singularibus dotibus à Deo ipsi concessis, ex quibus etiam olim ad me magna redierunt.

dierunt commoda. Et quamvis non ita obduruerim, ut non sentiam dolorem, dum vapulo, volui tamen agere cum ipso tanquam Filius cum Patre, qui testor quidem dolorem me sentire plagarum mihi sine meâ culpa inflictarum, ulterius tamen non progredior, nec verberibus mutuis contra ipsum insurgo, sed è contrario potius animum, reflectens ad beneficia ab ipso olim accepta laudo & celebroy, & refero gratiam quando possum. Hoc enim ipsum tanquam gratæ voluntatis meæ partem censeo habendum, quòd infirmitatibus indulgeo mei olim Præceptoris, Deumque rogo, ut has ipsi condonet, eumque mecum redire faciat in gratiam, & vel hanc ipsam primam occasionem gratias ipsi referendi nolui relinquere intactam. Cogitavi quoque, seniorematque ætate me tanta antecedentem, ut parens esse posset, honorandum juxta monitum Apostoli, quem honorem sic putavi me ipsi exhibiturum, si non objurgando & maledicendo contra ipsum insurgere, sed monendo & rogando, nec tam oppugnare ipsius sententias & opiniones, quàm meas cum ipsius sententiis conarer in concordiam redigere, reliqua excusarem, aut rationes mei dissensus modeste afferrem. Sic ergo me impetraturum spero, ut non pergat eo modo quo caput me infestare, & beneficia in me collata injuriis obliterare, sed mecum redeat in gratiam, & de innocenti Philosophia idem judicet, quod de ea publice judicavit olim Dissertat. de *sphærule præcatoriis*, &c. lit. E. p. 8. *Quin etsi nunquam professus sim, me omnia Cartesiana admittere, multa tamen habet egregia & laude dignissima, cum quibus nulla Iesuitica Philosophia venit conferenda. Id sanè laudandam in Cartesio, quòd Dei existentiam & animæ independen-
tiam à corpore comprobare studuerit; Quòd plurima naturæ phænomena, ac totam doctrinam Dioptrices &*

Meteororum multò melius quàm quisquam alius antea explicaverit; Quòd de loco, de corpore, de vacuo, de quantitate & qualitate, ea perspicue & solide tradiderit, ex quibus evertitur Transsubstantiatio Pontificia, quâ solâ ratione Iesuitis ejus Philosophandi ratio probari non potuit; Quòd liberi arbitrii naturam & doctrinam solide & accurate exposuerit, procul à Iesuitarum & Pelagianorum indifferentiâ ad opposita; Quòd etiam affectuum & pathematum motus, quatenus per corpus & in illo cieri solent, reverâ ingeniose proposuerit; quo facto multo propius conjungemur in agnoscendo utrinque usu Philosophiæ Cartesianæ in Theologiâ. De cætero meam mihi relinquat dissentendi libertatem donec rationibus evidentibus me aliter instruat, neque dedignetur meas quoque expendere, si fortè ipsi satisfacere possent. Deus T. O. M. huic meo scopo elementer benedicat, omniaque nostra cogitata, dicta & facta dirigat ad nominis sui sanctissimi æternam gloriam & nostram omnium salutem. Amen.

THEO-

THEOLOGIA PACIFICA.

CAPUT I.

Miscendam non esse Philosophiam cum Theologia ostenditur testimoniis primorum Reformationum, eorumque Theologorum, qui iis fuerunt proximi. Exemplum ejus mixtionis perperam factæ adducitur, commissum ab iis, qui Generationem Filii, & Processionem Sp.S. per lumen rationis conati sunt explicare, atque Deo modos proprie dictos assignârunt, & distinctionem trium Personarum in S. S. Trinitate voluerunt referre ad aliquod distinctionis genus, quod in creaturis reperitur. Veræ Philosophiæ usus in Theologiâ est magnus, nullus inanis istius, quæ in terminis potius & notionibus secundis, quam in rebus consistit, potiusque errores & præjudicia sensuum, quam veritates docet.

I.

mnis hominum cognitio certa & indubitata vel lumine rationis nititur, vel auctoritate & testimonio fide digno, hoc est, cui tuto fidere possumus. Hæc autem auctoritas, vel tantum est humana, fundata in eo, quod nec fallere nos possit hujusmodi homo, utpote rem, de qua testatur, habens satis perspectam & exploratam, nec velit, cum animum ab omni malitiâ gerat alienum; de quâ ut prolixius agamus, non permittit nostrum institutum. Alia auctoritas est ejus, cujus naturæ omnis error, omnisque deceptio repugnat, supremi Dei, cujus verbo & revelatione nixa notitia, Theologiæ nomine venire solet. At scientiam omnem, quæ lumen rationis habet pro fundamento, generali nomine Philosophiæ comprehendere possumus.

II. Ita distinctio inter Theologiam & Philosophiam primaria in diversitate Principiorum est fundata, ut Theologiæ Principium sit divinum verbum & revelatio, Philosophiæ vero lumen naturæ sive rationis, idque quam maxime evidens & clarum. Quamvis enim

enim Theologiæ vox usurpari quoque possit ad designandam omnem, quam habemus de Deo cognitionem, sicque soleat dispesci Theologia in Revelatam, quæ est cognitio Dei & rerum divinarum ex divinis oraculis, & Naturalem, spectantem ea, quæ de Deo ex lumine rationis cognoscimus; hæc tamen commodius ad Philosophiam refertur, & tanquam pars ejus considerari debet.

III. Tantoperè igitur distinctæ à se invicem disciplinæ, perperam confunduntur & miscentur, eaque confusio gravium tum in Philosophia, tum in Theologia errorum fuit causa. Confunditur & misceatur Philosophia cum Theologia, si quis ea, quæ tantummodo ex verbi divini revelatione queunt hauriri, cujusmodi sunt mysteria Incarnationis, Trinitatis, multa item alia, quæ à solâ divinâ voluntate dependent, conetur demonstrare ex lumine naturæ, & argumentis inde acceptis utatur. Quâ mixtione divinorum eloquiorum & Philosophicarum rationum à Parisiensium Sorbonâ biformis disciplina centaurorum generi admodum similis formata est, ac solida Theologia magnam corruptionem passa est, imprimis à temporibus Lombardi, qui Pater Scholasticorum Theologorum nuncupari meretur. Cujus quidem corruptionis & aliæ fuerunt causæ, quarum aliquas reperire licet in scriptis tum primorum Reformationum, tum eorum qui hos sunt secuti, qui de istâ depravatione abunde fuerunt conquesti. Sic Luth. tomo I. Lat. Jenensi Responsione ad Dialogum Sylvestri Prieratis fol. 46. b. *Etiam iste tuus Dialogus confirmat sententiam meam jam diu mecum moratam, quod videlicet Theologia illa Scholastica exulem nobis fecit veram & sinceram Theologiam. Nam vides, quod perpetuo hoc dialogo nihil ago, nisi quod resisto & redarguo Scholasticam Theologiam, id est, falsam Scripturæ & Sacramentorum intelligentiam, Et Tomo II. in exemplo Theologiæ & doctrinæ Papisticæ fol. 562. b. Et hoc ipsum enim pertinet ad exemplum Theologiæ Papisticæ, quod ex Aristotele vel falsè allegato vel nunquam intellecto, ostentare solent copiam scientiæ suæ, tantum ut Christi, Apostolorum & Prophetarum nomen absque Synagogis faciant. Nam is fuit tum inter Papistas doctoratissimus, qui frequenter Aristotelem & nunquam Christum, Apostolos vel Prophetas citare posset, magnifico scilicet titulo: Magister gentilis. Tanti Theologi gloriati scilicet, quod essent discipuli gentilis hominis, qui nihil de Deo & Christo cognoscit. Et satis feliciter promoverunt. Nam eandem ignorantiam Dei & Christi perfecte didicerunt ex Aristotele & per ecclesiam totam seminauerunt. Similia passim reperire licet apud Lutherum: nolim enim hic esse prolixior.*

IV. Ad-

IV. Addam tantum Sadeëlem, Danæum & Ursinum, quorum prior Præfat. de Methodo Theologicè disputandi Tom. I. Editione 1596. pag. mihi 8. *Mihi videntur Scholastici Doctores Sophisticam illam metriculam, ut honesta matrona, sic Philosophia nomine & pigmentis exornatam in mediam Ecclesiam cum maximo ipsius ecclesiæ damno produxisse. Et paulo post pag. 9. Sic enim Scholastici falsam philosophiam magno conatu & studio in Ecclesiam attraxerunt, ut inde tanquam ex equo Trojano innumerabiles errores prodierint, qui quidem custodibus Ecclesiæ somno, desidiâ, & inscitâ jam pridem sepultis, Ecclesiam ipsam invaserunt, corruerunt, vastarunt. Errores vero in seqq. pag. 10. Primus error, quem videntur Scholastici in suis disputationibus admittere, is est, quod solent ex principiis Logicis disputare, atque inde arcessere suas conclusiones. Itaque propositis questionibus non Scripturæ locos, sed ut plurimum axiomata Logica & Maximas topicas, aut eo etiam aliquid minus substernunt: in eorumque disputationibus Scriptura muta est. Sape enim Philosophos, at perraro Apostolos appellant. p. 11. Secundus error hic est, quod de rebus Theologicis in utramque partem ac Topicè disputant ex probabilibus argumentis. p. 13. Tertius error hic est, quod veritatem obscurant suis argutiis, nedum illustrent. Nam quæ sunt difficilia, reddunt ipsi spinosis & contortis questionibus difficiliora. Quæ vero per se facilia sunt & perspicua, illi obscuris involucris obducunt, nodum, ut vulgò dicitur, in scirpo quærentes. Ecquis est etiam (nisi qui plane ad istiusmodi obduruit) quin vel audito tantum horresco illo novorum vocabulorum strepitu statim refugiat, & ea se desperet posse unquam animo percipere, quæ ne patienti quidem aure capere potest! p. 14. Quartus denique hic est error, quod Scholastici, vel potius Questionarii Doctores terunt tempus in vanis & curiosis questionibus, iisque non tam explicandis, quam implicandis. Danæus vero in Prolegomenis in Lomb. lib. 1. Sentent. cap. 2. distinctè vitia triplicis ætatis Scholasticorum, Veteris, Mediæ & Novæ taxat, quæ quoad summam rei cum Sadeëlis observatis conveniunt, possuntque apud illum videri. Et Ursinus Admonit. Christianâ de libro Concordiæ Operum ejus Tomo II. pag. mihi 35. Est autem abusus Philosophiæ & confusio cum Theologia, cum prætextu sive Philosophiæ sive Theologiæ finguntur, falsa principia, & ex illis falsa dogmata defenduntur, quæ cum Philosophiâ & Theologiâ Verâ pugnant: Cum Philosophia etiam vera fingitur sufficere ad docendos homines de Deo & ejus cultu & salute hominum: Cum dogmata Ecclesiæ ignota rationi deducuntur non ex divinis oraculis, sed ex rationibus Philosophicis: Cum quæ Philosophia de rebus sibi subjectis recte pronunciat, ad*

res divinas extenduntur, ad quas minimè congruunt, & quas Philosophia ignorat, & de quibus non loquitur: Cum opiniones aut locutiones, quæ etiam in rebus philosophicis usurpata, sunt incertæ, ambiguae, improprie, obscuræ, & subtilitatis otiosa transferuntur ad res Theologicas, quæ illis involvuntur, in pugnas disputationum inutiles convertuntur, aut cum appellationes & phrasæ philosophicæ alieno sensu, & novis ambiguitatibus sermonis vase excogitatis usurpantur in doctrina Ecclesiæ ad quærenda effugia, & fallendos eos, qui insuetum genus sermonis non intelligunt. Hic Philosophiæ & rationis abusus ætate superiore peperit nobis Theologiam Scholasticam, qualem fere recidunt nobis (loquitur de auctoribus Concordiæ Ber-
gensis) hi Theologi.

V. Sed consideremus aliquantò propius mixtionem istam Philosophiæ cum Theologia in mysterio Trinitatis, quod multi, dum explicare vellent, conati sunt exigere & exponere ad modum rerum creatarum, & qualia in creaturis reperiunt & mente humanâ finitis, Deo etiam infinito voluerunt assignare. Hinc Scholastici, & eorum exemplo alii generationem Filii & processione[m] Sp. S. ita conceperunt, quod Pater, intuendo se ipsum, formet imaginem sui ipsius, quam dicunt esse Filium, ab istâ vero imagine ad Patrem resultet mutuus Amor, quem volunt esse Sp. S. Hos ego conceptus nunquam cum potuerim approbare, etiam ne tunc quidem, quando sub disciplinâ Celeberrimi Viri in Academia Groningana agebam, ad art. 28. Loci III. Systematis ipsius in dictatis meis olim hæc observavi. *Hoc discrimen cum nullum habeat fundamentum in Scripturis, non est admittendum, præsertim cum eo posito facillimum sit plures personas excogitare; Si enim Pater formando suam ipsius imaginem generavit Filium, ergo similiter Filius & Sp. S. formando imaginem sui ipsius, sunt dicendi generasse plures Filios: imo sic in infinitum progressus institui potest. Si autem dicas, Filium & Sp. S. non formare imaginem sui ipsius, ergo negandum erit istas personas esse intelligentes, quod est absurdum.* Ad illud vero, quod excipitur, intelligere & velle Patris non notare actus essentiales sed notionales, sive personales, hæc sequentia dictavi: *Verum hoc facile quidem dicitur: at quanam ratio erit, quare soli personæ Patris conveniat formatio imaginis sui ipsius, cum Filius & Sp. S. æquè sint personæ intelligentes.* Ad quæ Vir Celeberrimus art. 101. Sect. 22. nihil aliud annotavit, quam quod meam observationem improbet. Ego vero malo hic sapere cum Scripturâ & loqui, quam cum Scholasticis, & confusionem Philosophiæ cum Theologiâ evitare.

VI. Quoniam vero mysterium Trinitatis non ex lumine rationis, sed

ex solâ Scripturâ nobis totum addiscendum judicavi, non potui admittere, quod habet Vir Venerandus Loco III. Syst. §. 12. *Sed Singularis cum sit essentia divina habet ex sua infinitate, quod pluribus simul personis communicetur citra ullam sui multiplicationem.* Hæc igitur ad istum §. 12. dictavi. Ratio, quare hoc habeat, nobis est incognita, cum tantum $\tau\theta\delta\pi$ sit cognitum in sacris literis: essentia igitur singularis eo ipso, quo talis est, non est communicabilis, sicut pars communicatur toti, sed potest tamen esse in tribus personis, quod ita revelatum est. Infinitas vero non magis ad trinitatem personarum facit, quam ad infinitatem personarum, citra revelationem. Et ad §. 25. Loci II. *An hoc fiat (scilicet, quod essentia divina sit communicabilis pluribus personis) propter Dei infinitatem nec ne, cum hoc scriptura non revelaverit, & hoc sit mysterium, ad quod ratio penetrare non potest, etiam hoc à nobis non definiendum.* Has notas vero nescio quare ita interpretetur §. 112. num. 13. *quasi revera velim nos tacere ad instantiam Socinianorum prætendentium ab exemplo hominum, in quibus una essentia singularis per unicam personalitatem exhauritur, etiam in divinis unicam supposititalitatem singularissimæ Dei essentia esse tribuendam.* Ego vero in solvendis objectionibus Socinianorum volo, ut eos compescamus auctoritate Scripturæ, non ejusmodi ratiunculis, quæ nihil concludunt. Quando ergo illi pertendunt, nos singulari essentiæ divinæ similiter tantum debere tribuere unicam supposititalitatem, sicut essentiæ humanæ singulari tantum unicam assignamus, nego id sequi; sed ad inconsequentiam istius argumenti ostendendam nolo, utendum esse alieno principio, cujusmodi respectu hujus mysterii reverâ est ratio humana, quæ illud non capit, sed principio proprio, Scripturâ Sacrà, dicendo, aliam hic esse rationem, quia Deus revelavit esse tres personas in unica singulari Dei essentia. Sic ad §. 35. Loci III. hæc duo annotavi: 1. *Quomodo hoc fieri possit, ut unus sit tantum numero Deus & tamen tres personæ, nos non intelligimus, sed verum credimus, quia Deus revelavit.* 2. *Illam responsionem Clar. Viri, natura quoque ipsa præcise sumpta persona dici nequit, licet singularitatem concipiatur habere, sic explicui in dictatis: nempe in divinis, quia aliter revelatum, sed in humanis potest: unaquæque persona in divinis habet unitatem personalem, quamvis habeat communem essentiam singularem, quod credimus propter revelationem divinam.* 3. *Ad §. 38. quia Vir Celeberr. illam rationem iterum urget, ob quam singularis essentia divina communicetur tribus personis, quia essentia ista sit infinita, quam nunquam potui capere, sic dictavi: Hæc ratio non est revelata: novimus, quod ad multiplicationem diversarum*

versarum personarum non multiplicetur divina essentia, sed quare fiat, non novimus. 4. Ad §. 41. ubi concluditur refutatio objectionum Socinianorum, notavi sequentia. Sed cum clare sit revelatum illud mysterium, etsi nos non possimus omnem contradictionem, quam nectunt Sociniani, enodare, propterea tamen non est negandum, sed hic nostra ignorantia est confitenda, & cogitandum quod Deus sit infinitus, nos autem finiti, quodque propterea non sit mirum, si non omnia, quæ in Deo sunt, intelligamus. Has omnes notas hæc unâ censurâ perstringit art. 113. n. 23. ad §. 35. (sic imprimendum fuit) & sequentes, me videri studio porrigere herbam Socinianis, cujus ipsius conjecturæ nullum deprehendere possum fundamentum. An enim dicet Vir Venerandus, se intelligere, quomodo unus tantum sit Deus & tamen sint tres personæ? si id intelligat, explicari peto, ut & ego cum aliis intelligere possimus. An vero in eo adeo à me peccatum, quod hypothetice loquendo dico, nos non debere negare mysterium Trinitatis, propter claram revelationem, etsi non possimus omnem contradictionem, quam nectunt Sociniani, solvere? Quæ ratio erit, quare hoc meum dictum improbetur, quo ostendo, me firmissimè adhærere Scripturæ auctoritati?

VII. Modos porro in Deo proprie concipi non debere observaverat Philosophus Princip. I. §. 36. quod consideremus per modos substantiam affici vel variari. Ideoque, inquit, in Deo non proprie modos aut qualitates, sed attributa tantum esse dicimus, quia nulla in eo variatio est intelligenda. At Vir Celeberrimus §. 37. id dicit falsissimum & S. S. Trinitatis eversum, cum personæ in divinis constituentur & distinguantur per illos distinctos modos subsistendi, quos etiam Patres Græci *τρόποις* & *ὑποστάσεως* solent appellare. Fateor equidem Damascenum cap. ult. Dialecticæ tradidisse hanc definitionem personæ ex Justino Martyre haustam: *ἐν τῇ ἀγίας τριάδι ἡ ὑπόστασις ἐστὶν ὁ ἀναρχὸς τὸ πρῶτον καὶ ἀίδιον ὑπόστασις*. Et reperitur hæc phrasis apud Justinum in expositione fidei, tum in Quæst. & Respons. ad Orthodoxos, qui tamen libri pro genuinis Justiniani non habentur. At Scriptura hoc loquendi modo non utitur, neque ut nos utamur ulla requirit necessitas; Quin imò quæ creaturis rectè tribuuntur ob variationem, quæ in iis deprehenditur, à Deo removenda censeo, ne similiter in ipso variationem aliquam, adeoque mutationem concipiamus. Facilis enim hic est lapsus, quando de mysterio, cujus τὸ ὄν constat ex Scripturis, ad eum modum loquimur, quo de creaturis. Keckermannus sane hic impigit, quando lib. I. cap. 3. sic inquit: Sed quid iste sit modus,

multis

multis difficile intellectu videbitur. Quos tamen hoc velim cogitare, in omnibus rebus esse aliquid, quod rebus additum res quidem non sit, sed quidam rei gradus: Ut gradus caloris, per quem sit tepor, aut fervor, calor quidem ipse non est, sed caloris modus. Sic etiam in Deo aliquid est, quod quidem à Deo diversa res non est, vel quod non est alius Deus, & tamen ipsa Dei essentia non est, sed hujus essentia modus. Dum enim à Creaturis mutuatus est nomen Modi, idque huic mysterio applicavit, paratus jam erat aditus ad tendendum plus ultra, & comparandas personas divinas cum gradibus caloris, cum quibus nullam planè habent similitudinem. Nec ego solus inter Theologos vereor abstinere à modo loquendi de mysterio fidei, qui in Scriptura nec *ἀποδείξει*, nec per æquipollentiam reperitur. Consistentem hic habeo Wendelinum Christ. Theol. lib. I. cap. 2. Nusquam nobis (Scriptura) ullam divinitatis personam describit per nudum *ὑπόστασις τὸ πρῶτον*, seu modum subsistendi. Persona divina in scripturis Deus est, unde Dei nomina, opera, attributa, honor singulis personis tribuuntur verissimè: Quæ an nudo *ὑπόστασις τὸ πρῶτον*, seu modo subsistendi commodè tribui possint, mens pia cogitet. Et postea Theologi, inquit, nonnulli docent, personas divinas seorsim sigillatim consideratas ab essentia divinâ differre ratione: Simul autem sumptas nullo prorsus modo differre ab essentia divinâ, sed esse ipsissimam essentiam divinam absolute consideratam. Ita inter alios Græverus aliquoties in explicat. Confess. August. Quod an satis cautè dicatur, docti viderint.

VIII. Pergit Vir Celeberrimus & mihi indignatur: Nec possunt, inquit, moderni Theologi, qui jurant in verba Cartesii, aliter hinc se explicare, quam statuendo, modalem personarum divinarum distinctionem non esse similem ei distinctioni modali, quæ obtinet in rebus creatis, cum plane alterius sit generis, ut loquitur mei Systematis Censor perpetuus, quia vult universam Theologiam nostram ad Pseudo-Cartesianismi modulum reformare ad Loc. III. art. 14. & 20. Doleo sane, Virum Venerandum meum institutum adeo sinistrè accepisse, ac si istas notas dictaverim, ut censuram agerem ipsius, cum eo honore affecerim, ut commentarium dictando meis discipulis in ejus Systema, id iis reddiderim aptius ad usum, eâque ratione præ aliis commendaverim. Quamvis enim in paucis quibusdam, quorum pleraque sunt mere philosophica, dissenserim, à potiore tamen me potuisset denominare & potius Commentatorem, quam Censorem perpetuum appellare; nulla enim puto esse scripta humana, in quibus, si quis notis illustret, ut ad usum aptiora reddat, non occurrere possint quædam,

quæ

quæ sinequeat probare, simul rationes sui dissensus debeat adjicere; quod si igitur quis faciat, si quoque privatis parietibus discipulorum paucorum hæc includat, non vero publici faciat juris, non video, quomodo jure quis de eo conqueri possit. Atque hoc solum est, quod à me est factum. Hæc igitur dum dictavi, innui, modum propriè sic dictum in Deo locum non habere, & distinctioni, cui similem non fert tota rerum universitas, non debere, nec posse propriè accommodari aliquod distinctionis genus, quod in creaturis solummodo reperitur. An enim ullibi reperitur unica essentia, quæ sit communis tribus personis à se invicem proprietatibus tribus incommunicabilibus differentibus? Si itaque differant personæ divinæ tali distinctionis modo, cui similis in tota rerum universitate non reperitur, sicque modi creaturarum, imo omnes modi propriè sic dicti variationem inferant, non debet igitur persona divina, vel ejus proprietas characteristica modus propriè appellari.

IX. Verum enim-vero ipse Vir Celeberrimus non multum à me dissentit, quando hæc addit. *Etsi modus subsistendi sive personalis divinus non sit ejusdem planè generis univoci cum modo subsistendi sive personali angelico aut humano, saltem deberet censerì ejusdem generis æquivoci vel analogici, quod sufficeret alicui similitudini inter utrumque constituenda; aut debuissent ipsi dissimilitudinis rationem explicasse; quæ vix alia concipi potest, quam quod personæ angelica vel humana constituentur in esse personæ, & distinguantur à se mutuo per suos subsistendi modos in eadem naturâ specificâ, personæ vero divinæ per suos in eadem naturâ numericâ. Si enim modus personalis divinus sit tantum ejusdem generis æquivoci, non erit major convenientia quam nominis, sicut inter canem terrestrem & sidus cœlestis sic nominatum; et per consequens modus non potuit propriè usurpari de Deo. Si quoque hæc sit dissimilitudo inter personas humanas, ut humanæ non habeant eandem naturam numericam, habeant divinæ, est ergo distinctio inter divinas personas ejusmodi, cui similis non reperitur in rebus creatis. Nam personæ humanæ non modaliter differunt, modi vero in creaturis variationem inferunt, quæ in Deum immutabilem non cadit, unde personæ divinæ modi propriè nequeunt dici, & si dicantur, non erit convenientia inter modos creaturarum, & istos personales modos, nisi nominis, sicque tantum poterunt dici ejusdem generis æquivoci, non vero analogici, nisi genus analogicum & æquivocum pro iisdem habeantur, quod videtur facere Vir Celeberrimus.*

X. Mi-

8. Miror autem ipsum nescire p. 88. qui possum à Sabellianismo liberari, quando statuo ad articulum 14. personas ab essentia divina non distinguì ullo distinctionis genere, quod locum habet in creaturis, adeoque nec distinguì realiter, nec modaliter, nec ratione ratiocinata (quod tamen ultimum communiter statui dicitur ab omnibus) sed per proprietates personales: licet per illas proprietates tanquam per modos distinctos existendi ipsa persona modaliter à se mutuo, non ab ipsâ essentia distinguantur. Nam qui distinguit Patrem à Filio tanquam alium ab alio, qui Patri soli tribuit hanc proprietatem, quam Theologi dicunt *ἀφ᾽ ὁμοιότητος*, Filio Generationem, Sp. S. Spirationem, quod me facere novit, quique negat Patrem esse incarnatum vel passum, & similia, quomodo potest dici consentire cum Sabellianis? Quando autem dico, personas distinguì per proprietates personales ab essentia, sensus verborum per se hic est manifestus: essentiam abstractè & præcisè consideratam, sive distinctam à personis, non habere proprietatem personalem Patris, nec proprietatem personalem Filii, nec proprietatem personalem Sp. S. at personam Patris habere proprietatem personalem Patris, & sic de reliquis. Quæ sanè inferunt, Patrem non posse dici Filium, nec hos à se invicem tantum nominibus distinguì, quæ statuebant Sabelliani. An vero proprietates personales sint modi propriè dicti nec ne, tota est hic quæstio? Ad quam negando respondi in præcedentibus. Posito tamen, quod persona sit modus propriè dictus, quodque referenda sit distinctio ista ad genus aliquod quod in creaturis obtinet, non tamen deberet hæc dici rationis, sed potius ad modalem esset referenda. Hæc enim duplex est, alia inter substantiam & modum ejusdem substantiæ, alia vero inter duos modos ejusdem substantiæ.

XI. Etsi autem perperam confundatur & misceatur Philosophia cum Theologiâ, potest tamen Philosophia Theologo magnum & multiplicem usum præbere, si eâ dextrè & commodè uti sciat. Non quidem illa, quæ ex præjudiciis infantia, notionibus secundis, variisque erroribus tota est conflata, cujusmodi est illa ipsa, quam primi Reformatores, alique superioris ætatis Theologi tanquam Theologiæ corruptricem accusarunt. Quid enim sperari possit utilitatis ab erroribus, à confusis & obscuris conceptibus, ex quibus tota est coagumentata? Quis usus quoque expectabitur ab horrido illo vocabulorum fonitu, cui adeo indignantes vidimus Sadeëlem & Ursinum, quique viris literarum gloriâ Clarissimis aliisque politioribus ingeniis Philosophiam planè reddit invisam. At mascula illa & sana Philosophia

B

quæ

quæ omnia ex claris principiis & evidentibus notionibus deducit, eosque solos terminos adhibet, qui à quovis linguæ latinæ gnaro, si Methodum legitimam philosophandi sequatur, possunt intelligi, cuiusmodi est ea, cujus Principia à Renato Des-Cartes Nobili Gallo felicissimè sunt reperta & tradita, quæque magno cum fructu ab iis, qui ejus Methodum voluerunt sequi, est exulta, multiplicem usum præbere potest Theologo. Quod autem ejus usu termini illi technologici & philosophici, quibus Theologia potius intricatur, quam explicatur, reddantur inutiles Theologis, hoc pro beneficio habendum & accipiendum.

XII. Unde miror Celeberrimum Virum eo nomine ipsi indignari §. 10. quando inquit: *Sed iniquissimum est & periculosissimum, simul velle ex Scholis Theologicis effurcillare terminos hætenus receptos, ut cedant novo idiomati novorum istorum Philosopho-Theologorum, quod hucusque in illis non sonuit. Etenim priscorum vocabulorum deletio, & introductio novorum in doctrinâ Ecclesiæ vel tradendâ vel vindicandâ, vix potest citra rerum ipsarum innovationem & immutationem procedere: nec posset Theologus intelligere adversarios vel ab ipsis intelligi, multo minus cum ipsis congregari, si soliti & prisci termini veniant à parte nostra penitus extirpandi. Theologus enim dum Philosophia sana utitur eo modo, de quo in seqq. plenius dicetur, sic quidem eliminat & ejicit terminos obscuros, ambiguos & confusos, quique ad rem intricandam potius quam explicandam inserviunt, utitur tamen communibus, & ab omnibus receptis & intellectis, atque æquipollentibus Sp. Sancti terminis. Adhibet quoque voces ipsius Sp. Sancti, in iis imprimis, quæ ex mera revelatione dependent, quæ sanè non minoris debent æstimari, quam termini humani. Sic igitur nullum novum idioma inducit, dum idioma usurpat Sp. Sancti, vel saltem ei æquipollens; dum utitur idiomate communi & ab omnibus intellecto, quamvis dum barbarum idioma & difficile intellectu atque confusioni & disputationibus aptissimum ejicit, novum restituit rebus Theologicis nitorem, qui barbarie hominum Scholasticorum à Lombardi usque temporibus fuerat obscuratus, atque ita quoque inde nulla rerum novatio metuenda. Adversarios quod attinet, ubi cum ipsis est congregiendum, Theologi sanè Orthodoxi officium est, ut dum rem illi conantur involvere terminis obscuris & ambiguis, prius de vera significatione cum ipsis conveniat, eamque vel ex antecedentibus vel ex consequentibus vel ex ipsa adversariorum interpretatione addi-*

scat.

scat, ad statum controversiæ legitimè formandum; eidem quoque incumbit, quæstiones inutiles & curiosas, cujusmodi plures circa dogma Trinitatis instituerunt, rescare, atque unà cum obscuris & ambiguis terminis rejicere ac relinquere iis, qui talibus delectantur, otium vero suum impendere Scripturarum scrutinio, ut magis magisque in dies ex eis proficiat.

XIII. Pergit Vir Celeberrimus §. 11. *Quid quod vel etiam à novis in Philosophia terminis, si minus quadrent cum Theologiâ, imminet periculum ipsi Orthodoxiæ, cui Philosophia non debet præesse vel dominari, sed ancillari. Et non-nulli, quibus volupe est θεολογῆν ex Cartesio, & totius ferè Theologiæ ad novas ideas innovationem moliri, nolint suam Philosophiam amplius subordinari Theologiæ, & improbent me dixisse, Philosophiam Theologiæ ancillari atque has duas disciplinas coordinandas statuunt de quo ipsi viderint. Cum mihi satis sit hoc respectu omnes Philosophos Christianos hætenus modestius de suâ disciplinâ sensisse, & locutos fuisse: Nam Philosophus, qui solitâ imbutus fuerit Philosophiâ, facile refutabitur ab Orthodoxo Theologo etiam ex suis principiis, si quid monstri, quod veritati divinæ repugnet, alere deprehendatur; difficilius vero vel cedit, vel confutabitur, qui in novorum terminorum philosophematum latebras & dumeta se proripiet. si præsertim, ut Philosophi omnes sunt animalia gloriæ, putet se certiora & veriora affecutum, quam alios, & quæ juxta stylum Cartesianorum jam clare & distincte percepta habeat. Sed metus hujus nulla est causa, si rem æquâ lance expendamus. Theologus sanè Orthodoxus si compertum habeat, Philosophum quemcunque aliquid docere, pugnans cum sacris literis, facile ex ipsis sacris literis cum erroris potest convicere, modò Philosophus ille sit Christianus, atque auctoritati verbi divini subscribat. Ea enim vis est Scripturæ atque potentia, ut queat errorem sibi contradicentem redarguere, 2. Tim. III. 15. 16. 17.*

XIV. Quod si eidem libeat explorare, ex quibus principiis, quibusque viis istum errorem adversarius derivaverit, illique suam deviationem cupiat ostendere, atque ita cum in rectam viam reducere, si negotium intercedat cum Philosopho, qui solitâ imbutus fuerit Philosophia, nolim ei auctor esse, ut ad aptitudinem hujusmodi acquirendam tempus & otium suum, longe melius collocandum, impendat Suarezii, Fontanæ, Conimbricensium, Thomæ, Scoti, aliorumque similis farina Philosophorum lectioni, ex quâ ad summum, præter errores multiplices, nihil aliud reportare potest, quam terminorum barbarorum atque inepto-

eptorum cognitionem, sed potius in dumetis distinctionum intricatarum, & latebris terminorum obscurorum latitare volentem, in liberum campum eliciat, jubeatque loqui linguâ intelligibili, obscurosque suos & ambiguos terminos explicare, quo facto, non deest Theologo ratio per usum luminis naturæ, quâ os ipsi obstruat. At si Theologo res sit cum Philosopho, quem Cartesianum Vir Celeberrimus appellat, non est quod dumeta terminorum novorum extimescat, cum ut antea §. 9. dictum, tales non sint in hac Philosophiâ, sed attendendum ei erit ad deductionem sui erroris, quæ sanè cum supponatur esse erroris facile hiabit, & à lumine rectæ rationis hic vel illic aberrabit, quod attendenti ad lumen rationis, cum cujuslibet oculis, modo aperti sint & sani, suo splendore se ingerat, facile evadet manifestum.

XV. Sic agendum censeo Theologo, si Philosophum ab errore suo revocare velit, ut ei veritatem demonstret ex verbo divino, atque mentem Sp. Sancti in hoc vel illo Scripturæ dicto, quo utitur, clarè probet, fontemque erroris indicet, & quâ ratione deviaverit declaret, non verò ut pro imperio agat; & Philosophum coram Theologo tacere jubeat, quod Philosophiam ancillam Theologiæ dominæ cedere oporteat. Non cæca obedientia exigenda, non utendum superbo illo dominio, quo uxorem erga maritum utentem ridet Juvenalis Sat. VI. *Hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.* Alias verendum, ne Philosophiâ, si patiatur, ut quis se abutatur pro ancillâ ad tempus, postea ubi nimiam familiaritatem contraxerit cum creditâ suâ dominâ, ipsamet dominum & imperium invadat, prout factum est à Philosophiâ Scholasticâ, quæ tandem Verbo divino ejecto mysteria divina ad decempedam rationis exegit, non aliter, ac si nullum esset superius tribunal humanâ ratione, uti querentes audivimus Lutherum & Sadeëlem. Utraque Scientia est donum Dei, utraque nititur suis principiis, quamvis quævis alterius consiliis queat uti, mutuaque sibi invicem fœnerari utilitatem. Atque ita dixeram in notis ad Systema Celeberrimi Viri, ad quas hic respicit, ad Locum I. §. 19. *Sic vulgo statuunt Philosophiam esse ancillam Theologiæ, quâ ratione nimis deprimunt Philosophiam, ac si nihil ex semet ipsa posset agere & tantum debeat dependere à Theologiæ nutu, quod est absurdum, Qualibet enim disciplina se solâ subsistit, & quamvis altera alteri possit usum præbere, non tamen propterea ea que usum præbet, tanquam ancillans debet considerari. Sic enim etiam ipsa Theologia, cum usum præbeat Philosophiæ, ejus ancilla posset appellari. Consulunt sibi mutuo disci-*

scipline, & se mutuo juvant, qualibet tamen in suo genere suam perfectionem obtinet, neque ab alterâ tota dependet.

XVI. Multiplicem autem Theologiæ usum præstare posse Philosophiam Cartesianam in sequentibus plenius erit demonstrandum. Docet ea formare claras & distinctas perceptiones, mentemque assuefacit ad circumspiciendum & cautius judicandum, modum judicii ritè formandi præscribit; monet ea, multa reperiri in Dei Natura, potentia, voluntate, & operibus, quæ homo suo naturali intellectu nequeat penetrare, quod eò inservire potest, ut discamus in rebus fidei rationem captivare, & subicere divinæ revelationi, & è contrario intellectum nostrum exercere in rebus magis utilibus, quas humanus intellectus potest consequi. Hi generales sunt usus, tantò magis affectandi Theologo, quo magis sibi ab erroribus cavere tenetur, & certitudinem summam & indubitatam acquirere allaborat. Præter hos generales usus, varii sunt speciales, qui locum habent imprimis in iis, quæ communia sunt Philosophiæ cum Theologiâ, quæ nempe & ex lumine rationis queunt demonstrari, & ex revelatione cognosci. Quo spectat Dei existentia, Attributa ejusdem, Potentia ipsius, & operationes circa creaturas, animæ natura & libertas, subjecta tamen Dei potentiæ & operationi, hominis constitutio & passiones animi, corporis & loci natura, animæ immortalitas, & similia, de quibus in sequentibus plenius agemus. Quin etiam in multis, quæ pendent à sola revelatione, spectantibus hominem, angelos, aut Deum, supposito τῷ ὄντι ex revelatione, Philosophia ex natura Dei & hominis & mentis humanæ, cujus eadem est essentia, quæ angelicæ, ea depromit, quæ inserviunt, ut claros & distinctos de illis conceptus formare queamus, cujus specimina in sequentibus reperientur.

C A P U T II.

Miscendam quoque non esse Theologiam cum Philosophiâ tum in genere ostenditur, tum in particulari exemplo de systemate mundi corporum nobis conspicuorum, quod perperam quidam conantur ex Scripturâ delineare. Usam tamen quoque aliquem præbere Theologiam Philosopho.

XVII. Sicut autem miscendam non esse Philosophiam cum Theologiâ in superioribus ostendimus, ita è contrario nec Theologia

gia cum Philosophia confundenda. Id factum ab iis, qui Physicas Mo-
saicas & Christianas nobis conscripserunt, atque ex Scripturâ conati
sunt interiorum rerum texturam & naturam explicare, ea adducunt
loca Scripturæ, in quibus mentio fit particularium corporum, quate-
nus ut exempla providentiæ & potentiæ divinæ adducuntur, cui sco-
po ut inserviant sufficit notitia communis, cujusmodi per sensus de
iis à quibusvis hominibus haberi potest, quam solam scopo suo lon-
ge sublimiori S. Sanctus subternit. Qui igitur ex ejusmodi tractati-
bus putant sese consecuturos accuratam rerum naturalium cognitio-
nem & veram scientiam, admodum falluntur, cum vel non ultra vul-
garem sive communem notitiam homines evchunt, vel etiam præju-
dicia & errores confirmant & ingenerant, quatenus auctores isti alia
quædam ex Philosophia Scholastica & vulgari, cui fuerant innutriti,
admiscuerunt: qua de re Wittichius prolixius egit in Consensu Veritatis
cap. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

XVIII. Ex eodem errore factum, ut quidam Systema Mundi sive
corporum primariorum in oculos nostros incurrentium conati fue-
rint ex Scripturis concinnare, vel id quod à Ptolemæo tanquam hypo-
thesis quædam ad explicanda phænomena stellarum fuerat constru-
ctum, voluerint ex Scripturis confirmare, perperam ex eâ elicientes,
Solem vero motu circulari indies circa Terram cum toto Cœlo stelli-
fero rotari, hocque suo motu vicissitudinem dierum & noctium cau-
sari, Terrâ in medio istorum corporum manente fixâ, & immobili,
quod quam infelicitè iis successerit, & inter alios Dn. Du Bois Pa-
stori dum viveret Leideni, ab eodem Wittichio in dicto Consensu
Veritatis satis superque fuit demonstratum. Videantur compendi
loco inter alia §. 21, 22, 23. Nasum cereum non affingi Scripturæ,
etsi statuamus. Scripturam loquentem de rebus naturalibus retinuisse
sermonem receptum, etsi præjudiciis inniteretur, quatenus iste ser-
mo veritatem communem denotabat, ab eodem ostensum art. 704.
qui quoque citra ullam contorsionem & contumeliam Scripturæ loca,
quæ à quibusdam adducebantur ad systema mundi formandum, expli-
cavit, eaque præter mentem Sp. S. huc trahi passim, in isto Tractatu
docuit. Ad quæ qui attenderit hoc quidem colliget, noluisse Sp. S.
errores vulgi de rebus naturalibus refutare, non tamen eos fovere vo-
luisse, aut tacitè comprobare.

XIX. Viro tamen Celeberrimo, quia non visum ea legere, videtur ex
Scriptura posse hanc controversiam decidi. Inde §. 44. hunc in modum
loqui-

loquitur: *Miracula quæ Scriptura disertè in Sole facta commemorat tum
in Solstitio Iosue Ios. x. 12. tum in retrocessione per decem gradus in horolo-
gio Achazi tempore Ezechie, quæ etiam in Chaldeis fuit observata 2. Reg.
xx. 11. & 2. Reg. xxxiii. 31. negare in Sole facta, quod repugnet perpetuo
illi solstitio, quale viri docti præsumunt ex sua hypothese, nobis videtur te-
meritatis nimie & remotius ab eâ piâ modestiâ, quâ debet et *ἱερὸς λόγος*
ἡμεῖς à nobis homuncionibus tractari & haberi. Ex illâ imaginatione Iosua
debuisset Terram pede pulsare, eique mandare ut quiesceret & sisteret mo-
tum suum diurnum: Sed allocutus est Solem & Lunam, ut utriusque mo-
tum sisteret, & Sol sibi hostes persequenti lampada teneret donec plenam
de illis referret victoriam: Nec credibile est, potuisse umbram in sciaterico
miraculo retrogradi Ezechie tempore sine retrogradatione Solis & Lucis,
unde efformabatur: Nec potuisset istud miraculum observari Babylone, si non
in Sole, sed in solo Achazi horologio substitisset. At tota in eo posita est
questio: An in proferendis illis duobus miraculis Sp. S. non usus fuerit
more loquendi recepto, etsi præjudiciis niteretur, quod plane affirman-
dum iudico. Tantumque abest, ut id indignum sit Sp. S. ut potius sit
existimandum, quod dum nos voluit erudire ad salutem, siquidem oc-
casio esset loquendi de rebus naturalibus, non ultra communem & vul-
garem notitiam, quæ tantum *historiam naturæ* continet, voluerit ascen-
dere, eamque verbis vulgò receptis exprimere. Sicut Astronomi etiam
illi, qui systema Mundi Copernicanum vel simpliciter, vel prout à Car-
tesio est correctum sequuntur, in Chronologicis tamen, dum sermo in-
cidit de corporibus cœlestibus & situs variatione, eam iis formulis lo-
quendi exprimunt, quibus vulgus uti consuevit, etsi ab errore, quem
vulgus utens istis phrasibus simul exprimit, sint maximè alieni.*

XX. Hoc constituto, an in corpore Solis an in Terra miracu-
lum, quod Josuâ & Ezechîâ viventibus contigit, fuerit factum, ex
Scriptura non videtur posse definiri. Ea solummodò docet, diu-
tius conspectum Solem supra Horizontem, quàm alias consueverat,
idque exprimit formulis talibus, quibus receptum est illam verita-
tem exprimere, etsi ex præjudicio quodam haberent ortum, cum à
consuetudo more recedere non servierit ad ejus institutum. Causam
autem secundam, quare Sol supra Horizontem fuerit conspectus diu-
tius, an Deus id effecerit retento Solis an Terræ corpore, an alio
quodam modo, non edisserit. Sic enim rem miram ipsam solet Scri-
ptura enarrare, non modum quo ea peracta enucleare. *Solem stetisse*
dicit, nihil aliud hac phrasi significans, quam non occidisse integro
die

die; (quâ posteriori phrasi Scriptura tanquam æquipollente paulò post utitur) hoc est, conspectum esse integro die supra Horizontem. Al- locutus est Solem per Prosopopæiam, sed hâc formulâ propriè Deum precatus est, ut id efficeret, quod phrasis ista significabat, ut nempe Sol supra Horizontem Josuæ diutius se conspiciendum exhiberet. Quia autem is effectus non solet significari hâc phrasi, *Terra Sta*, non debuit, nec potuit eam adhibere. Unde quod de *Terra pulsatione* dicitur, non nisi ad risum ciendum videtur esse accommodatum. Similiter *reversus Sol dicitur* in Sciaterico Achazi *decem gradibus in sdem, quibus descenderat*, quatenus cum recepit situm respectu umbræ ipsius gnomonis, quem habuit, antequam gradibus istis decem descenderat. Variatio ergo situs Solis retrograda dicitur facta, cujus motu fuerit facta non dicitur. Sic reverenter Scripturam tractari putamus, quando nihil ei affingitur, atque id significari ab eâ non agnoscitur, quod nec significare intendit. Caterum ad ea quæ supersunt hic objecta, verbis malo Summi & incomparabilis Theologi Bocharti in suo Phaleg pag. 446. quam meis respondere. In quâ (machinâ Achazi) per miraculum ingens ad confirmandum Ezechiam in fide divina promissionis de vitæ prorogatione, umbra retrocessit decem gradibus, per quos jam descenderat. Umbram ajo, non Solem ipsum, quia nihil in Scriptura reperio, quod nos cogat, ut credamus, Solem ipsum retrocessisse. In historiâ Regum de Sole nihil habetur. Solum umbra legitur reversa esse retrorsum. In Esaiâ etiam Deus pollicetur duntaxat se facturum ut umbra regrediatur decem gradibus, unde explicanda sequentia. Et reversus est decem gradibus. Sol, id est, umbra Solis, vel etiam lumen Solis, quod recedenti umbræ successit. Eo sensu Sol accedere dicitur prout Solis lumen accedit aut recedit, itaque miraculum fuit in Heliotropio: non in ipso corpore Solis: Quod si tot gradibus retrocessisset, quidquid graduum nomine intellexeris, tam insigne prodigium ubicunque terrarum percelluisset homines: Neque id silerent libri veterum. Et nihil opus fuisset à Babylone in Iudeam mitti legatos, qui de portento interrogarent, quia rei gesta fides mortalium nemini latuisset.

XXI. Quæ porro urget Vir Celeberrimus de Marcionitis, quòd hâc sententiâ admissâ sint habituri, quibus veritatem corporis Christi vertant, item, quòd Hilarius suum errorem possit propugnare, Christum ex suâ passione non ex rei veritate, sed ex solâ opinione spectantium dolorem sensisse, & quæ similia habet §. 45. & 46. cum de isto argumento actum fuerit à Wittichio in Consensu Veritatis c. 37. rogo tan-

tantum; ut ea dignetur attente perlegere, spero enim ista scrupulum omnem exentura quem habet, ne Christiana Religio ex hâc sententiâ quid patiatum detrimenti. Addat quoque ea, quæ idem tractat integro cap. xx. & si placet sequentia capita, sic videre poterit non subsedisse Theologos Reformatos infra modestiam Pontificis Romani & Sacri sui officii, quod statuit art. 47. Hi enim putarunt, sententiam illam Copernicanam pugnare cum scripturâ, ideo recte existimarunt potius scripturæ hic fidem adhibendam; at secus alii judicant, & demonstrare se putant, qui tamen scripturæ auctoritati omnia submitunt, prout videbitur cap. iv. hujus Tractatus.

XXII. Putat autem Vir Celeberrimus malè factum ab iis, qui Philosophiam, prout à Cartesio est demonstrata, præferunt Scholasticæ, quod id quod Philosophus habuit tantum pro hypothesi, pro vero & necessario dogmate habuerint, in quo adstruendo omne suum acumen effuderint. §. 41. & 42. ad quod probandum adducit Princ. III. art. 19. cujus verba sic se habent: Quapropter ego, in hoc tantum ab utroque dissentiens, quod omnem motum verius quam Tycho, & curiosius quam Copernicus sim Terræ detracturus; illam hic proponam hypothesein, quæ omnium simplicissima, & tam ad phenomena intelligenda, quam ad eorum causas naturales investigandas accommodatissima esse videtur: Ipsamque tantum pro hypothesi, non pro rei veritate haberi velim. Sed cum his conferri velim ea quæ habet Dissert. de Meth. p. 68. Quod si quædam eorum, de quibus egi initio Dioptrices & Meteororum, prima fronte offendunt, quia hypotheses voco, & nolle probare videor; rogo ut integri tractatus cum attentione legantur, & spero hesitantibus satisfactum iri. Rationes enim mihi videntur in iis tali serie connexæ, ut sicut ultima demonstrantur à Primis, quæ illarum causa sunt, ita reciproce primæ ab ultimis, quæ ipsarum sunt effecta probentur. Et paulò post: Nec hypotheses alio sine vocavi, quam ut sciatur, confidere me eas posse deducere ex primis illis veritatibus, quas supra exposui. Sic similiter existimandum, confisum fuisse Philosophum Princ. III. art. 19. se eam posse deducere ex primis illis veritatibus, quas exposuit Princ. II. parte, id quod etiam fecisse ipsum inter alia ex §. 146. 147. 150. Princ. III. partis apparet.

XXIII. Dicit porro, Philosophum non aliam sibi certitudinem eâ de re tribuere, quam moralem, citato §. 204. Princ. IV. Sed debebat quoque conjungere §. 206. quæ ut tanto appareant clariora, malo juxta versionem Gallicam à Cartesio approbatam, in qua plenius ejus mens fuit

expressa, citare. Altera species certitudinis est, quando cogitamus nullo modo esse possibile, ut res aliter se habeat, quam nos de eâ judicamus. Eaque fundata est super principio hoc Metaphysico indubitato, quod cum Deus sit summe bonus, & origo omnis veritatis, cumque ille nos creaverit, certum sit, potentiam aut facultatem, quam nobis dedit ad distinguendum verum à falso, non falli, quando eâ bene utimur, & quando nobis evidenter ostendit, rem aliquam esse veram. Ita hæc certitudo se extendit ad omne id, quod demonstratum est in Mathesi. Videmus enim clare, impossibile esse, ut duo & tria inter se invicem addita, faciant plus aut minus, quam quinque, aut ut quadratum non habeat nisi tria latera, & quæ similia sunt. Hæc etiam se extendit ad cognitionem, quam habemus de eo, quod sint corpora in mundo ob rationes superius initio II. partis explicatas. Consequenter porro se extendit ad omnia ea, quæ possunt demonstrari circa corpora per principia Mathematica, aut alia a quæ evidentiæ & certa, in quorum numerum mihi videntur debere recipi ea, quæ scripsi in hoc tractatu saltem principalia & magis generalia. Et spero revera futura apud eos, qui ea examinauerint tali modo, ut clare perspexerint omnem seriem deductionum, quas feci, & quam evidentiæ sint omnia Principia, quibus præcipue sui usus, si bene intellexerint, fieri non posse, ut sentiamus aliquod objectum nisi interventu motus alicujus localis, quem hoc objectum in nobis excitat, & stellas fixas non posse in nobis ita excitare aliquem motum in oculis, ut non moveant quoque aliquo modo totam naturam, quæ est inter illas & nos. Unde sequitur evidentissime, cælos oportere esse fluidos, hoc est, compositos ex particulis exilibus, quæ separatim à se invicem moventur, aut saltem oportere esse in illis hujusmodi particulas. Omne enim id quod potest dici me supposuisse, quodque reperitur art. 46. tertiæ partis (hæc bene notari velim) potest reduci ad hoc solum, quod cæli sunt fluidi. Ita ut, si hoc unicum agnoscatur, sufficienter demonstratum per omnes effectus luminis, & seriem omnium aliarum rerum, quas explicavi, existimem agnosci oportere, quod probaverim per demonstrationem Mathematicam, omnia ea quæ scripsi, saltem magis generalia quæ spectant machinam cæli & Terræ & eo modo quo ea scripsi, sollicitus enim fui ut proponerem tanquam dubia ea omnia, quæ talia esse putavi. Addamus quoque ea quæ leguntur Princip. III. art. 43. & 44. Et certe si nullis principiis utamur nisi evidentissime perspectis, si nihil nisi per Mathematicas consequentias ex iis deducamus, & interim illa quæ sic ex ipsis deducimus cum omnibus naturæ phenomenis accurate consentiant, injuriam Deo facere videremur, si causas rerum hoc pacto à nobis inventas falsas esse suspicaremur, tanquam si nos tam imperfectos genuisset, ut ratione nostrâ recte utendo fal-

fallamur. Pergit art. 44. Verumtamen ne etiam nimis arrogantes esse videamur, si de tantis rebus philosophando genuinam earum veritatem à nobis inventiam esse affirmemus, malim hoc in medio relinquere, atque omnia, quæ deinceps sum scripturus tanquam hypothesein proponere, quæ quamvis falsa esse existimetur, satis magnum operæ pretiū me fecisse arbitrabor, si omnia, quæ ex ipsa deducuntur, cum experimentis consentiant. Ita enim ex eâ tantundem utilitatis ad vitam, atque ex ipsius veritatis cognitione percipiemus. Ex quibus facile apparet, quæ modestiæ causâ ab ipso fuerant dicta, & ne aliis assensum imperare, sed vi demonstrationum impetrare videretur, perperam eò trahi, ac si ipsemet de veritate suorum dogmatum dubitasset. Impossibile vero est, ut eversâ hæc doctrinâ, quâ Terra cælo Solem, eâ interea singulis diebus circa axem suum rotatâ, queat ædificium demonstrationum Cartesii consistere. Sed rupto hoc annulo, cautionem demonstrationum ejus concidere est necesse, quod agnoscent mecum omnes, qui Philosophiæ istius sunt gnari.

XXXIV. Etsi autem non miscendam esse Theologiam cum Philosophia sic firmiter sumus persuasi, non tamen negamus, Philosophiam usum ex Theologia capere posse. Amicæ enim hæc sunt disciplinæ, atque ad se mutuò juvandum concorditer satis conspirant. Docet ea imprimis, causam omnium rerum primam & unicam esse Deum Ter Opt. Max. qui initio temporis omnia ex nihilo creaverit & produxerit, totum illud quod videmus Universum, unâ cum omnibus quæ in eo sunt creaturis, unde & Philosophus noster Princip. III. §. 45. mundi creationem ex fide supponit his verbis: Non enim dubium est, quin mundus ab initio fuerit creatus cum omni suâ perfectione, ita ut in eo & Sol & Terra & Luna & Stellæ existerint, ac etiam in terrâ non tantum fuerint semina plantarum, sed ipsæ plantæ, nec Adam & Eva nati sint infantes, sed facti sint homines adulti. Hoc fides Christiana nos docet. Docet quoque Theologia, omne id quod à Deo est creatum ab eodem conservari, omne quod est reale, omnem actionem à Deo pendere & ab eo produci, quibus & Philosophia utitur, itaque argumentis comprobatur. Sed nolo hæc de re esse prolixior, cum præcipuus scopus meus sit usum Philosophiæ in Theologiâ ostendere.

Non esse assentiendum iis, quæ non sunt clare & distincte percepta, è contrario verò nos plane certos esse posse in iudiciis, quæ de clare & distincte perceptis formavimus. Quid sit clarum & distinctum. Axiomata ista etiam locum habere in Theologiâ, in quâ non debemus habere pro divinitus revelatis, quæ non clare & distincte percepimus esse revelata. Fundamentum istius axiomatis divina est veritas. Nihil id habere commune cum Pelagianâ hæresi. Quomodo ad usum sit applicandum. De dubitatione quædam.

XXV. **P**rimarius Usus, quem Philosophia Cartesii præbet Theologando, est, quod inculcat sapissime hoc axioma, *Non esse iudicandum nisi de clare & distincte perceptis*, atque ostendit nos certò veritatem assecuturos, in illis iudiciis, quæ formamus de clare & distincte perceptis, idque ipsum exemplis per totum suum corpus diffusis ostendit. Et sanè quamvis Renatus Des-Cartes nihil aliud meritis fuisset de genere humano, quàm quod fontem Universalem tum omnis erroris, tum omnis certitudinis detexerit, quod hoc solo possumus obtinere veritatem certam & indubitam, si assensum ab iis cohibeamus, quæ non clare & distincte percepimus, iis vero è contrario præbeamus, quæ à nobis clare & distincte fuerint intellecta; tamen hoc ipsum tantum est, ut nunquam satis dignas possimus providentiæ divinæ dicere gratias, quod istas huic Viro suggererit cogitationes. Quid enim homini rem rectè putanti carius esse potest cognitione veritatis, quâ mens, præcipua ejus pars, insigni perfectione ornatur & excolitur? Atque è contrario, quid tristius esse potest, quam si insigne hoc & divinum depositum errorum & falsarum opinionum maculis patiamur deturpari & corrumpi?

XXVI. Equidem nolim diffiteri multas ante Cartesium in scientiis humanis veritates fuisse detectas, imprimis in Mathematicis, idque vi claræ & distinctæ perceptionis, non tamen illi veteres satis animadverterunt, eam pro omnis veritatis & certitudinis immutabili cynosurâ esse habendam, eique soli assentiendum, quod clare & distincte fuerit intellectum. Cum enim solus ille à generali dubitatione de omnibus, in quibus vel minima suspicio falsitatis occurrit, censuerit esse inchoandum, ut certiora & solidiora Principia Philosophiæ po-

poneret, occasio varia suppeditata fuit agnoscendi, id solùm pro vero esse habendum, quod clare & distincte percipitur. Istius enim axiomatis veritatem deprehendit, primum experientiâ vagâ in Novennali illâ disquisitione, de quâ agit in Dissertat. de Methodo, ut ei inter regulas Methodi suæ primum locum concesserit; Dein experientiâ accuratâ id ipsi confirmatum est dum primum cognitum: Ego cogitans, reperiret, prout initio Med. primæ constat; Tandem vero demonstratione certâ ex Dei existentia desumptâ illud ipsum Med. IV. corroboravit.

XXVII. Est vero adeo manifesta hujus axiomatis, *Omne quod clare & distincte percipio est verum*, veritas, ut vel simplici mentis intuitu ab attendente queat cognosci, neque ullâ egeat explicatione, cum quid sit Clarum, quid distinctum, quid Verum, nemo facillè ignorare possit, modo attendere velit, nec patiatur attentionem suam affectibus interverti. Quid tamen sit Clarum, quid Distinctum explicat Philosophus Princip. parte I. §. 45. *Claram voco illam perceptionem, quæ menti attendenti præsens & aperta est, sicut ea clare à nobis videri dicimus, quæ oculo intuenti præsentia satis fortiter & aperte illum movent. Distinctam autem illam, quæ cum clara sit, ab omnibus aliis ita sejuncta est, & præcisa, ut nihil plane aliud, quam quod clarum est in se contineat. Hæc inde, inquit, nec ipsimet Viri Docti satis intelligunt vel explicant saltem, quanam sit clara & distincta perceptio: Ea est, inquit, cujus quisque sibi conscius est. Verum ut certò alicui constet, se sibi conscius esse suæ claræ & distinctæ perceptionis, opus est ei accuratâ reflexione super suâ perceptione variis eget perceptionibus, quo tuto & secure procedat, sed etiam non minus fallax est & dubia errorique obnoxia, quàm ipsa directâ perceptio. Quinam sunt Viri illi docti, qui non satis intelligunt vel explicant, quænam sit Clara & Distincta perceptio? An non sunt illi, quos Cartesianos passim appellant? At isti sequuntur hæc in parte explicationem Cartesii supra allatam, cum nulla melior dari possit. Quod nec ipse negabit, cum passim eos accuset, quamvis perperam, quod in verba Magistri sui jurent.*

XXVIII. Sic Cogitationem explicat Philosophus I. Princip. §. 9. *Cogitationis nomine intelligo illa omnia, quæ nobis consciis in nobis sunt, quatenus eorum in nobis est conscientia. Et Resp. ad secundas Objectiones Def. I. Cogitationis nomine complector illud omne, quod sic in nobis est,*

ut ejus immediate conscius simus. At non omnis Cogitatio est Clara & Distincta. Dantur enim cogitationes quoque obscuræ, dantur confusæ, earque nimis quàm multæ, suntque occasio omnium errorum, quando volumus judicare de iis, quæ nondum clarè, & distinctè percepimus. Ut autem quis sibi sit conscius suæ claræ & distinctæ perceptionis, non opus est reflexione & actu alio, præter ipsam illam claram & distinctam perceptionem, cum ejus ipsius cogitationis claræ & distinctæ, eo ipso, quo nobis adest, simus conscius. Imo ne quidem per actum sequentem, reflexum nempe, possumus esse conscius actus præcedentis. Illud enim conscius esse, naturam & essentiam Cogitationis constituit, eamque distinguit à motu, & per consequens non potest concipi subsequi cogitationem præcedentem. Quod si verò directæ perceptio sit dubia, errorique obnoxia, si possumus falli in eo, cujus sumus nobis immediatè conscius, hoc est, si possumus falsò putare nos esse conscientes immediatè ejus, quod est in nobis, possumus quoque falso putare, nos Cogitare, adeoque nos existere, quod tamen Principium ut primum cognitum rectè posuisse Philosophum affirmat ipse Vir Venerandus §. 7. Qui laborat conscientia errante, conscius quidem est sui judicii, sed non conscius est claræ & distinctæ perceptionis, quam non habet; & quia, cum hujus non sit conscius, judicium tamen fert de re non satis clarè & distinctè perceptâ, hinc est, quod judicium ipsius sit erroneum, atque adeo laboret conscientia errante.

XXIX. Tanti vero ponderis est illud laudatum axioma, ut ejus solius usu omnis veritas in lucem queat produci, absque hujus verò adminiculo, nulla veritas, nulla veritatis cognitio & inventio, nisi casu quodam sit speranda. Ego sanè eo nomine mihi gratulor, quod duce Philosopho ad illud animum adverterim, hocque firmum habeam propositum, nullis nisi clarè & distinctè perceptis assensum præbere, iisque ita adhærere, ut ab iis nullis blandimentis vel minis me averti sim passurus. Hoc omni auro carius habeo, atque jam sæpius deprehendi insignem ejus utilitatem; dolui tamen non rarò, quando per imbecillitatem humanam ab eo recessisse animadversione erroris mei cognovi. Quamvis autem in iis, quæ solâ divinâ revelatione nituntur, cujusmodi est mysterium Trinitatis, Incarnationis, &c. locum habere non possit clara & distincta perceptio, cum luminirationis sint impervia, neque scientiâ humanâ cognoscantur, sed fide nitente testimonio divino recipiantur, usas tamen istius axiomatis hic quoque est evidens, ut non assentiamur, neque fide divinâ quid recipiamus, nisi quod revelatum à Deo

à Deo clarè & distinctè perceperimus. Ut ita in Theologicis quoque nulla possit esse certitudo, nisi præcesserit clara & distincta perceptio revelationis, sicut in Philosophicis præcedere oportet Claram & Distinctam perceptionem Rei Ipsius, cui assensum præbemus. Facile autem cuilibet apparet, quantum præjudicium sibi creent apud Lectores, qui invidiâ Cartesii illud omnibus viribus conati sunt destruere. Quam enim Lector expectabit Veritatem ab iis, qui nequidem quid pro vero sit habendum, cognoverint, imò qui id rejiciunt, cujus solius usu mortali speranda est veritatis cognitio! Hoc axioma dum rejiciunt, dum damnant illud, monere videntur, frustra in suis verbis aut scriptis queri veritatem, sed potius ab iis tanquam à falsis & erroneis nobis esse cavendum.

XXX. Horum Methodus longè majori cum jure potest comparari cum μεθοδεία τῶν πλάτωνος, de qua Eph. IV. 14. quàm eorum quibus indignatur Vir Clarissimus, & qua circum circa usos fuisse veteres Manichæos passim insinuat Augustinus. Sic habet Vir Clarissimus §. XII. Alibi quoque, quando Enthusiasmum, ut §. 109 aliisque in locis, nobis impingit, videtur existimare, nos aliis nostra dogmata probare velle ex nostris claris & distinctis perceptionibus, ac si, quia nos clarè & distinctè aliquam rem percipimus, eam vellemus credi ab aliis. Nos verò nemini suademus, ut dogmata nostra recipiat, nisi qui ipsemet propriâ perceptione clarè & distinctè ea perceperit; absque tali perceptione præviâ tantum abest, ut ea cuiquam velimus obtrusa, ut censeamus assensum cohibendum ab omnibus iis, quæ obscurè tantum & confusè fuerint intellecta. Hoc tantum suademus, ut non rejiciantur sine examine, sine attentione, propter affectuum tumorem & præjudicia, ut à nimis multis deprehendimus fieri.

XXXI. Sed fundamentum istius axiomatis nostri infirmum esse putat, & universaliter enunciatum Pelagianum dogma sic satis notoriè involvere §. 15. citato Princip. I. §. 30. Merito Deus deceptor esset dicendus, si perversam illam (cognoscendi facultatem) ac falsum pro vero summentem nobis dedisset. Ad quæ hæc annotat: Sed dum id Cartesio dormitanti excidit, non observavit, aut nescivit, quam dense tenebræ ignorantie & errorum illud lumen naturæ illamque cognoscendi facultatem occupavissent per peccatum, unde perversa debeat agnosci hæc facultas, non amplius sana & integra, & cui proclive est & innatum, falsa pro veris sumere, non ex primæ Dei creatione, sed ex subsequatâ voluntariâ hominis defectione. Sed quàm vellem cum his contulisset Philosophi Med. IV. sic

& mentem ejus melius percepisset, & ab omni Pelagianismo eum absolvisset. Med. IV. p. 25. circa finem pag. sic habet Cartesius: *Deinde experior quandam in me esse judicandi facultatem, quam certe, ut & reliqua omnia, quæ in me sunt, à Deo accepi, cumque nolit me fallere, talem profecto non dedit, ut dum eâ recte utor, possim unquam errare.* In eâdem Medit. circa finem inquit: *Nam quoties voluntatem in judiciis ferendis ita contineo, ut ad ea tantum se extendat, quæ illi clare & distincte ab intellectu exhibentur, fieri plane non potest, ut errem, quia omnis clara & distincta perceptio proculdubio est aliquid, ac proinde à nihilo esse non potest, sed necessario Deum auctorem habet, Deum inquam illum summe perfectum, quem fallacem esse repugnat; ideoque proculdubio est vera.* Quid enim contra hæc oggeri queat, equidem non video. An enim negabimus rectum usum facultatis judicandi, qui est idem quod recta ratio, esse à Deo? An dicemus, etiam, dum recte utimur facultate judicandi, nos errare posse? An non si hoc audeamus asserere dicendum nobis erit, Deum fontem veritatis potius fontem esse omnis erroris & fallaciæ?

XXXII. A Pelagianismo, si ullus, absuit sanè Cartesius, qui in eâdem Med. IV. pag. 28. initio. *Neque enim opus est, me in utramque partem ferri posse, ut sim liber, sed contra, quò magis in unam propendeo, sive quia rationem veri & boni in eâ evidenter intelligo, sive quia Deus intima cogitationis meæ ita disponit, tantò liberius illam eligo; nec sane divina gratia (N.B.) nec naturalis cognitio unquam imminuunt libertatem, sed potius augent & corroborant.* Indifferentia autem illa, quam experior, cum nulla me ratio in unam partem magis, quàm in alteram impellit, est infimus gradus libertatis, & nullam in ea perfectionem, sed tantummodo in cognitione defectum sive negationem quandam testatur. Ut nunc plura ejus loca non adducam. Quid enim à Philosopho amplius desiderabimus? An ab eo requiremus, ut demonstret, ex peccato Adami ortum esse, ut tam proclives simus ad errandum? At hoc, quatenus Philosophus, non cognoscit, nec fori ejus est de eo agere. Nec id quoque ab eo demonstrari necessarium. Sufficit ei, si ostendat, errores omnes nostros inde ortum habere, quod facultatem judicandi extendamus ultra perceptionem, etsi non simul edisserat, unde sit ista proclivitas. Remedium verò quod præscribit, utique optimum est, ut nimirum assuefaciamus nos clavis & distinctis perceptionibus, atque ubi eas acquisivimus, non dubitemus pro vero habere id omne, quod ita clare & distincte percepimus; quo facto si quis adhuc nos falli posse dicat, is deceptionis ut

accuset necesse est auctorem omnis boni, omnisque veritatis. Sed si hoc axioma universaliter enunciatur Pelagianum dogma involvit, erit igitur universaliter enunciatur falsum. Det ergo nobis Vir Clarissimus exemplum alicujus, quod clare & distincte percipitur, quod tamen verum non sit. Ostendat nobis aliud quoddam *verum* veritatis ab hoc distinctum, nisi velit in profundum barathrum Scepticismi nos præcipitare.

XXXIII. An ad usum hoc nostrum axioma queat applicari facilius adhuc est disquisitio. Vir Celeberrimus conqueritur quidem S. 14. *Claras & distinctas istas perceptiones tales esse, quas aliis communicare non possint: Si enim, inquit, Vir cordatus & rerum intelligens negaverit Cartesiano Magistro, se posse ea capere vel admittere, quæ ille jactat sibi clare & distincte percepta esse, herebit Præceptor inter sacrum & saxum, & volet sibi propter suum autòròs & Pythagoricum fidem adhiberi.* Sed experientia vel sola testatur claras & distinctas perceptiones, de quibus hæc Philosophia maximopere est sollicita, satis posse communicari cum discipulis, modò ordine hi progredi velint, & prius ea addiscere, à quibus cognitis reliquorum perceptio dependet. Hinc enim factum est, ut, non obstantibus tot oppositionibus & machinationibus adversariorum in contrarium, hujusmodi fecerit progressus, ut omnium Ordinum Viri, rejectâ illâ obscurâ Scholasticâ, in terminorum potius & vocabulorum quàm rerum explicatione sitâ, hanc Philosophiam adoptaverint, ejusque utilitatem in aliis artibus & disciplinis quotidie experiantur. Si vero quis cordatus & rerum intelligens neget, se ea percipere quæ in posterioribus partibus Philosophiæ traduntur, idem responsum feret, quod Matheseos ignarus, qui ea, quæ de corporibus ab Euclide in posterioribus libris docentur, negaret se percipere: Opus esse ut ordine progrediatur, nec saltum faciat, sed perceptâ prius doctrinâ de superficialibus & figuris, demum ad doctrinam de corporibus progrediatur; quod si nolit vel non possit, judicare non oportere, quantumvis sit cordatus, & aliarum rerum fortè intelligens, de rebus non perceptis. Ita hic regeretur, ordinem sequendum esse naturæ, eaque prius cognoscenda, quæ sunt simplicia & reliquorum principia, dein demum accedendum ad composita & ea, quæ à Principiis istis habent ortum. Ei verò qui cognoscere ignoret, vel non poterit ob alia negotia, commendabitur moderatio animi, ut non damnet rem incognitam nec à se perceptam.

XXXIV. Ibidem dicit: *Harere aquam, si debeant explicare, quo lapide Lydio sit dignoscenda verè Clara & Distincta perceptio ab opinione & ima-*

imaginatione falsâ clara & distincta perceptionis. At lapis Lydius clararum & distinctarum perceptionum ab ipso Philosopho in definitione claræ & distinctæ perceptionis suppeditatur, prout ostendimus §. 27. Sicut enim ad lumen à tenebris distinguendum nullo opus est lapide Lydio præter ipsum lumen, nullo alio instrumento præter oculos bene constitutos, eorumque apertionem; ita ut Clarum ab Obscuro, Distinctum à Confuso discernatur, nihil aliud requiritur præter ipsam illam Claritatem & mentis attentionem. Quâ absente, fieri potest, opinione falsâ claræ & distinctæ perceptionis homines decipi. Nos autem non dicimus, illud verum esse, quod *putamus* nos clarè & distinctè percipere, sed quod clarè & distinctè *percipimus*. Lapis Lydius Veritatis est clara & distincta perceptio, cujus non iterum alius Lapis Lydius quærendus est. Nec enim hîc datur progressus ulterior. Clara & distincta perceptio est primum illud, ad quod mensuranda est Veritas; normæ autem & mensuræ non iterum quærenda est alia norma vel mensura. Sicut Lumen clarum solis est norma, ad quod examinanda omnia, quæ visu distinctè sunt cognoscenda, cujus nulla alia norma dari potest. Attentione tantum opus est & oculis apertis. Quandoquidem verò ita se res habet cum humano genere, ut ab infantiâ omnes contraxerimus habitum præcipitandi iudicium, illudque ferendi de omnibus quæ occurrunt, nullo præmisso examine & attentione, (non adduco hîc ea, quæ Theologia docet de origine nostræ corruptionis in Adamo & per Adamum contractâ, cum non sint Philosophicæ considerationis) hinc Renatus Des-Cartes censuit necessarium, ut mente in contrarium flexâ de omnibus, quæ à sensibus & per sensus accepimus, semel in tota Vita dubitarem, imo ea pro falsis haberemus, ut sic mens ad æquilibrium reducatur. Dein ut contrarius habitus acquiratur, suadet ille, mentem assuescere claris & distinctis perceptionibus, cui rei imprimis inservit Matheseos studium & in eâ diuturnior exercitatio, cum ibidem non nisi claræ & distinctæ perceptioens occurrant. Huc quoque facit institutum Philosophi, quod ab art. 45. ad finem Primæ partis Principiorum persequitur, adducendo exempla variarum perceptionum, quæ sint claræ & distinctæ, ad quarum imitationem alias quoque similes formare discamus.

XXXV. His non obstant ea, quæ Disput. IV. de Philosophiâ in genere habet Celeberrimus quidam Philosophus, quem Principem inter Cartesianos Celeberrimus Theologus dicit, cujus verba ita perperam interpretatur §. 24. ac si cenferet, *placita hujus Philosophiæ adeo esse*

esse difficilia, ut spheram ordinariam activitatis & capacitatis plerorumque superent. Non enim loquitur Philosophus ille de Cartesianâ Philosophiâ, ejusque placitis, sed veritatibus, quas dogmata veterum continent, quibus se opposuit Aristoteles, quod non essent accommodata ad communem vulgi notitiam, quæ per sensus hauriri potest. Id ex initio Theoscos xxxiii, unde hæc verba Vir Celeberrimus citavit, est evidens. Ita, inquit ille Philosophus, porro manifestum sit, quæ debeat esse tertia Emendatio (Aristotelis scilicet de quâ loquitur ipse Disput. Titulus) quoad Veterum Philosophorum dogmata, ut ea passim ab Aristotele allegata sunt. Postea, quibusdam interpolitis, sic pergit: Ita vero manifestum sit, si seposito cavillandi studio veterum dogmata spectemus, posse insignes iis veritates comprehendere: Quæ tantò majorem debeant lucem & utilitatem habere, quanto magis remote à communi sensu sunt, atque à vulgari intellectu hominum, ut à natura cum sensu junctus est. Ex quibus, ut & præcedentibus Viri istius subtilissimi Disputationibus satis apparet, nihil aliud ipsum velle, quam veritates veterum perpetuum cum communi illa notitiâ & vulgari, quam quilibet, etiam Philosophiæ non initiatus, consequitur adminiculo sensuum, in quâ dum judicia fiunt de rerum naturâ ex obscuris & confusis sensuum perceptionibus, multi errores & præjudicia continentur, non mirum est vel eo nomine commendari veterum veritates, quod à vulgari intellectu hominum, ut à natura cum sensu conjunctus est, recedunt. At inde inferri minimâ ne quidem specie potest, Philosophiam Cartesianam ordinariam activitatis & capacitatis spheram plerorumque superare, cujus contrarium art. 33. fuit ostensum.

XXXVI. Illis autem quæ de Dubitatione dixi §. 34. oggeri poterunt ea, quæ Vir Celeberrimus habet §. 23. Nihil absurdius, inquit, quam Præceptorem futuro suo discipulo hoc primum scepticum axioma instillare, illi esse incipiendum à dubitatione de omnibus. Tum enim ipse discipulus debeat etiam dubitare, an præceptori suo in hac priori ejus regulâ adstipulari debeat, nec ne, & eo ipso illius institutioni se subducat, aut saltem parum ex ea percipiet: Oportere enim & παρὰ δὲ τὸν αὐτὸν & πῶς δὲ, & verè motum Aristoteles, & usu publico comprobatum est. Addit, Cartesium i-Anno 1664. facult. Theologicam curavisse suppressi Disputationem de dubitatione à Philosopho celebri conscriptam, quâ sustinebatur, recte philosophaturo de omnibus esse dubitandum, etiam num Deus sit. Sed art. 33. jam

jam dixi, Cartesium ab eo, qui ordine philosophari voluerit, requirere, ut semel in vitâ dubitet de omnibus iis, quæ à sensibus & per sensus accepit, nullibi verò inter ea quoque refert *Dei existentiam*. Imo in notis in Programma, quæ subnectuntur Objectionibus & Responsionibus in Meditationes pag. 189. satis aperte protestatur, se nunquam docuisse, Deum esse negandum, vel ipsum nos posse decipere, vel de omnibus esse dubitandum, &c. Quæ rogo ut Celeberrimus Vir dignetur inspicere. Quod attinet disputationem illam Anno 1664. de eâ ita se res habet, prout accepi ex ipso ejus Præsidi designato. Scripta erat à Studioso Respondente contra mentem Præsidis, qui etiam indignatus eo nomine, monuit & increpavit defendentem, quòd tam duris locutionibus fuisset in eâ usus. Admisit tamen eam, tum ut libertatem profiteretur philosophandi, tum ut occasionem haberet, publicè illam quaestionem tractandi, & ostendendi imperitiam eorum, qui ex dubitatione illa calumniam cudunt, quanquam eam non profiteatur philosophia nostra. Sed cum intelligeret, Theologis etiam istius Academiae improbari istas locutiones, ipsemet eam suppressit, hoc affixo Programme. *Hæc disputatio propter crudas locutiones quasdam, quæ præter mentem Præsidis posita erant, quia aliqui concoquere eas non possunt, differtur.*

C A P. IV.

Non esse fidem denegandam revelatis in verbo divino, etsi lumen intellectus nostri finiti ea nequeat assequi, quin imò si de revelatione constet, etsi supponamus eam claræ & distinctæ nostræ perceptioni repugnare, potius tamen auctoritati divinæ, quam proprio nostro judicio fidem esse adhibendam.

XXXVII. Sic veritatis assequendæ regulam non tantum tradidit Philosophus, modumque ostendit, quo mens humana paulatim magis magisque queat perfici, variarum veritatum per lumen naturæ cognitione, sed etiam monere voluit de imperfectione nostrâ, & intellectus nostri finitudine, quæ admonitio insignem usum in Theologiâ potest habere. Huic facit Princip. I. §. 24. *Eâ nobis cautelâ est utendum, ut semper quàm maximè recordemur, & Deum auctorem rerum esse infinitum, & nos omnino finitos.* §. 25. *Ita si fortè nobis Deus de se ipso, vel aliis aliquid revelet, quod naturales ingenii nostri vires*

ex-

excedat, qualia jam sunt mysteria Incarnationis & Trinitatis, non recusabimus illa credere quamvis non clarè intelligamus. Quæ quo sensu sint accipienda tum per se patet: tum à nobis §. 29. satis fuit declaratum. Adjungamus §. 28. *Memores tamen, ut jam dictum est, huic lumini naturali tam diu tantum esse credendum, quamdiu nihil contrarium ab ipso revelatur, & §. 76 ex quo præcedens est explicandus. Præter cetera autem memoria nostræ pro summâ regulâ est insigendum, ea quæ nobis à Deo revelata sunt, ut omnium verissima esse credenda. Et quamvis fortè lumen rationis quàm maxime clarum & evidens, aliud quid nobis suggerere videatur, soli tamen auctoritati divinæ potius, quam proprio nostro judicio fidem esse adhibendam.* Ex quibus verbis Celeberrimus Theologus §. 12. magnum præjudicium creari putat regulæ veritatis, quam superiori capite defendimus, quando sic inquit: *Et cum isti Philosophi fateantur, posse homines clarè & distinctè percipere, aut sibi persuadere, quod clarè & distinctè percipiant ea, quorum tamen contraria vera sint ex revelatione divinâ, & vel hinc patet, quam parum certitudinis & infallibilitatis insit illis claris & distinctis perceptionibus, quas tam ambitiose crepant & jactant.* Sed verba Philosophi rectè intellecta nec regulæ superiori repugnant, & ad cavendam mixtionem Philosophiæ cum Theologia sunt aptissima. Ponit in posterioribus Philosophus casum impossibilem, quod satis per fortè & videri significat, si nempe fiat, ut repugnet revelatio lumini naturali, hoc est, claris & evidentibus perceptionibus, ac docet, quid eo casu censeat faciendum. Atque ut ostendat, quanti apud se valeat verbi divini auctoritas, dicit, renunciandum potius esse nobis ipsis, & suspectas habendas omnes nostras perceptiones, quàm ut à verbi divini auctoritate vel hilum recedamus, cogitandumque, visas eas tantum esse nobis claras & evidentes, non vero revera tales fuisse. In quo non video quid Theologus Reformatus jure possit desiderare. Inde enim nullo sane modo sequitur, claris revera & distinctis perceptionibus nullam inesse certitudinem, quæ si tollatur, omnem simul spem, de veritate unquam ab hominibus assequendâ, tolli necesse est.

XXXVIII. Sed inquit Vir Celeberrimus art. 34, præter ea quæ supra dixerit, se audere insuper dicere, inter effata Cartesiana nullum esse hoc ipso vel falsius, vel periculosius, & à quo sibi magis debeat cavere Orthodoxus Theologus, eo nempe, quod habet Cartesius Princip. I. §. 28. & 76. Audiamus ejus rationes: Dum enim supponit,

aliquid nobis esse divinitus revelatum, cui ex lumine rationis possit reclamare nostra clara & distincta perceptio, & ad hanc rem meminit nominatim, Incarnationis & Trinitatis. §. 25. primo supponit lumen lumini esse contrarium, & verum vero, &c. Sed quid supponat Cartesius, & quomodo verba ejus sint accipienda, jam præcedente articulo ita declaravimus, ut speremus in eo acquieturum. Myſteria Incarnationis & Trinitatis non dicit art. 25. reclamare nostræ claræ & distinctæ perceptioni ex lumine rationis, sed tantum ea, naturales ingenii nostri vires excedere, quod id ipsum est, quod ipsemet Vir Celeberrimus §. 35. appellat, esse supra rationem. Ita nulla est pugna inter sententiam Cartesii & Viri Celeberrimi, eaque quæ habet art. 36. Cartesium nulla ex parte spectant, sed eos, qui putant rationem contrariari Scripturæ, sive lumini revelationis, à quibus æque ac ipse dissentimus. Facilius sanè Philosophi verba queunt explicari, quam Antonii Sadeëlis, Theologi Orthodoxi, quæ habet Præfat. de Methodo Theologicè disputandi pag. 22. Inter humanam rationem & doctrinam sacram sapius avideq; intercedit, tantum abest, ut sit συνέχουσα. Et pag. 23. Nec sim nescius, homini quasdam νομὰς δινοῦσας superesse: Sed illæ notitiæ si verbo Dei repugnant, ut falsæ omnino sunt rejiciendæ.

XXXIX. Quod vero suspicatur §. 36. Philosophum sensisse sua Philosophemata pugnare cum Transubstantiatione Pontificiæ, sed ut argumentis nostrorum ex sinu suo depromptis obviam iret, putasse id sibi statuendum, res fidei esse credendas, etiam ubi lumen rationis videtur clarè & distinctè oppositum suadere, ea suspicio omni planè fundamento est destituta. Hoc equidem certum est, Philosophemata Cartesii cum Transubstantiatione non posse conciliari, frustra quoque ipsum fuisse, dum id tentavit Respons. Quartis pag. 136. & seqq. Ea enim quæ ibi habet, facile possunt ab ejus Philosophiæ gnaris relutari. Unde obiter patet, injuriam fieri Cartesianis sic dictis, ab ipsorum adversariis, quando iis imputant, ac si abjectam servitutem Veteris Philosophiæ cum novâ commutarent. Non enim jurant in verba Magistri, sed ejus sententias sequuntur, ubi ipsum veritatem sequi clarè perspexerint, quæ quod possit ab uno aliquo deprehendi testantur tot insignium Mathematicorum scripta; ubi vero à veritate deviâsse deprehenderint, eadem libertate ab ipso recedunt, ac ab aliorum Virorum Doctorum sententiis. Quomodo autem Philosophi verba §. 28. & 76. Princip. I. sint intelligenda, diximus art. 24. Putâsse tamen ipsum, Philosophemata sua posse conciliari cum Transubstantiatione

ex Respons. Quartis potius colligendum, quàm ut suspicioni Celeberrimi Viri locus esse possit.

C A P V.

Quomodo possimus ab iis, quæ non planè certa sunt, credendis abstinere. Quomodo peccatum ab Adamo propagatum efficiat, ut judicium præcipitemus, Gratia vero Christi id impediatur. Quomodo errores nostri pendeant à voluntate. Ejus libertas nullatenus cum gratia pugnat. Affirmare & negare sunt diversi modi volendi. Hæ sententiæ nihil commune habent cum erroribus Pelagianorum aut semi-Pelagianorum. Gratia divina quomodo dicatur Irresistibilis. Voluntas, an sit facultas ceca dicenda? De Conciliatione præfinitionis divinæ cum libero arbitrio.

XL. Usum quoque in Theologiâ habent ea, quæ habet Cartesius Princip. I. §. 6. quamvis existimet Vir Celeberrimus §. 28. ea nullum cordatum Theologum citra multimodam limitationem & restrictionem velle admittere. Sic habent verba Philosophi: Sed interim a quocunque tandem simus, & quantumvis ille sit potens, quantumvis fallax, hanc nihilominus in nobis libertatem esse experimur, ut semper ab iis credendis, quæ non planè certa sunt & explorata, possimus abstinere, atque ita cavere, ne unquam erremus. Cum his verbis conferenda sunt quæ habentur Med. II. pag. 9. unde in Principiorum Partem I. sunt translata, Venerandus approbat, ut ejus summam certitudinem consequatur, tentâ à genio quodam maligno eodemque potentissimo, qui omnem industriam in se fallendo ponat, queat everti. Sic enim ibi habet Philosophus. Imo certe ego eram, si quid mihi persuasi, sed est deceptor, nescio quis, summè potens, summè callidus, qui de industria me semper fallit; haud dubiè igitur ego etiam sum, si me fallit, & fallat quantum potest, nunquam tamen efficiet ut nihil sim, quamdiu me aliquid esse cogitabo, adeo ut, omnibus satis superque pensatis, denique statuendum sit hoc pronunciatum: Ego sum, ego existo, quoties à me profertur, vel mente concipitur, necessario verum esse.

XLII. Suppono legisse hæc Virum Venerandum, cum existimet, à Philosopho illud primum cognitum, *Cogito ergo sum*, recte esse positum. At sanè si is, qui supponitur nos fallere, quantum potest, possit efficere, ut nihil simus, quamdiu nos aliquid esse cogitabimus, utique verum non erit, nos dum cogitamus, esse. Poterit autem id efficere, nisi in nobis sit ista libertas, ut possimus ab iis credendis abstinere, quæ non planè certa sunt & explorata. Non erit autem in nobis, nisi dum est, ejus immediatè simus conscii. Quod si in nobis non sit ista libertas, erit ergo in nobis Necessitas, quâ intrinsecè de terminemur ad credendum ea, quæ non planè certa sunt & explorata, vel erit in nobis coactio, quæ utique cum natura voluntatis planè pugnat. Neque verò aliud est, quod libertati voluntatis opponatur, præter Necessitatem Naturalem & Coactionem. Quoniam autem hic agit Philosophus de cognitione rerum Philosophicarum, verba ista intelligenda sunt secundum subjectam materiam, uti vulgò loqui solent in Scholis, neque opus habebit hoc effatum ullis limitationibus; quod vel solum satisfactorium esse puto Viro Clarissimo, quando considero illud, quod eodem illo §. habet: *Notum quoque est, Academicos Philosophos solitos fuisse se in ἐποχῆς portum recipere, & maluisse incertos fluctuare, quam temerè quidquam definire.*

XLII. Sed & hoc spero mihi eundem gratificaturum, peccatum & corruptionem non evertere vel tollere libertatem ab homine, quatenus est proprietas voluntatis. Etsi enim peccatum reddat nostram voluntatem servam, & sic tollat eam libertatem, quæ opponitur servituti, in quam libertatem nos Christus asserit, tamen non potest tollere eam libertatem, quâ ab automatis distamus, quæ ipsi voluntati est essentialis, cum non possit evertere ipsam voluntatem. Sed peccaminosa corruptio, quâ ab illâ bonitate, ad quam in Adamo eramus conditi, deviamus, avertit nostram attentionem, efficit ut præcipitemus judicium, atque assentiamur iis, quæ non habemus plane explorata. Etsi enim habeamus hanc facultatem & libertatem, ut non repugnet nobis, sicque possimus assensum cohibere ab iis, quæ non planè explorata nobis sunt, habemus tamen quoque hanc imperfectionem, ut possimus assentiri nondum clarè & distinctè perceptis, quam imperfectionem peccatum adjuvat, simul nos inclinando ad res terrestres & caducas, atque in iis nostram attentionem occupando. Gratia vero Christi medicinalis efficit in nobis attentionem ad suavitatem rerum spiritualium, sicque inclinat

efficac

efficaciter voluntatem, ut ad eas amplectendas prompti & proni reddamur.

XLIII. Non majorem puto difficultatem esse in explicandis iis, quæ habet Philosophus §. 31. Princip. I. ubi inquit: *Quia vero, etsi Deus non sit deceptor, nihilominus tamen sæpe contingit, nos falli, ut errorum nostrorum originem & causam investigemus, ipsosque præcavere discamus, advertendum est, non tam illos ab intellectu, quam à voluntate pendere.* Quæ observatio Theologo quoque insigniter potest prodesse. His autem verbis non negat, ut putat Vir Celeberrimus, tenebras intellectus ad errandum conferre, quod satis denotat phrasis, quando dicit: *Errores non tam ab intellectu, quam à voluntate pendere.* Et jam superius dictum est, nos tunc errare, quando judicamus de obscurè & confusè perceptis: nisi enim essent istæ perceptiones obscuræ & confusæ, non esset error. Si omnes perceptiones essent claræ & distinctæ, fieri non posset, ut erraremus. Potius tamen à voluntate pendere quoque patet: Si enim nollemus judicare, quando menti nostræ occurrit perceptio obscura tantum & confusa, proculdubio non erraremus, cum error non in simplici perceptione, sed in judicio consistat. Quicquid enim percipimus, sive clarè sive obscurè, verè semper percipimus ut tale, nec in eo error esse potest. Quid igitur hæc sententia obest doctrinæ Reformatae de Gratiâ & Libero arbitrio, quæ spectat res spirituales & regenerationem nostram, statuens, nihil nos citra Dei gratiam determinantem, quæ in nobis efficiat velle & perficere, posse boni cogitare?

XLIV. Nec illa Philosophi verba §. 37. magis cum Gratiâ divinâ, prout in Reformatis Ecclesiis docetur, pugnant. *Magis profecto nobis tribuendum est, quod verum amplectamur, cum amplectimur, quia voluntarie id agimus, quam si non possemus non amplecti.* Agit Philosophus, ut sæpius jam dictum est, & res clamat, de cognitione rerum naturalium, ad quam sanè non requiritur Gratia convertens, prout est in confesso. Ostendit in hoc loco, mentem humanam non esse instar automati, quæ intrinsecà necessitate sunt determinata ad unum, laudemque omnem, quæ ad hominem redire potest ex ipsius actionibus, inde esse, quod benè usus fuerit voluntate; quod adeo luce suâ claret, ut nesciam, qui negari possit. Ex oppositione enim satis apparet, quid Auctor innaturali non esse determinatum ad unum ad modum automati. Quando autem Theologi nostri dicunt: *positâ divinâ Gratiâ illuminante & convertente hominem non posse non credere*, his verbis non docent sanè

E

nos

nos intrinsecâ & Physicâ necessitate esse determinatos ad unum, vel agere tanquam automata & stipites, sed tantum, positâ divinâ gratiâ illuminante & convertente, ita flecti voluntatem, ut certò sequatur conversio, & voluntas maximè liberè agat. Si quis in Philosophi scriptis sit benè versatus facilè videre potest, non minus eum à Jesuitis præceptoribus suis discessisse quoad doctrinam de Gratiâ & Libero Arbitrio, quam quoad Philosophiæ Principia & fundamenta, quod etiam aliquo modo agnoscit Vir Celeberrimus, quando pag. 20. inquit: *Eum acute ostendere, nihil magis adversari libertati & naturæ voluntarii quam indifferentiam ad opposita.*

XLV. Hactenus ergo nulla ratio fuit, quare recederem à doctrinâ Cartesii, nisi vellem nuncium mittere veritati, quod confido Virum Celeberrimum agniturum, ubi ad hæc nostra animum attenderit. Sed & ex his dictis aliquo modo potest patere, rectè Philosophum Princip. I. §. 32. statuere, *affirmare & negare* esse diversos modos volendi, quod tamen quia video valdè improbari à Venerando Viro §. 31. tentabo, an non meâ explicatione ipsi magis probare queam. Fateor communiter Theologos, innutritos Philosophiæ Scholasticæ, iudicium & assensum habuisse pro actu intellectus, sed hæc quæstio non Theologicæ, sed Philosophicæ est considerationis, atque ex Philosophia tota est decidenda. Quod si Theologi nostri non tam multa ex Philosophiâ traduxissent in Theologiam, minor esset dissensus inter me & Celeberrimum Virum, quem tamen facile componi posse puto, si velimus rectæ rationi dare locum, & distinctos de mente formare conceptus, atque secundum eos judicare.

XLVI. Mentem humanam esse rem simplicem, ex partibus non compositam, extra omne dubium esse positum puto; sed quia in eâ deprehendimus varias operationes, cujusmodi sunt sentire sive percipere ea, quæ externis sensuum organis offeruntur, imaginari, purè intelligere, judicare, affirmare, negare, dubitare, appetere, averfari, possumus ei varias facultates assignare, distinctas pro distinctione istarum operationum, quatenus istæ operationes spectantur à mente posse produci. Facultas enim mentis nihil aliud est, quam ipsa mens, quæ produxit istas operationes, prout spectatur tanquam potens eas impofterum producendi. Magis differunt sensus, imaginatio, purus intellectus, à iudicio, affirmatione, negatione, dubitatione, prosecutione & averfatione, quàm vel sensus & imaginatio ac purus intellectus à se invicem, vel affirmatio, negatio, appetitus & averfatio à se mutuo

dis

distingui possunt. Conveniunt inter se quàm maximè sensus, imaginatio & purus intellectus ab unâ parte, ab alterâ vero affirmatio, negatio, dubitatio, appetitus & averfatio. Priores operationes ideam tantum quandam menti repræsentant, posteriores præter istam ideam aliquid addunt, & circa illam aliquam edunt actionem. Possunt igitur ad duo summa genera reduci, ac proin mens quoque distingui in duas facultates, quarum aliæ ideam tantum quandam menti repræsentant, quas communi nomine *Intellectus* complectimur, aliæ actionem circa istam ideam edunt, ac communi nomine *Voluntatis* comprehenduntur. Sic à se invicem intervallo, quàm fieri potest, maximo distinguuntur; id quod ad distinctos in nobis conceptus formandos apprime est necessarium. Cum autem Iudicium præter simplicem Ideæ repræsentationem aliquid amplius in mente ponat, atque circa ideam istam à mente aliqua actio procedat, utique ad magis distinctum conceptum de hoc actu mentis, *Iudicio*, formandum, melius fit, ut ad voluntatem referatur.

XLVII. Solent vulgò numerare tres operationes mentis. Primam dicunt simplicem apprehensionem; Secundam simplicium apprehensionum compositionem vel divisionem; Tertiam discursum, per quem ex aliis aliud educitur. Non dicam nunc, secundam & tertiam uno nomine communi *Iudicii* comprehendi posse, sed hoc observo tantum: primam & secundam mentis operationem valde à se invicem differre, & secundam magis convenire cum voluntate, quam cum primâ operatione. Hoc utrinque certum est, differre Iudicium à simplici apprehensione, vel nudâ alicujus rei perceptione, quæ citra omnem controversiam ad Intellectum pertinet: Videndum igitur, an non Iudicium majorem habeat convenientiam cum voluntate, quàm cum Intellectu. Sanè reperimus in eo id, quod planè essenziale voluntati, quodque à voluntate tolli non potest, nisi ipsa tollatur Voluntas, Libertatem. Liberè enim ferimur ad judicandum, non minus dicavi olim, & nunc adhuc judico, Iudicium referendum esse ad voluntatem, idque ut magis distinctum conceptum formare queamus de mentis Operationibus. Nec puto, hanc ipsam controversiam ejus esse momenti, ut quis hîc à vulgo receptâ Philosophiâ discedens, possit suspensus reddi à *regodogias*, aut hæresum, quæ utique locum non habent in locutionibus merè Philosophicis, in quibus non auctoritate hominum, sed solâ ratione possumus niti.

E 2

XLVIII.

XLVIII. Quamvis Cartesius hâc in parte quoque quosdam veterum sibi habeat consentientes. Epictetus sanè, quando cap. 1. res distinguit in eas, quæ in nostrâ potestate sunt, refert opinionem, quæ iudicium quoddam est. Ἐφ' ἡμῶν μὲν ὑπόληψις, ὁρμή, ὀρεξις, ἐκκλισις. Καὶ ἐν λόγῳ ὅσα ἡμέτεροι ἐργα. In nostra potestate est opinio, appetitio, desiderium, aversatio, & , uno complectar nomine, qualibet nostra actiones. Consentit cum eodem Simplicius, qui commentarium in Epictetum edidit. *Voluntas*, inquit, extrinsecus moveri non potest: quamvis enim id quod appetitur extra sit, tamen motus ad illud intrinsecus est; veluti hanc illamve opinionem de rebus habere, cujusmodi est, divitias aut mortem, aut aliud ejus generis vel bonum, vel malum, vel neutrum esse. Etiam si ab alio inducti in aliquam opinionem ac persuasionem de aliquâ re, si modo hoc, aut illo modo, de illâ opinemur, nec ut aves loquamur, quæ discunt dicere, Conditum bibo, quid dicant ignara, hæc ipsa opinio ac persuasio animi nostri motus est, in quibus vertendis sequor Salmasii Græci textus emendationem. Qui verba Simplicii hunc in modum explicat: Hoc igitur vult, inquit Salmasius, si sciamus de re propositâ quod dicimus ac judicamus, quamvis aliorum iudicio ac sententiâ assensum præbeamus, hanc animi motionem internam esse ac nostram, à nobis profectitiam, non aliunde adventitiam, ac proinde liberam atque in nostrâ potestate.

XLIX. Quod autem accusantur illi, qui Philosophiam Cartesii majoris æstimant, quàm Scholasticam, ac si Libertatem suam faciant independentem, dum voluntatem à se ipsâ determinari statuunt, & quæ reliqua sunt, quæ hic reprehendit Vir Celeberrimus §. illo 31. p. 20. in iis non percepit satis ipsorum mentem. Nullibi, quod sciam, quispiam eorum dixit, voluntatem à se ipsâ solâ determinari, exclusa Dei operatione & determinatione, cum determinationem à voluntate fieri censeant alio respectu, alio vero à Deo. Nullibi excludunt Dei præcursum, discrimen inter ordinarium Dei concursum & Gratiæ divinæ vim & efficaciam, de quâ Phil. 2. 13. satis intelligibile ponunt, quòd in generali Dei concursu, qui etiam locum habet circa peccata, Deus tantum producat actum, quatenus actus est; at hic etiam ipsam bonitatem actus; hoc est, non tantum voluntatem, quatenus est actus mentis, sed etiam quatenus est talis actus mentis, qui fertur in bonum à Deo præscriptum. Ex irâ vero in me profectum est, quod dicit, me annotatis ad suum Systema loco 8. dum velim novis meis Philosophematis insistere, & recedere quantum possim à doctrinâ hæte-

hactenus inter omnes Reformatos Theologos receptâ, talia inspersisse, ut parum absim ab eo vitio, quamvis ex alio capite, quod Ciceroni exprobrat Augustinus lib. 5. de Civit. Dei, cap. 9. cum scilicet, dum vult homines facere liberos, illos facere sacrilegos. Absunt isthæc à me omnia. Dogmata Theologica inter omnes Reformatos recepta nuspiam à me deferuntur, sed Philosophia vulgaris, quandoquidem à ratione deviare deprehenditur, sive ea à Philosopho aliquo tradatur, sive à Theologo adoptetur, libere rejicitur, quod vitio mihi verti non debet, nec eò trahi, ac si injurius sim in gratiam divinam. Charitas spero, ubi deferbuerit ira, benignius dictabit Celeberrimo Theologo de me iudicium. Et si enim in explicatione mentis humanæ paulum à phrasibus & formulis Philosophiæ vulgaris, quas ipse in suo Systemate est secutus, discesserim, tamen in doctrinâ de Gratia & Libero arbitrio eadem omnino sentio, quæ Orthodoxi sentiunt contra Pelagianos & Semipelagianos, eosque omnes, qui hodie eorum opiniones adoptant; neque quidquam alienum à Reformatorum sententiâ, prout Pelagianorum & Semipelagianorum dogmatibus opponitur, ex meis dictatis potest adduci.

L. Nullibi profiteor, me paratum esse renunciare irresistibilitati Gratiæ in nostrâ conversione, ac gratiam facere ejus doctrinæ iis, qui illam contra nostras Ecclesias oppugnârunt. Hoc tantum statuo, quod cum Remonstrantes valdè offendantur istâ voce Irresistibilis Gratiæ, nos posse in eorum gratiam ab eâ voce desistere, si velint nobiscum fateri, gratiam divinam esse ita efficacem in nostrâ conversione, ut eâ positâ, certò in electis omnibus sequatur regeneratio, sive conversio. Nec video quid in eo possim dici peccâsse. Nisi etiam velit accusare Cl. Hornbeckium, qui statum Controversiæ inter nos & Remonstrantes hoc modo proponit Summâ Controversiarum pag. 604. 605. *An Spiritus S. singulariter producit in ipsam animam, conversionem hominis & fidem effective?* Twissius sanè insignis Gratiæ divinæ inter nostros defensor Lib. II. Criminatione III. Sect. I. pag. mihi 22. b. sic de illâ voce distâ denominatione, quod sæpe profiteor, non mediocris ἀντιλογία inest in posse, fieri aliquid à Deo circa voluntates nostras irresistibiliter, habito respectu aliorum extrinsecus agentium; Nempe voluntati Dei circa voluntatem meam agenti, nec alius aliquis homo, nec Angelus potest resistere, sed ipsis vel invitis, sicut, quacunque circa meam voluntatem fieri vult Deus: At dici non potest, fieri aliquid à Deo circa voluntatem meam irresistibiliter.

stibiliter respectu voluntatis meae propriae. Sic enim fieret aliquid circa voluntatem meam me invito, quod sine summâ ἀνυπολόγητα concedi non potest.

LI. Quod attinet phrasin & modum loquendi, quo *Voluntas caeca* dicitur, an ea benè adhibeatur, nec ne, inde demum intelligemus, si ad ejus originem attendamus. Cæcus homo propriè dicitur is, qui vel planè oculis caret, vel hujusmodi obtinet, qui ad videndum sunt inepti, idque quia oculi ad ejus perfectionem sunt requisiti, eique naturaliter debentur. Sed cæcus non dicitur lapis, nec caeca appellatur arbor, cum hæc perfectio eorum naturæ non debeatur, ut videndi obtineant facultatem. Nec caeca dicitur manus vel pes hominis, sed tantum ejus oculus, cum non illis, sed huic debeatur videndi facultas. Homo autem cæus quoque dicitur, & cæcus oculus appellatur, qui minus videt aliis, locutione non absolutâ, sed comparatâ. Quod si hoc ad mentem applicemus, sicut solent à lumine & visu metaphoræ peti, quando de animâ sermocinamur, non potest mens ulla caeca appellari absolutè; quia si careat intellectu, qui solet dici oculus animæ, nequidem anima vel mens esset, cum sine intellectu concipi nequeat. Sed solet mens caeca appellari, & tenebris obscuratus dicitur intellectus, qui minus videt quam alii, qui pauca vel nihil clarè & distinctè percipit, prout multi sunt homines, qui totâ vitâ nihil clarè & distinctè intelligunt; voluntas autem ab intellectu aliquo modo distincta, non magis caeca dici potest, quam caeca dicitur manus vel pes hominis. Quamvis autem sic intellectus oculus animæ appelletur, non tamen simili plane modo differt vel ab animâ, vel à voluntate, sicut oculus differt vel ab homine, vel ab aliis ejus corporis partibus. Est enim eadem plane anima, quæ intelligit & vult, quæ alio tantum modo consideratur, quâtenus patitur vel percipit, alio, quâtenus agit sive vult; neque intellectus & voluntas sunt diversæ ejus partes, sicut oculus & manus sunt diversæ partes ejusdem hominis. Non ergo visus potest ei tribui tantum respectu intellectus, tanquam partis realiter distinctæ ab aliâ parte, voluntate, sicut tribuitur oculo tanquam parti realiter à manu diversæ; sed eadem anima tantum alio modo consideratur, quando dicitur intelligere, sive videre, alio modo quando dicitur velle. Dein anima ista sive mens tota est cogitans, sive dicatur intelligere, sive dicatur velle; æque enim velle est cogitatio ac intelligere est cogitatio. Cogitationis autem omnis immediate sumus conscii, neque quidquam aliud immediate percipimus, quam diversas formas cogitationum nostrarum, atque earum interventu demum res alias dici-

dicimur intelligere. Sic ergo, sive percipiamus aliquid, sumus ejus perceptionis immediatè conscii, sive velimus, conscii sumus istius volitionis, & per consequens hoc sensu non magis voluntas quam intellectus facultas caeca potest appellari, quin imò sic ne quidem comparatè loquendo voluntas vel intellectus caeca facultas potest dici, cum cogitatio constituat animæ essentiam, ac proinde consistat in indivisibili, nec minùs cogitare dicatur ea mens, quæ omnia obscurè & confusè percipit, quam quæ omnia distinctè.

LII. De conciliatione præfinitionis cum Libero Arbitrio sic habet Cartesius Princip. I. §. 40. & 41. *Sed quia jam Deum agnoscentes, tam immensam in eo potestatem esse percipimus, ut nefas esse putemus existimare, aliquid à nobis unquam fieri posse, quod non ante ab ipso fuerit præordinatum, facile possumus nos ipsos magnis difficultatibus intricare, si hanc Dei præordinationem cum Arbitrii nostri libertate conciliare, atque utramque simul comprehendere conemur. §. 41. Illis vero nos expediemus, si recordemur, mentem nostram esse finitam; Dei autem potentiam, per quam non tantum omnia, quæ sunt aut esse possunt, ab æterno præscivit, sed etiam voluit, ac præordinavit, esse infinitam: Ideoque hanc quidem à nobis satis attingi, ut clare & distinctè percipiamus ipsam in Deo esse; non autem satis comprehendendi, ut videamus quo pacto liberas hominum actiones indeterminatas relinquit; Libertatis autem & indifferentiæ, quæ in nobis est, nos ita conscios esse, ut nihil sit, quod evidentius & perspectius comprehenderemus. Absurdum enim esset, propterea quod non comprehendimus unam rem, quam scimus ex naturâ suâ nobis esse debere incomprehensibilem, de alia dubitare, quam intimè comprehendimus, atque apud nosmet ipsos excipimus. Offenditur hic Vir Clarissimus art. 32. verbis Auctoris, quibus querere. Quæ fateor in deteriorem partem posse accipi, si quis non attendat ad loca alia, in quibus clarius mentem suam explicat; sed ex Medit. 4. aliisque locis satis apparet, cum non negare Dei concursum, quo id omne quod est realitatis in nostrâ volitione ipse Deus efficiat. Ita verò habet pag. 29. in medio: Atque in hoc liberi arbitrii non recto usu privatio illa inest, quæ formam erroris constituit, privatio, inquam, inest in ipsâ operatione, quâtenus à me procedit, sed non in facultate, quam à Deo accipi, nec etiam in operatione, quâtenus ab illo dependet. N. B. Et paulo post. Nec denique etiam queri debeo, quod Deus mecum concurrat ad eligendos illos actus voluntatis, sive illa judicia, in quibus fallor: Illi enim actus sunt omnino veri & boni, quâtenus à Deo dependent. N. B. Con-* junge

junge cum his ea quæ habet Resp. Sextis. pag. 162. Sect. 8. *Attendenti ad Dei immensitatem, manifestum est, nihil omnino esse posse, quod ab ipso non pendeat, non modo nihil subsistens, sed etiam nullum ordinem, nullam legem, nullamve rationem veri & boni.* Quibus addi possunt ea, quæ habet parte priori Epistolarum, Epistolâ 8. & 9. Quando ergo hic inquit, *Dei præordinationem liberas hominum actiones indeterminatas relinquere*, intelligi necessario debet talis determinatio, quæ evertat libertatis naturam, cujusmodi est ea, de quâ Med. IV. pag. 28. initio. *Libertas arbitrii in eo tantum consistit, quod ad id quod nobis ab intellectu proponitur affirmandum, vel negandum, sive prosequendum vel fugiendum ita feramur, ut à nullâ vi externâ nos ad id determinari sentiamus.* Sic ergo reliquit Deus actiones liberi arbitrii indeterminatas, quatenus non subjecit vi externæ causæ, ut eâ positâ, necessario sequatur ejusmodi voluntas, sicut corpora istiusmodi vi externæ omnino sunt subiecta, ut lignum vi ignis. Sed Dei operatio in voluntatem ei est maximè intrinseca, est voluntati maximè consentanea, neque eam determinat, nisi per se ipsam, ut eadem volitio alio sensu referatur ad Deum, eam efficientem, alio ad nostram mentem, in quâ efficitur. Sic puto omnem difficultatem esse sublatam.

LIII. Difficilem vero esse Conciliationem Liberi Arbitrii cum Dei prædefinitione, etsi non statuamus, *homines agere independentem à Deo*, quod ex perperam intellectis verbis Cartesii vel eorum, quos Cartesianos dicit Vir Celeberrimus, iis §. 32. attribuit, exinde apparet, quod modum illum operandi, quo volitionem nostram efficit, cum sit infiniti Dei, non satis percipiamus, nec quoque planè explicare queamus, quomodo cum istam operationem in nostrâ mente recipiamus, sicque nos ad eam passivè habeamus, sive, quomodo, cum Deus nos sic conservet, hoc est, de novo producat cum novâ volitione sive cogitatione, nos tamen dicamur esse istius volitionis auctores, adeoque simul activè nos ad eam habeamus. Tentâsse id Scholasticos Philosophos, multos abhibendo terminos & distinctiones, non imus inficias, negamus tamen omnem difficultatem ab iis exhaustam.

LIV. De cautelâ illâ, quam adhibet Philosophus §. 41. quem supra laudavimus, dicit Vir Celeberrimus, *incertum esse, num id dicat de ipsâ omnium præscientiâ & præfinitione Deo adscribendâ, vel de modo, quo illa nihil delibat de libertate vel contingentia causarum secundarum.* Loquitur Philosophus initio hujus art. 41. de potentiâ Dei infinitâ, quam exserit

in nostram voluntatem, ejus modum se non posse comprehendere inquit, dum agit in nostram voluntatem, ut volitione in ipsâ effectâ, tamen ea nostra, adeoque libera dicatur, prout præcedente §. à nobis fuit expositum. An vero eam cautelam observemus in explicandâ Dei omni præfientiâ essentiali, & quantum à Vorstio recedamus, distincto capite explicabimus.

C A P U T VI.

De usu doctrinæ Cartesii, de Passionibus, in Theologiâ multiplici. Quomodo ea, quæ Cartesius habet de actione animæ & corporis in se invicem §. 34. & 47. possint inservire Theologo ad explicationem propagationis Peccati originalis.

LV. **N**equo etiam intelligere, quid in doctrinâ passionum jam censeat reprehendendum Vir Celeberrimus, cum olim judicium Reverendi sui filii, quod de isto Tractatu præfationi ad Lectorem inferuit, approbaverit. Sic autem ille: Hic ipse Tractatus Pathologicus satis ostendit, non minus illum in Microcosmi cognitione, quàm in Macrocosmi contemplatione profecisse. In nullius manus veniet, etsi diversâ sentiat, ut semper licuit inter bonos, quin ejus acumen, solertiam, perspicuitatem ac subtilitatem miretur, & quod tam commodè ad solam rationis faciem in istius naturalis automati motus omnes inquirere potuerit. Considerat enim hominem Philosophico more, nec penetrat in nativam illius corruptionem, horum motuum anomalorum & eccentricorum in nobis fundissimam matrem, quæ Theologica est disquisitionis. Nunc vero dicit §. 38. Interea si Theologicè expendatur, multas patietur difficultates. Quis enim sibi persuadebit iisdem elateriis moveri, & ex iisdem principiis pendere passiones belluinas & humanas, aut vitiosos & criminales affectus reprobos peccatorum, ac sanctos & pios fidelium & regeneratorum, &c. Et §. 39. Nemo Christianus censebit, Christi passiones ejusdem fuisse originis & ordinis cum iis, quibus subinde corripimur, putatque, vix posse nos insistendo Pathologiæ Cartesiana observare discrimen inter nos & Christum, quod est inter phialas duas aquâ plenas, quarum altera aquam limpidam contineat, altera aquam, in cujus fundo limus aut arena hæreat. Tanquam inquit, Neque dubitem, quin Pelagianis & Socinianis natura corruptionem negantibus, valde arriserit hic libellus Cartesii, ex quo possint trahi motus primos ita naturaliter excitari, ut illis nihil peccati aut vitii

vitiis insit. Quæ sanè quo inserviant, nescio. Quid enim opus est, ut Philosophicus Tractatus consideretur Theologicè? An vero, quod verum est in Philosophiâ, non verum erit in Theologiâ? An quid est in isto Philosophi Tractatu, quod pugnat cum scripturâ? Illud si afferatur, sequemur regulam §. 37. ex Philosopho explicatam: Sin minus, utemur iis pro re natâ ad ea, quæ revelatio habet de moderamine passionum, illustranda. Cartesius de belluinis passionibus nihil habet, sed agit de Passionibus hominis. Passiones vero fidelium & infidelium hoc habent commune, quod utrâque sint passiones hominum, quodque sint perceptiones aut commotiones animæ, quæ ad eam speciatim referuntur, quæque producuntur, conservantur, & corroborantur per motum aliquem spirituum, prout Passiones in genere definit Philosophus. §. 27.

LVI. Quia autem noluit Philosophus miscere Theologiam cum Philosophiâ, non potuit attendere ad discrimen Passionum, prout sunt in irrogenitis vel in Regenitis. Sed Theologus agens de Regenitis & irrogenitis, eorumque Passiones considerans, iis, quæ Philosophia tradit de Passionibus in communi, potest uti ad explicandum & illustrandum ea, quæ Scriptura de hoc discrimine docet. Simile quid judicandum de Passionum Christi & nostrarum discrimine. Christus utique homo cum esset, similisque nobis in omnibus, excepto peccato, iisdem quoque passionibus fuit obnoxius, quibus nos, quarum naturam in genere consideratam explicuit Philosophus; de Christi autem passionibus, & quomodo ea sine omni fuerint vitio, Philosophus agere non potuit, cum Christi cognitio tota pendeat ex revelatione divini verbi. Cum autem Philosophus ea tradiderit, quæ in omnium hominum, quâtenus sunt homines, Passionibus reperiuntur, non propterea negavit discrimen, quod infert Justitia Christi & sanctitas, quâ anima ejus fuit prædita, & peccatum originale, quod omnium hominum ex Adamo naturaliter progenitorum animas corripit. Et si hominem Cartesius considerat Philosophico more, nec penetrat in naturam ejus corruptionem, quæ Theologica est disquisitionis, prout ipse Vir Celeberrimus cum Reverendo suo filio olim judicavit, quomodo ergo ex ejus doctrinâ Socinianus eliciet, motus primos ita naturaliter excitari, ut illis nihil peccati aut vitii insit?

LVII. Doctrinam verò illam, & Tractationem Cartesii de Passionibus, multiplicem habere usum in praxi Theologicâ, agnoscunt mecum, & experiuntur varii nostrarum Ecclesiarum Concionatores, qui eâ pro concione felicissimè uti sciunt, ad Ecclesiæ insignem ædificationem.

nem. Usus quoque istius doctrinæ Cartesii inter alios tradidi in meis dictatis ad Loci V. System. Celeberrimi Viri §. 53. annotando contra sententiam Pontificiorum (qui justitiam originalem perperam faciunt eternam & supernaturalem ad curandum languorem concupiscentiæ & carnis rebellionem coercendam, quique concupiscentiam spectant tantquam partem inferiorem animæ) hæc sequentia: Diversitas talium partium superioris & inferioris in animâ, quæ est simplex & indivisibilis substantia, non potest habere locum, sed eadem anima, quæ est sensitiva, est etiam rationalis: Est quidem pugna nunc inter rationem & affectus, quæ inde oritur, quod glandula pinealis possit pelli ab unâ parte per animam, ab alterâ per spiritus animales, quæ illæ duæ impulsiones sæpe sint contrariæ; sed in homine Primo ista pugna locum habere non potuit, quia Justitia Originalis potuit impedire, ut, positus his vel illis spirituum motibus, tales affectus non excitarentur. Quod quî possit concipi, vel explicari negat Vir Celeberrimus se videre. Priora mea desumpta sunt ex Cartesii art. 49. ubi refutat opinionem Vulgaris Philosophiæ, quæ in animâ partem superiorem & inferiorem concipit, cujus fundamentum & originem ibidem ostendit, quod non benè distincta fuerint animæ functiones à functionibus corporis. Unde istam luctam, quæ dicitur vulgò esse inter partem inferiorem & superiorem, alio modo explicat, nimirum, quod glandula pinealis possit pelli ab unâ parte per animam, ab alterâ per spiritus animales, quod ex prioribus à Philosopho explicatis intelligi debet, imprimis ex §. 34. ubi ostendit modum, quo anima & corpus agant in se invicem.

LVIII. Quod autem in homine Primo ista pugna non habuerit locum, ex Justitiâ Originali deduco, quam Philosophia ignorat, sola Scriptura tradit. Philosophia docet, glandulam pinealem posse pelli ab unâ parte per animam, ab alterâ per spiritus animales, illasque duas impulsiones sæpe esse contrarias: at eadem quoque docet, quod, quando æque fortis est determinatio motus ab utrâque causa, nullus sequatur motus, adeoque nullus effectus in anima. Tum demum verò oritur lucta in animâ, quando contingit, ut aliquando prævaleant spiritus animales, excitentque in animâ v. gr. passionem metus ad tempus, paulò post verò prævaleat ratio, sive anima, quæ contrariam excitet inclinationem. Etiam hoc Philosophia non negat, Deum posse hominis intima cogitationis ita disponere per suam gratiam, ut prodeat in bonum. Sed Theologia docet, hoc ipsum quoque fecisse Deum respectu Primi hominis, ut Justitiâ Originali ejus mentem ornaverit, quâ sanè poscâ, potuit prævalere anima, ad glandulam pinealem

lem sic impellendam, ut nulli affectus, nisi cum ratione convenientes excitarentur, sicque omnis pugna omnino evitaretur. Hæc puto percepturum Virum Celeberrimum, modo dignetur æquo animo pensitare Primam Partem Passionum Cartesii, quod & alios quoscunque ut faciant, rogo, cum prolixum nimis sit futurum, omnia inde exscribere; qui verò ea legere noluerint, saltem iudicium de his, quæ non capiunt, suspendere opto.

LIX. Alium quoque istius doctrinæ usum conspiciendum præbui in explicandâ propagatione Peccati Originalis, in cujus explicatione omni ævo multæ repertæ fuerunt difficultates. Dixerat Vir Celeberrimus Systematis sui Loco VI. §. 45. Illa vero (scilicet propagatio, peccati Originalis) non fit per corpus, vel per animam, quæ sunt istius labis subjectum recipiens, sed per generationem. Ad ista verba hæc dicta veram: Hæc generatio male opponitur corpori & animæ, pertinet enim ad utrumque; nec queritur, an per generationem propagetur Peccatum Originale, sed hoc supposito, ostenditur, debere fieri id vel per corpus, vel per animam; Nos ergo dicimus Primo, Etsi modus istius propagationis non posset ostendi, sufficere tamen debere, quod Scriptura doceat, fieri istam propagationem. Secundo dicimus, fieri per corpus & per animam. Ad quod intelligendum, notandum est, Primum animam cuiusque hominis moraliter & fœderaliter in Adamo peccante fuisse, quia Deus voluit ex uno sanguine deducere totum genus humanum, adeoque ream fuisse peccati Adami. Secundo creari animam à Deo etiam spectato ut iudice, & sic denegari iustitiam originalem. Creari itaque cum intellectu & voluntate, conjungi vero cum corpore, quod motus quosdam inordinatos habet impressos, derivatos ab ipsis parentibus, quod corpus animam istam statim inclinat & trahit quasi ad se: unde videmus, infantium animas ita immerfas esse corpori, ut omnia ad se & suum corpus referant, quod non debebat fieri, & quo ipso à Deo abstrahuntur, ad quem omnia referre debebant. Et ad verba sequentia Celeberrimi Viri; Id malim, quam statuere infici ab impuro corpore, hæc annotaveram: Si hoc rectè explicetur, ut factum à nobis, nihil habet absurditatis, & ipsa experientia testatur, quod animi motus temperamentum corporis sequantur; quod etiam vulgò agnoscitur.

LX. Sed hæc iterum non probantur Viro Celeberrimo pag. 93. qui ex illis meis verbis, quibus dico, animam cuiusvis hominis fuisse moraliter & fœderaliter in Adamo, & quamlibet creari à Deo etiam spectato ut Iudice præditam intellectu & voluntate, sed destitutam Iustitiâ Originali, infert, juxta me esse in statu puræ naturæ Jesuiticæ, nec peccatricem,

tricem, nec justam. At cum ego expressis verbis animæ tribuam privationem Iustitiæ Originalis, quæ ut refertur ad Deum Creatorem & Iudicem est negatio, & simul concupiscentiam pravam, quam exprimo per inclinationem ad creaturas & aversionem à Deo, utique ambas partes Peccati Originalis, quas communiter considerant Theologi, ei assigno; Quomodo ergo assero statum puræ Naturæ? Quomodo nego animam peccatricem, dum inclinatam dico ad creaturas & aversam à Deo? Mirum est tales consequentias potuisse Viro Celeberrimo venire in mentem. Nec potest ferre, quod tribuam corpori motus inordinatos, dicens: Quasi verò motus vitiosi & moraliter inordinati cadant in corpus adhuc brutum & animam destitutum. Ego vero quando corpori motus inordinatos tribui, non dixi esse moraliter inordinatos & vitiosos, neque id dici posse puto, si formaliter & in se præcisè spectentur; sed motus inordinatos vocavi, qui excitant in animâ pravam concupiscentiam, quâ conversâ ad creaturas, avertitur à Deo. Scilicet si fortes sint satis impressiones spirituum, qui tendunt ad cupiditatem rerum terrenarum excitandam, Anima verò destituta juxta ea quæ diximus §. 58.) sortiuntur omnino suum effectum, & anima sentit cupiditatem rerum terrenarum, quæ utique est vitiosa illa concupiscentia.

LXI. Sed mirum hoc contagium appellat, & provocat ad iudicium Theologorum & Cartesianorum, an hæc à me Theologicè dicantur, additque: Sic quidquid inest animæ jam conjunctæ corpori peccati Originalis à glandulâ pineali debere pendere. Ego verò non miror, miras videri exlicationes Philosophicas iis, qui nolunt ad earum deductionem ex interioribus Philosophiæ penetralibus attendere, sed reverà miror, quâ ratione hanc possit ex meisnectere consequentiam, cum ad Peccatum Originale explicandum non tantum adduxerim motus glandulæ pinealis excitatos à spiritibus, sed etiam imputationem Peccati Adami & privationem Iustitiæ Originalis, ut præcedenti articulo ostensum. Cæterum non refugio iudicium Cartesianorum nec etiam Theologorum, modò periti sint veræ Philosophiæ, ejus si imperitum sint, iudices in hoc negotio esse nequeunt. Sed illis non est iudicandum, an hæc à me Theologicè fuerint dicta, quæ spectant modum propagationis peccati Originalis. Est enim Explicatio hæc mea, suppositis ea, spectans modum Propagationis, quam si Theologus nequeat capere,

pere, sufficere ei posse dixi, quod Scriptura docet τὸ ὅτι, fieri nempe propagationem Peccati Originalis.

LXII. Haftenus tamen Theologi communiter conati sunt explicare modum propagationis Peccati Originalis, & quidam eorum cum positâ animæ immediatâ creatione, non possent percipere modum propagationis Peccati Originalis, Immediatam animæ creationem rejecerunt, eam vero propagari volunt ex nescio quo traduce seminali, quo fiat, ut *rationalis anima educatur ex potentiâ materiae seminis, vi seminalis & prolifica virtutis*, qui, ut sunt errorum mille figuræ, in diversas partes abierunt in modo figmenti istius explicandi. Horum quidem sententiam rejicit Vir Celeberrimus §. 50. Loci V. Systematis sui, sed ibidem inclinât ad aliam sententiam quorundam, qui formas sese promovere, & animam ab animâ accendi, ut lumen ex lumine statuerunt, putatque facilius ex illâ hypothesi propagationem Peccati Originalis defendi posse. Sed non videtur consultum, ut ad difficultatem solvendam, quæ oritur ex Scripturæ locis, qui docent, fieri Propagationem Peccati Originalis à parentibus ad liberos, nos conjiciamus in alias multò majores, per sententiam, cujus tamen nulla alia est causa præter merum humani cerebri figmentum.

LXIII. Nec posterior sententia multum à priori differt, nisi verbis, utraque hoc habens commune, quod mentem planè cum corpore confundat, corporea attributa & actiones menti assignando, quod quàm maximè est absurdum. Quando enim lumen à lumine accenditur, manifestum est, transire aliquid substantiæ corporeæ ex lumine accendente ad lumen accensum. An ergo similiter dicemus transire aliquid substantiæ ex animâ parentum ad animam liberorum? At sic animas divisibiles & corporeas faciemus. Si verò id non asseramus, quid luminis accensi à lumine comparatio huc faciat, non utique apparet. An fortè dicendum, lumen valdè accedere ad spiritualement, hoc est, animæ substantiam? at qui hoc dixerit confundet spiritum sive mentem cum corpore, & medium aliquod concipiet inter ea, quæ nihil habent commune, imò medium reperiet inter ea, quæ sibi mutuò contradicunt. Quod enim est cogitans, est non extensum, & vice versâ, quod est extensum, est non cogitans. Præterea, si anima filii accendatur ab animâ parentum: Ergo parentes communicant vel totam suam animam cum filio, vel partem: Si partem, anima erit divisibilis, & per consequens corporea: Si totam, ergo parentes eam perdent, vel similis fingenda hîc erit communicatio ei, quæ obtinet inter

per

personas Trinitatis, quâ Pater cum Filio & Spiritu Sancto communicat eandem numero & individuum essentiam; unde consequetur, quod omnes & singuli homines unicam & eandem numero habeant animam. His addi potest, animam istam filii vel accendi ab animâ solius Patris, vel ab animâ solius matris, vel ab anima utriusque: Si priorum duorum alterum eligas, detur ratio, quare potius à Patris vel matris anima accendatur: Si posterius statuas, partem ergo accipiet ab anima patris, partem ab anima matris, sicque iterum anima plane divisibilis introducetur. Judicent nunc qui possunt, quænam sententia nitatur ratione, an mea, an eorum, qui accendi animam ab anima parentum tanquam lumen à lumine putant?

C A P V I I .

Usus Philosophiæ in considerandis operibus creationis. Ea docet non uno intuitu contemplari, sed prout fieri potuissent per leges naturæ, si Deus ea paulatim oriri voluisset. Ex tali consideratione nihil quidquam sequitur absurdi: Quid in Lunâ sit præter loca alta & depressa, similis nostris montibus & vallibus, non potest definiri. Scriptura non docet, omnia cujuslibet diei opera momento esse facta. Explicatur Rom. IV. 17. Similis est ratio Gen. I. 3. Psal. XXXIII. 9. Potius ex Scripturâ contrarium probabiliter potest elici. Ex rationis vero lumine evidens potest sumi argumentum, quod probatur, implicare contradictionem de quibusdam operibus intra hexæmeron Creationis formati, ut momento dicantur facta.

LXIV. Quod Deus creaverit mundum ex nihilo, & quomodo variat, sequentibus diebus formaverit, quam primo die ex nihilo produxerit ad mundum omnis generis Creaturis ornandum & perficiendum, Scripturam docere nemo Christianorum it inficias. Philosophiam tamen, cujus est, operum Dei interiorem naturam & texturam indagare, debere ea, non uti nunc sunt in statu suæ perfectionis absolute, uno quasi obtutu inspicere, sed potius ea contemplari, prout paulatim fieri potuissent ac debuissent ex legibus naturæ à Deo positæ, si Deus ea paulatim oriri voluisset, existimavit Cartesius Princip. III. §. 45.

§. 45. Ad quod obtinendum, hypothesin quandam falsam assumit.
 §. 46. Atque juxta eam ex legibus naturæ omnes effectus, qui in hoc mundo apparent, in seqq. deduxit. Quam sententiam confirmavit, & exemplo Theologorum declaravit in Consensu Veritatis pag. 337. & seqq. Wittichius, quæ, ne actum agamus, huc transcribere volumus, neque videmus quid cum ratione iis objici possit.

LXI. Hoc verò, quamvis sit fori merè Philosophici, non fert Theologus Celeberrimus, & §. 49. dicit, jure dubitari, num fas fuerit homini Christiano ejusmodi Principia excogitare de primâ rerum origine, quæ cum Dei verbo, & fide Christianorum non consentiant, & ex quibus Contemptores Scripturæ eam rejiciendi & naso adunco suspendendi facilem ansam sint arrepturi, & dicturi de Mose cum profano illo Philosopho Gentili, multa dicit cornutus iste, sed nihil probat: Nam certè ex illis sequi videtur, nisi ea utcumque emollivisset, Deum nihil aliud propriè condidisse, quam motum, & posito juxta sententiam Aristotelis primo Motore, & motu ab æterno mundum necessitate quâdam naturali ex particulis insensibilibus coaluisse, citra Dei attentionem & liberam dispositionem, ac ipso nec dirigente, nec cogitante. Sed cum ista Principia, de quibus hic est sermo, sive hypotheses, tantum eum in finem sint excogitata, ut opera divina, quæ unico actu distinctè intelligere non possumus, per partes spectemus, ne quidem quæri debet, an liceat talia excogitare, cum necessitatem nobis imponat humani intellectus imbecillitas. Si enim ipsa decreta Dei, quæ novimus non differre à Deo decernente, & unico & simplicissimo actu, idque ab æterno non tantum facta, sed etiam non nisi unico actu fieri potuisse intelligimus, liceat Theologis spectare non aliter ac si successivè essent formata, ordinemque in iis constituit talem, qui legibus sapientiæ est conveniens, multò magis licebit opera Dei externa, opera Creationis, quæ ab ipso Deo totâ essentia differunt, quæque non tantum potuerunt diversis actibus fieri, sed etiam in tempore, saltem tot actibus diversis sunt facta, quot fuerunt Creationis dies, contemplari tanquam successivè formata, ordinemque in illis constituit talem, qui legibus naturæ à Deo ipso sancitis sit conveniens, quod argumentum larius deductum videri potest in Wittichii Consensu veritatis §. 338. Inde verò non majorem ansam contemptores Scripturæ eam rejiciendi arripere possunt, quam ex descriptione Mosaicâ sumit Philosophus ille gentilis, de quo loquitur Vir Clarissimus. Quam ansam calumniandi, ut arripiant homines profani, cum nec ipsa Scriptura impedire possit, non debet doctrina

doctrina vera eo nomine fugillari, quod quis ansam convitiandi inde arripiat.

LXVI. Sed mira sunt, quæ subjunguntur à Viro Clarissimo, videri sequi ex illis, nisi ea utcumque emollivisset, Deū nihil aliud propriè condidisse quam motum, &c. ad quæ ego subsumo: Atqui Cartesius verba sua art. 45. utcumque emollivit, quod conceditur à Viro Clarissimo: Ergo non videtur sequi ex illis, Deum nihil aliud propriè condidisse quam motum, &c. Nec utcumque tantum emollivit ea Philosophus, sed talia posuit fundamenta, ex quibus nullo modo id, quod hic dicit Vir Clarissimus, possit derivari. Hic enim ponit, Deum ab initio creavisse mundum cum omni suâ perfectione: passim quoque docet, Deum non tantum totam istam materiam conservare, sed etiam Auctorem esse omnis realitatis, atque omnem omninò actionem, quicquid est veri, quicquid est boni, id totum à Deo pendere. Quomodo ergo ex sententia ipsius elicietur, mundum necessitate quâdam naturali coaluisse, Deo nec dirigente, nec cogitante?

LXVII. Dixerat quoque Philosophus Diss. de Meth. p. 41. Etsi Deus nullam mundo aliam formam, quam chaos ab initio dedisset, dummodo post naturæ leges constitutas ipsi concursus suū ad agendum, ut solet, commodaret, sine ullâ in Creationis miraculum injuriâ credi posse, eo solo res omnes pure naturales cum tempore, quales nunc esse videmus, effici potuisse, cujus suæ assertionis fundamentum ponit, certum & vulgò inter Theologos receptum, eandem esse actionem, quâ ipsum nunc conservat cum eâ, quâ olim fuisse miraculoso opere opponit Vir Clarissimus §. 57. dicens, non opus tem sufficientem recipere, discordia semina rerum è suo sinu excludendi, &c. Sed non videtur horum verborum vim esse assecutus. Sensus est, Deum eandem potentem, infinitâ & efficacem actionem fuisse exerciturum, (si post creatum Chaos, & motum ei inditum, ad istum motum juxta leges naturæ concurrisset, sive eum porrò effecisset, hoc est conservasset, atque hoc modo res omnes naturales cum tempore effecisset,) quam exseruit, quando mundum tali modo formavit, quem Moses descripsit, eò quod Conservatio & Creatio à se invicem realiter non differant, sed istam eandem actionem, quam cum Mose appellamus Creationem, aliud tantum nomen, Conservationis nempe, fuisse suscepturam. Ita ergo non opus fuisset quidē opere miraculoso, quod Creatio appellaretur, sed opus fuisset eodem opere miraculoso, quod nomine

mine Conservationis veniret, eademque vis Dei infinita fuisset exserta in Chaos illud, quam exsertam fuisse dicit Moses in materiam primo die creatam, per Creationem, quam Theologi appellant, Mediatam.

LXVIII. Illud vero mirandum, quod in dubium §. 58. revocet axioma certissimum, Eandem esse actionem, quâ Deus mundum nunc conservat; cum eâ quâ olim illum creavit, cum tamen ipso Loco IV. §. 29. absolute asserat, Conservationem esse continuatam Creationem & ipsam legem naturæ. Nunc autem inquit, non certum nec verè Theologicum esse istud axioma, imò longè certior dicit esse hanc Scholasticorum affirmativam, aliam esse actionem Dei, quâ rebus dedit ut essent, ab eâ, quâ illas conservat in suo esse. Scholasticos, consuetos de omnibus in utramque partem disputare, non miror & hoc ipsum in dubium revocasse, quamvis à meliori ipsorum sectâ, Thomistis scilicet, constanter teneri dicatur à Roberto Baronio in Metaph. pag. 123. Suarius quoque, item Scaliger Exercit. 31. Franciscus Amicus etiam hîc Auctori citatus, aliique eandem defendant, atque Scheiblerus in Metaphys. pag. 167. ferè receptam sententiam dicat. Et reverâ vel ipsa terminorum perceptio assensum extorquet huic axiomati. Conservatio enim est continuata Creatio; Ergo utique Conservatio est Creatio: Creatio autem est sanè actio eadem cum Creatione, secus idem non foret idem. Erit igitur quoque Conservatio, quæ est Creatio, eadem actio cum Creatione. Cartesius Medit. 3. id axioma quoque in manifestè explicuit, ut de ejus veritate dubitari nequeat: Perspicuum enim est, inquit, attendenti ad durationis naturam, eadem plane vi & actione opus esse ad rem quamlibet singulis momentis, quibus durat, conservandam, quâ opus esset ad eandem de novo creandam, si nondum existeret, adeo ut Conservationem solâ ratione à Creatione differre sit etiam unum ex iis, quæ lumine naturali manifesta sunt. Quod si Conservatio non sit eadem actio cum Creatione; dicatur ergo in quo differant: an ergo alius est re ipsâ terminus, sive effectus, qui producitur per Creationem, ab eo, qui per Conservationem? at per utramque ipsum esse producitur, quod sanè ejusdem rei à se ipso non differt.

LXIX. Sed inquit Vir Venerandus: Ipse Amicus fatetur, Creationem distinguî posse à Conservatione bifariam, quia Creatio importat negationem præexistentis esse, & ponit acceptionem primi esse. At hæc differentia non infert distinctionem realem, de quâ solâ est quæstio, sed tantum distinctionem rationis, quam utique concedimus. Pergit: De Creatione dicitur Gen. II. 2. Deum quieviſſe ab omni opere suo, quod fecerat, id est de-

desiſſe creare; Sed de Conservatione dicit Christus Johan. V. 17. Pater meus usque operatur & ego operor. Resp. Hæc quidem iterum inferunt distinctionem rationis, non realem. Non enim ex iis sequitur, quod Conservatio non sit continuata Creatio, sed tantum, quod eadem illa actio Dei post absolutum Hexaëmeron non amplius Creatio, sed potius Conservatio & Concurſus debeat appellari, quod ipsum locus Augustini citatus edisserit. Objicit art. 114. num. 28. Conservationem à me minus accuratè dici continuam creaturarum reproductionem, additâ hâc ratione; Nam aliud est, rem in suo esse conservari, aliud est eam reproduci, id est, novum esse post primum deperditum acquirere. Ego vero dictaveram ad Loci IV. §. 29. debere continuo quasi reproduci creaturas; unde satis apparet, me non eo sensu dicere reproductionem, quasi novum esse post primum deperditum acquirant, ac si per momentum temporis esse desinerent, & postea denuò producerentur; sed hoc sensu dico, Conservationem esse quasi-continuum reproductionem, quatenus creaturæ nullum unquam esse ex se ipsis habent, cum earum existentia ex essentiâ non fluat, ac proinde, si Deus unquam operari desineret, statim esse cessarent, ita ut ob naturam durationis, de quâ art. præced. dictum, singulis momentis novum quasi esse creaturæ à Deo debeat accipere. Non enim quia præcedente momento habet esse, etiam habet illud sequente, sed quia iterum accipit à Deo. Ita in hâc re nihil quicquam videtur esse difficultatis.

LXX. Sic assertum manet quod statuit Cartesius, posse assumi falsam hypothesein (sive eam, quæ est Princip. III. §. 46. sive, quâ dicatur, Deum initio mundo formam chaos dedisse) ad opera Dei distinctè consideranda, neque sic ullam injuriam fieri descriptioni Mosaicæ. At Vir Clarissimus §. 49. laudato eo nomine Cartesio, quod meminisset falsas esse illas hypotheses, addit; Benè est, quod terram à Sole, Lunâ & Sideribus ita distinguit, ut Lunam Sideribus accenseat, & terram eximat ex eorum numero: quod sufficit eorum evertenda Lunaticæ imaginationi, quam miror satis palam fovere non-nullos Theologos, qui non solum terram accensent Sideribus, sed ipsam Lunam terræ huic nostræ faciunt homogeneam, in quâ sint montes, sylva, maria, bestia, & etiam fortè homines. Est enim Theologus Nuperus, qui conceptis verbis non solum negat id esse impossibile, sed etiam verosimilius statuit id esse asserendam, quam negandam. In quibus mentem Cartesii non est assecutus. Quando enim hic Lunam & Terram distinguit à Stellis, intelligit fixas: nam art. 10. & 11. & imprimis 13. Terram satis apertè inter Planetas numerat. Quod si jam

jā sideris nomine generationem velimus comprehendere & Planetas & stellas fixas, uti tertius usus, non minus sideris nomine ac Planetæ Terram posse venire, facile cuilibet patebit. Sic quæstio ista fuerit tantum de nomine. Altera autem non multo majoris est momenti. Dictavi olim ad ipsius Systematis Parag. 17. ex *Hevelii observationibus constare, in Lunâ esse loca alta & depressa, similia nostris montibus & vallibus, an vero in Lunâ sint animalia & homines describi non posse*; neque potui judicare, id impossibile esse, quod nullum Argumentum, quo ista impossibilitas evinceretur, viderem. Addidi, *verosimilius esse id asserere, quam negare, si attendamus ad Dei immensam potentiam*: quibus verbis me comparativè locutum facile apparet, cum existimem, *absolute loquendo hæc de re nos nihil posse determinare, & reverà nescire, an in Lunâ sint homines, an aliæ creaturæ*; sed si omninò judicare velimus, verosimilius fore statuere, ibi homines esse, quàm negare esse. Negare enim non debemus aliquid esse, eo nomine, quod ejus nullam habeamus notitiam, quam ex Scripturâ hac de re nos consequi posse frustra existimari puto. Non enim sequitur: Apostolus Act. XVII. 26. nullam facit mentionem aliorum hominum extra hanc terram præter eos, qui ex Adamo prodierunt; Ergo non sunt alibi in globo aliquo huic terræ simili extra hanc terram; sicut non sequitur: Moses nullam facit mentionem creationis metallorum: Ergo non sunt metalla creata; vel, scriptura non facit mentionem aliarum multarum rerum in intimis penetralibus terræ: Ergo eæ non sunt. Quæ scriptura non docet, ea vel aliunde cognoscenda sunt, si fieri id possit; vel iudicium nostrum de iis est suspendendum, uti hoc in negotio fieri debere existimo.

LXXI. Sic scriptura non docet, omnia cujuslibet diei opera momento esse facta; Hoc ergo ex scripturâ à nobis eo ipso non potest adstrui. Quæ enim adducuntur loca à Celeberrimo Viro §. 53. ea id nullatenus evincunt. Rom. IV. 17. docetur, quod omnia ad potens Dei imperium & voluntatem se sistant. idque sint & faciant, quod ea vult esse & facere. Vocatione Dei vocantur ea quæ non sunt ac si essent, nec minus illa veniunt & fiunt, quamvis nondum sint, dum vocantur, ac veniunt servi vocati à Domino. Sed hoc æque dici potest de iis, quæ fiunt successu temporis, ac quæ fiunt momento. Eo modo omnia fiunt à Deo, & eo tempore, quo Deus ea vult ac jubent fieri. Nullo molimine opus habet Deus, nullis adminiculis indiget, solâ opus est ejus efficaci voluntate, quâ posita, fiunt talia, qualia esse debent. Sic Abraham credidit, Deum vocare ea quæ non sunt, ac si essent,

essent; dum credidit, se futurum esse Patrem multarum gentium, etsi Sara sterilis esset, quod ex sequentibus apparet; quo ipso non credidit, momento genitum iri Isaacum. Similis ratio locorum Gen. I. 3. Ps. XXXIII. 9. & si quæ sunt alia, ex quibus rectè elicitur, omnia à Dei nutu & jussu pendere, non aliunde, atque à nullis aliis intercedentibus causis, sine ullâ difficultate, omnia à solo Deo fuisse creata. Unde nec Longini, nec Ambrosii, aut Julii Africani dicta citata mihi contrariantur. Ut autem Vir Clarissimus §. 54. judicat, se non teneri illorum Patrum sententiâ, qui putant, Deum uno momento omnia condidisse, sic nec mihi præjudicare possunt, quicumque alii contra meam sententiam ab ipso laudantur, præsertim in quæstione planè problematicâ, de quâ profecto miror, quòd Vir Celeberrimus tantos motus concitaverit, & meam sententiam indignam homine Christiano censeat.

LXXII. Potius ex scripturâ existimo, contrariam sententiam posse stabiliri, saltem probabiliter; ex rationis verò lumine argumentum evidens posse desumi ad evincendum, implicare contradictionem de quibusdam operibus intra Hexæmerum Mosaicum formatis, ut momento dicantur facta. Propterea hæc dictaveram ad Systematis ejus Locum V. §. 10. De momento Mathematico hoc absolute dici nequit; quia tale in re dari nequit, sed tantum in nostro conceptu; De momento vero Politico, sive brevissimo temporis spatio, neque id verum est: sed potius censendum est, quod ad singula opera singulorum dierum etiam singuli dies fuerint adhibiti, propter sequentes rationes; Nam I. dicendum esset alias, quod Deus singulis diebus quievisset toto die, excepto illo momento, cum tamen scriptura tantum quietis Dei mentionem faciat die septimo. 2. Nulla ratio foret, quare Deus voluerit adhibere sex dies, si cujuslibet diei opus momento fuisset productum; nam ad distinctionem inter v. g. intervallum unius hora. 3. Quædam res tales sunt, ut non potuerint momento fieri, sive ut implicet contradictionem, ut fierent momento: Sic v. g. separatio aquarum cum debuerit fieri per motum, motus autem tota natura in successione consistat, non potuit etiam fieri sine successione. Sic opus sexti diei, quo adducta fuerunt omnia animalia ad Adamum, item quo fuit formata Eva, proculdubio majus spatium requisivit quam momentum.

LXXIII. Hæc dixi nullo spiritu contradictionis abreptus, non ut viderer superare ipsum Magistrum meum, & quæ alia de me suspicatur Vir Clarissimus §. 51. (quæ à me esse maxime aliena conscientia mihi testis

testis est,) sed quod veritas me ad ita sentiendum adigeret. Etsi autem ipse nihil definivisset in suo Systemate de momento, an Mathematicum intelligeret, an Politicum, putavi me rectè explicuisse ejus mentem, si de Politico interpretarer, quo sanè sensu ipsa illa Scriptura loca Luc. IV. 5. & 1 Cor. XV. 51. quæ adducit, necessariò sunt exponenda, ut reverà, quæ toto art. 51. tam largè contra me effudit, nihil me attingant.

LXXIV. Sed inquit §. 52. si Deus potuit creasse Angelos & Animas protoplaston sine successione & motu, cur non potuerit absque illis lucem & sidera, & plantas & bestias momento produxisse? si juxta ipsummet Cartesium p. 3. Princ. §. 64. possumus assequi, quo pacto actio illa, quam pro luce accipit, à Solis vel cujuslibet Stelle fixæ corpore in omnes partes æqualiter se diffundat, & in minimo temporis momento ad quamlibet distantiam extendatur, eritne nobis ἀκατάληπτον & incredibile, Deum ἐν ἀκαρπείῃ χρόνῳ unumquodque Hexæmeri opus absolvisse? Annon eo momento quo lux exitit, tenebræ quæ lucebat evanuerunt & desierunt esse? Quid stultius quam negare motum Solis diurnum, quoniam quæque horâ deberet 1272. milliarium aut circiter conficere, & tamen concipere, quod in primâ quercu producendâ, à primo ejus seminio ad eam perfectionem, quam in naturâ constitutâ consequitur, motus particularum insensibilium, per quem putant Viri Docti arbores capere suum incrementum, æque tantum itineris confecerit in creatione per unum diem, quantum nunc vix potest per centum annos. Resp. 1. Ex dictatis meis patet, non me statuere, nullas creaturas potuisse momento fieri, sed tantum in quibusdam implicare contradictionem; & quod ad singula opera singulorum dierum etiam singuli dies fuerint adhibiti, me affirmare ob rationes duas priores; quas ex scripturis derivavi. Creationem itaque, quam Immediatam vocant Theologi, momento peractam esse nunquam negavi. 2. Quare autem lucem, plantas, bestias & sidera, hoc est, cujuslibet diei opera non unico momento censeam facta, dedi rationes in dictatis. 3. Lucis gradus esse varios neminem ambigere puto: quàm primùm ergo lux cœpit, desierunt tenebræ, sed non totæ simul & semel, verum prout magis lux fuit aucta, ita magis tenebræ fuerunt imminutæ, sicut videmus quotidie fieri, quod magis Sol ad nostrum Horizontem appropinquat. Etsi autem lux momento temporis ad quamlibet distantiam extendatur, idque quomodo fiat explicet Cartesius, non tamen ideo negari potest, quin lux queat concipi magis augeri juxta dicta. Non negamus Solis motum diurnum eâ de causâ, quod quæque hora deberet ultra millia milliaria conficere; facile enim concedimus, motus celeritatem

leritatem in infinitum posse augeri: at arborum incrementum majus non tantum celerior motus particularum insensibilium præstat, sed imprimis copiosior particularum talium affluxus, quem facile Deus potuit suppeditare.

LXXV. Sed putat art. 129. num 84. me mihimet ipsi contradicere, dum statuo ad Loc. XIV. §. 24. Systematis ipsius, creaturas singulis momentis reproduci per generalem earum conservationem, sicque immemorem fuisse, quod earum singularum creationem momento factam antea negassem. Quid verò ego negaverim ex antecedentibus jam satis patet. Nego omnia cujuslibet diei illius Hexæmeri opera fuisse momento facta, sed dico, ad opus cujuslibet diei adhibitum fuisse spatium illud 24. horarum, ob ea quæ jam dicta sunt & in seqq. sunt dicenda: statuo tamen, & Angelos & totum illud extensum factum esse die primo unico momento, quod postea intervallo hujus & sequentium dierum in varia corpora est distinctum; sic quoque animam cujuslibet hominis momento produci existimo. Hoc ergo totum extensum, & Angelos & animas cujuslibet hominis semel creata sive primo momento ex nihilo producta, per Conservationem singulis momentis produci censeo, juxta id quod dicit Vir Celeberrimus §. 29. Loc. IV. Conservationem esse continuatam Creationem. Nulla hic est species contradictionis.

LXXVI. Videamus nunc examen, quod adhibet, rationum à me dictatarum, quas ripulâ leviores esse dicit. Singulis diebus, inquit §. 55. suum opus distinctum assignatur, non quod tota dies, sive naturalis, sive civilis, cuique operi expoliendo, lambendo & absolvendo, fuerit impendenda, aut quod ad id peragendum Deus illo temporis spatio indiguerit, sed quod singulis illis diebus distinctis nihil præterea Deus produxerit: Quod si Deus per totum primum diem naturalem fuit occupatus in luce excitandâ & accendendâ, debuit demum lucem absolvisse sub auspiciis noctis dici sequentis, quod est cogitatu absurdissimum, quia tunc absolutâ luce non fuisset prima dies, sed prima nox privativa (precedens negativa fuerat) incapisset. Et cum Dei quiescere septimo die fuerit cessare ab omni novâ specie creandâ, nequit censeri quiescere ullâ die primi hexæmeri, si quidē earum quâlibet aliquid operatus est & creavit, quod pertineret ad complementū universi. Frustra verò Censor clamat, nullam fore rationem, quare Deus voluerit adhibere sex dies, si cujuslibet diei opus momento fuisset peractum, cum distinctioni notanda inter res creatas, intervallum unius horæ suffecisset; Et enim omnes Theologi hæcenus, tam Veteres, quam Neoterici, agnoscunt, Deum potuisse

Potuisse, si voluisset, uno momento omnia simul producere, sed suis de causis placuisse ipsi sex dies distinctos ei rei adhibere, quæ causæ etsi nos laterent, ipsa Dei voluntas nobis deberet sufficere: Causas tamen sextidui adhiberi à Deo nonnullas assignavi Syst. Loco V. §. 16. (inter eas tamen non recensui distinctionem inter creaturas, quæ à parte rerum innotescent) ubi meus Censor sui immemor, hoc annotat; hæ rationes sunt probabiles, sed suprema ratio est Dei voluntas. Ergo inquam ego nulla necessitas fingenda est vel ex parte Dei, vel ex parte rei, cur res non aliter creari potuerint, quam successivo motu.

LXXVII. Ubi non videtur Vir Clarissimus vim mearum rationum satis fuisse assecutus. Secundam meam rationem videtur impetere prima ejus periodus & ultima. Ego verò negavi, quod, si singulorum dierum creatio fuisset momentanea, ratio ulla possit esse distinguendi ea opera per dies potius, quàm per horas, vel etiam minus intervallum. Ex omnibus enim rationibus, quæ adduci possunt, puto eam fore primariam, ut distinctio esset inter res creatas; at hanc nihil evincere satis patet, cum distinctio inter res creatas obtinere possit æque distinctione temporis per horas, vel minus quoque temporis spatium, tantum scilicet, quantum impensum fuisset ad rerum productionem, ac distinctione per dies. Quod ergo Deus distinxerit per dies opera sua, ejus rei unicam rationem esse puto, quod hoc temporis spatium his operibus fuerit impensum. Alia verò quæstio est ea, quæ nobis cum Veteribus intercedit, de quâ agit Vir Clarissimus §. 54. sui tractatus, & in Systemate art. 16. ab eâ, quæ hic inter nos intercedit. Convenit inter nos, spatium illud hexæmeron esse proprie intelligendum, & rejicimus uterque illam sententiam Patrum quorundam, statuentium opus totius Creationis fuisse momentaneum; sed nostra controversia est: An cujuscunque diei opera momento sint producta? Priorem quæstionem spectant ea quæ habentur Syst. Loco V. 16. ubi rationes adducit, quare Deus non momento, sed sex diebus voluerit uti, quas rationes dixi indicatis esse probabiles, sed supremam rationem esse Dei voluntatem, in quo non immemor mei fui. Etsi enim probabiles sint ad probandum, non unico momento omnia fuisse producta, non tamen sunt probabiles ad probandum, (supposito quod verba Mosis sint proprie sumenda de sex dierum intervallis adhibitis) singulorum dierum opera momento fuisse facta. Sic quoque, etsi unica causa, & ratio suprema, quare Deus non momento omnia peregerit, sed diebus sex usus fuerit ad creandum, sit ipsius voluntas, tamen supposito, quod narratio Mosis de hexæ-

mero Creationis non sit allegorica, ratio, quare Deus non Sex horis potius, quam sex diebus fuerit usus, ex ipsâ naturâ dierum & voluntate ejus simul debet sumi, quod scilicet voluerit istud sex dierum spatium potius impendere operi Creationis absolvendo, quàm spatium sex horarum.

LXXVIII. Reliqua quæ in isto art. 55. habet spectant partim rationem meam primam, partim continent Objectionem contra meam sententiam. Hæc Objectionem continent: Quod si Deus, &c. cui respondeo, mihi verisimile videri, primo *ὁ θεὸς* Deum creasse primum unico momento totum extensum quantum est, dein Terræ massam informem, quæ *ἡ γῆ* appellatur, omni luce, quâ illuminaretur destitutam, & postea lucem accendisse, quod per gradus, quin potuerit fieri, non negari potest, si attendatur ad art. nostrum LXXIV. reliquo verò primi diei tempore tum in Cælo visibili, quod nunc stellis est refertum exor- nando, tum in Supremo, quod ultra illud visibile in indefinitum extenditur, plenè absolvendo & perficiendo fuisse occupatum, eoque absoluto creavisse Angelos ejus incolas. Sic non opus fuerit, ut dicam, Deum lucem absolvisse sub auspiciis noctis diei sequentis.

LXXIX. Rationem meam primam spectant hæc Viri Celeberrimi verba: *at cum Dei quiescere, &c.* Vis meæ rationis in eo consistit, quod si singulorum dierum opera unico momento fuerint facta, debeat dici, toto reliquo spatiotemporis, excepto hoc unico momento, Deum quievissse, cum Scriptura tantum unius Dei quietis faciat mentionem, die nimirum septimo; id sequi hic negatur, quia Dei quiescere septimo die fuit cessare ab omni novâ specie creandâ: At non minus quies fuit, quâ Deus cessasse supponitur à novâ specie creandâ quovis die; quàm quâ cessavit ab omni novâ specie creandâ: quies enim in cessatione creationis utique propriè & formalitèr consistit. Sic igitur robur mei argumenti non eliditur.

LXXX. Tertiam meam rationem aggreditur §. 56. his verbis; *Quantum ad ea quæ putat subtilissimus Censor non potuisse produci à Deo sine momento temporis & successione motus, miror hominem tam acutum, ut possit insensibiles particulas secare in infinitum, eò confugere. Adductionem omnium animalium ad Adamum nemo dixerit esse opus creationis. Et quamvis alimentari à particulari ad universale, dato enim, non concesso, aliquod hexæmeri opus non potuisse peragi sine motu & successione, inde non sequitur, vel cetera fuisse ejusdem ordinis, vel non momento fuisse peracta ea, quæ momento*

absolvi potuisse ipse non inficiatur; Frustra enim fieri per plura, quod aque commodè & etiam ad maiorem Dei gloriam, per pauciora fieri posset, nemo credo inficiabitur. Fateor varia opera commemorari sextæ diei, sed unumquodque eorum fuit momento absolutum: Adami corpus momento Deus creavit ex pulvere terræ; momento altero, animam ei inspiravit; momento, illi somnum immisit, qui tamen per aliquod tempus duravit; momento costam ei evulsit, ex quâ momento altero Evam fabricatus est. Ipsæ quoque bestiae momento acceperunt impetum veniendi ad Adamum, licet ex illo impetu successive processerint.

LXXXI. Ubi observandum primum, me in dictatis meis hanc formasse conclusionem, per tres rationes sequentes probandam; Censendum est, quod ad singula opera singulorum dierum singuli dies fuerint adhibiti, ad quam probandam utique facit adductio omnium animalium ad Adamum, etsi non sit strictè loquendo opus Creationis, cum sit opus sexti dici; Dein conclusio Viri Celeberrimi est universalis affirmans: Uniuscujusque diei, qui continetur spatio hexæmeri creationis, opera momento, non successive fuerunt peracta, prout habetur §. 10. Loc. V. cui propterea contradicitur per particularem negantem: Quorundam dierum opera momento fieri implicat contradictionem. Ego vero nusquam argumentatus fui à particulari ad universale. Quid verò ad maiorem Dei gloriam faciat nos sæpe à priori definire non possumus, ideo à posteriori potius dicendum est nobis, id facere ad maiorem Dei gloriam, quod factum esse novimus, quàm id quod fieri tantum posse dicimus. At nego, ad maiorem Dei gloriam facere, quod unus cujusque diei opera momento fuerint facta, non magis, quàm quod statuunt quidam à Patribus, omnia opera Creationis, quæ per sex dies à Mose distinguuntur, momento fuisse peracta. Quod porro dicit, unum quodque ex variis operibus sextæ diei momento fuisse absolutum, dicit tantum, non probat. Animam Adami momento fuisse creatam & cum corpore conjunctam facillè concedo, non item: Adami corpus momento Deum creavisse ex pulvere terræ, momento costam revulsisse, momento Evam ex eo fabricatam esse; quæ citra probationem evidentem, ut admittam, non est necesse. Sed & quod somnus duravit per aliquod tempus, cum ista somni continuatio à Deo fuerit profecta, fueritque opus sexti diei, evincit, hoc ipsum opus sexti diei momento non fuisse absolutum, quæ mea fuerat conclusio. Similiter dicendum de animalium adductione, quam concedit successive fuisse factam, licet impetum veniendi ad Adamum putet eadem momento accepisse.

LXXXII.

LXXXII. Altera pars rationis meæ tertiarum spectabat separationem aquarum tum superiorum ab inferioribus tum earum separationem sive fluxum intra terræ cavernas & ad depressiora terræ loca, quam probavi, momento factam non posse concipi, quia debuit fieri per motum, cujus tota natura in successione consistit. Quomodo ergo dicit, me nullam posse reddere rationem, ex quâ singam, non momento fuisse factam? Sic enim pergit art. 56. Quantum ad aquarum separationem, negamus, eam momento fieri nequivisse. Si agat Censor de separationem aquarum superiorum ab inferioribus secundo die, nullam potest reddere rationem, ex qua singat eam momento non factam fuisse: Si de aquarum secretionem à terrâ tertio die, quemadmodum Deus momento effecit ut terra sive arida, aquis, quibus cingebatur undique, superemineret, quod non potuit fieri, quin eo ipso, meatus & cavernas & declivitates in inferioribus & interioribus suis partibus consequeretur, ita eodem momento indidit motum aquis per quem inceperunt confluere & moveri ad illas cavernas & per eos meatus ac declivitates; Agnosco utique motum illum successivum; sed debes unâ agnoscere momentum, quo illum motum Deus aquis inspiravit, aridam ab earum mole liberando & explicando. An verò aquæ superiores ab inferioribus, quæ antea erant conjunctæ inter se invicem, magis possunt concipi separari absque motu, ut evadant superiores, quàm aquæ terram antea tегen-tes se recipere intra cavernas terræ & ad ejus depressiores partes confluere? atqui hic motus aquæ est opus Dei, atque istius motus, ut loquuntur, inspiratio, & ipsa separatio per illum motum facta est, unde negari non potest, eam separationem momento fieri nequivisse.

C A P. VIII.

Ufus Philosophiæ in considerandâ quantitate Mundi. Hæc uti docet, Deum non esse extensum, atque adeo nec habere extensionem infinitam, ita tradit mundum esse extensionis indefinitæ, Mundum tamen potius indefinitum dicit, quàm Infinitum, quamvis nullam repugnantiam deprehendat, si mundus dicatur actu infinitus.

LXXXIII. DE mundi quantitate agit & Philosophus & Theologus, potestque consideratio Philosophica Theologo insignem præbere usum. Theologus nempe, postquam didicit ex Mose, Deum